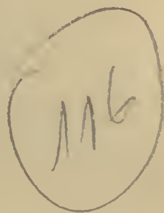

KOLOZSVÁR KERESKEDELME ÉS IPARA TÖRTÉNETE.

IRTA:
MUZSNAI ÜRMÖSSY LAJOS.

Ára 2 frt.

KOLOZSVÁR, 1898.

ÜRMÖSSY LAJOSTÓL KORÁBBAN MEGJELENTEK:

„Az Erdélyi Nemzetiségek.“ (1886.) 116 lap. Ára *40* kr.

„Tizenhét év Erdély Történetéből.“ (1850—1860.) 2 kötet. 720 lap. 1898. Ára : *6* forint.

Megrendelhetők : *Kolozsvártt a szerzőnél, ki azokat az ár beküldése után, bérmentve küldi meg.*

Ugyancsak szerzőtől a tél folyamán sajtó alá kerül :

„Az Erdélyi Hirlapirodalom“

— több kötetre terjedő — kéziratának az első kötete.

*

KOLOZSVÁR
KERESKEDELME ÉS IPARA
TÖRTÉNETE.

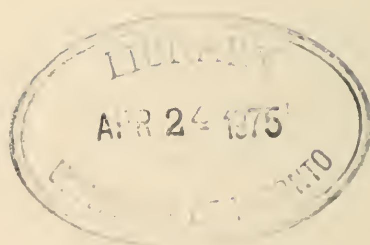
IRTA:

MUZSNAI ÜRMÖSSY LAJOS.

Ára 2 frt.

KOLOZSVÁR, 1898.

Nyomatott Harmath J. könyvnyomdájában Tordán 1898.

Tartalom:

ELŐSZÓ.

A közszükségletnek nem csak akkor teszünk hasznot, ha oly tárgyat dolgozunk fel, mint a miről más még nem irt, — ilyen volt ezelőtt négy évvel kiadott Erdély ujabb Története czimü munkám. — De szolgáljuk a komoly ismeretterjesztő irodalmat akkor is, ha összevonva előadjuk azt, a mit mások részletes terjengős leirásban tevének meg.

Ne uj részleteket várjon tehát az olvasó, hanem dióhéjba szoritott tömör előadását városunk kereskedelme-iparának, mellőzve minden fölöslegest, a mely megnehezitené a kép áttekintését. Szándékom volt városunk kulturájára kiterjeszkedni, de a terjedelmesség kikerülése mián, az erre vonatkozó kézirataimat félre tevém.

És hogy végül arról szóljak, miért nyomatám munkámat más város nyomdájában?... Feleletem az: mert városunkban nincs könyvkiadó vállalkozói szellem és aránylag drágàk a nyomtatványok. Köszönetemet kell nyilvánitanom Gálffy Bálint nyomda üzletvezető urnak, hogy ily jutányos árban és csinnal állitá elő munkámat.

Bizva a kolozsvári közönség irodalom pártolásában, mely a tolla után élőket támogatni szokta, bocsátom munkámat — közhasználatra.

Kolozsvár, 1898. szeptember hó.

Urmössy Lajos.

Ipar- és kereskedés története hazánkban.

Az ipar és kereskedés sok akadályokkal küzdve, foglalta lassan-lassan el a tért Európaszerte. Hogy hazánkban sem ment ezen térfoglalás gőzerővel, az önként értetik.

Valahányszor egy nemzet megszorulván ősi határai közt szükségből, vagy belvillongások és háboruságok miatt, avagy hóditás, zsákmányolás és foglalásvágyból lakhelyét elhagyva, a földteke más részén állandóan telepedik meg: vallását, erköleseit, törvényeit és szokásait hozza a szerzett tartományba és az uj égöv alá plántálja.

Bizonyitják ezt a régi görög államok. Szűk határaik a növekedő néptömeget nem tarthatva el, távoli világrészekben gyarmatokat alapitottak, szokásaikat oda is elvitték. A római gyarmatok magokkal hozzák az anyaváros alkotmányát az új földre, csak a hely körülményeihez illesztett új municipalis törvényeket alkotván.

Midőn elődeink a ma is birt hazai földet elfoglalták, szinte magokkal hozták őseik vallását, nyelveit, az ázsiai életmódot és szokásokat.

Ázsiában a szomszéd birodalmak és törzsökökkel szüntelen hadakba keveredve, a fegyver és katoñáskodás volt fő foglalatosságuk. Egyébiránt a szittyák szokásai szerint vadászattal és nyájörzéssel töltötték idejöket, Nagyrészint pásztori életet üztek, mint a mai tatárok és kurdok fajai. Minden gazdaságuk a marhák sokaságában állott, ez lévén nemzeti kincsük, ebben tevék Isteneiknek áldozataikat. Sátor alatt, avagy kerekekre csinált házakban laktak, melyeket, ha a szükség ugy hozta magával, tovább mozdithattak. Igy költözének Európába! . . S miután itt állandó országot alkottak, hűséget esküvén egy fejedelemnek, rendes államszervezetet alkottak. De ama szittyai eredeti sajátságukat, jogokat és életszokásokat hiven megőrzék.

Van a nemzeteknek bizonyos erkölcsi bélyegök, mely szellemi hajlandóságok, ildomok és szenvedélyek összetételéből áll. Kül-jeleken kivül, milyenek a *nyelv* és *öltözet*, az élet és gondolkozásmód, a foglalatosság és kereset-nemei különbséget tesznek a nemzetek közt. E különbségből pedig készül az ugynevezett *nemzeti lelkület*, *vagyis charachter*. Minden nemzet szent ereklyéje ez. Oly drága kines, melyet vesztenie nem lehet anélkül, hogy maga a nemzet létezni meg ne szünjék. Halált hozó a nemzeteknek idegen nyelv, idegen szokások és életfoglalatosságok befogadása *nemzetiek* elhagyásával. Mert ezekkel egyszersmind a nemzeti charachtert egyedüli kitüntető bélyegüket, örökre vesztik el a nemzetek.

Ily nemzeti lelkület sajátságait Ázsiából anyaföldünkre ültetett által a magyar nemzet. Hogy azt a századok viharain keresztül szentül és szüzen megörzé, bizonyitja ős nemzeti létele; bizonyitják szokásai és részben törvényei, ősi alkotmánya, melyekből ugyanazon egy nemzeti szellem, egy erkölcsi bélyeg, folyvást, szakadatlanul kisúgárzik.

Hogy hazánkban a műipar és kereskedés aránylag lassan tudott fejlődni, arra befolyást gyakorolt a nemzeti charachter is. Haddal, fegyverrel szerzé mostani hazáját a magyar!... Ez vala tehát a főérdem, fő szerzemény-kútfő, mely jogot nyujthatott a meghóditott tartományokban földtelek birásához és sajátévá tételéhez. Elődeink a legyőzött nemzetek, meghóditott lakosok zendülése, zavargások ellen szüntelen örködni, harczkészen állani, keleti és nyugoti hatalmak, szomszéd birodalmak becsapásai ellen az ujdon szerzett ország határait örszemmel tartani, védeni, erősiteni kénytelenittettek. Azért a végbevitt *első foglalás* után is, a katonáskodás, hadviselés fő-fő kötelességük és foglalatosságuk maradott.

A fegyverviselés maga zajos és nyughatatlan természeténél fogva, a csöndes házi szorgalmat, honnülést, kézmüvességet, apró haszon utáni sürgölődést, mik a műipar és kereskedés éltető eszközei, tökéletesen kizárá, számüzé eleink életmódjukból, szokásaikból. Hajlandóbbak voltak tehát ázsiai régi lakjukból magukkal hozott szokásukhoz. Vadászathoz, pásztori s mezei élethez. Idejöket, mely nekik a honszolgálatján kivül üresen maradott, főkép vadászattal tölték. Önkénti alkalmat, s igényt nyujta erre az elfoglalt új honnak terjedelmes erdősége. A fölosztott földbirtokokban marha tenyészet, nyájörzés, mint élhetési s ruházati első anyagok űzettek. Ezek voltak nemzetünk minden kincsei, gazdaságai. A

földmüvelés eleintén a hóditás által szolgaságra jutott népekre hagyaték. Ezek által munkáltattak az ország sikságai. Minden más életfoglalatossághoz jobban vonzódtak párduczos elődeink, mint a műipar és kereskedéshez. E vonzalom vérré s természetté, a természet bizonyos nemzeti bélyeggé (characterré) alakult bennök.

Századok multak és a magyarról még mai nap is elmondhatni, hogy erősen nem rajong a kereskedő-ipari pálya iránt. Innét van az, hogy Árpád férfi ágából származó királyok időszakában oly gyér nyomait tapasztaljuk a műipar és kereskedés élesztésére forditott figyelemnek.

Gejza herczegről van az első adat, hogy ő békességben élvén a szomszéd birodalmakkal, a tudományokat, mesterséget s kereskedést legelőször kezdé ápolni. De ezek részletezése túl haladja hatáskörünket.

A bel- és külkereskedés nagyobb élénkséget és kiterjedést azonban csak Nagy Lajos korától kezdett venni! . . .

Magyarország *Nagy Lajos* és *Mátyás* idejében, nagysága s virágzása zenitjét éré. Kiterjesztett határszélek által szaporodtak a külkereskedelem útvonalai, a mi maga után vonta a belkereskedés- ipar fejlődését. A közlekedések biztonsága, útak, hidak, sőt csatornák — mire Mátyás idejében Duna és Tisza összekötetésében nyomaink vannak — épitése, vámok és harminczadok elrendelése és szabályozása, a törvényhozás komolyabb tárgyai kezdének lenni.

A forgalomban levő pénz belértéke meghatároztatván, hamisitása szoros rendelmények által megakadályoztatott. A vásárok rendes tartása iránt, a kereskedőknek, főkép külföldieknek, csempészkedései s hamisitásai ellen bölcs rendészeti szabályok tétettek. Szóval, kifejlődésben voltak a műiparok és kereskedést tárgyazó minden intézmények, a nemzeti hatalom és gazdagság kútforrásait egy-egy inkább csak képzelhető, mint pontosan kiszámitható magasságra emeli, ha a törökökkeli dúló harcz be nem következik, mely századokra pusztitó helyé teszi a haza földét.

Az iparnak már Zsigmond alatti nagyobb mérvü létezéséről tanuságot tesznek az e korbeli czéh-szabályok, melyek *Kovachichnak* köszönik napvilágra jöttöket, s melyek közt már nem egyedül a művitelt, hanem a közrendtartást tárgyazók is találtatnak, tanusitják, hogy a mesterségeknek, sőt művészeteknek is igen kevés ágai valának már honunkban ismeretlenek. A szabók, vargák,

szűcsök, timárok, ácsok, kőfaragók, asztalosok, kovácsok, nyergesek, szijgyártók, fegyvert készitők, stb. ilyetén mindennapibb kézmivesek czéhei mellett emlittetnek a mondott helyen üvegesek, drágakő-mivesek, festészek és szobrászok stb. czéhei.

És mert czéhekről szólunk, nem tagadhatni, hogy a műipar kiváltkép a vegyes házbeli királyaink alatt vett nagyobb lendületet! . . . Igaz ugyan, hogy a mesterségek s művészetek már Árpád idejében behivott idegenektől honosittattak anyaföldünkön. De való más részről az is, hogy a czéhek s műegyesületek, mint intézetek, csak a vegyes házakból származott királyok szakában nyerének valódi létesülést hazánkban. A czéh intézmény rég meg volt külföldön már honositva, midőn nálunk Zsigmond alatt akadunk az első nyomra, midőn egyik rendeletében azt parancsolja: „senkise űzzön több mesterséget és kézművészetet, mint a mennyi őt illeti; senki a másiknak kézi keresetébe ne vágjon, hogy kiki maga és övéi részére a szükségest megszerezhesse". A czéhek tehát, mint politikai szükség és körülmények szüleményei, lassan és fokonként fejlődtek ki a külföldön. Hazánkban pedig csak azon alakban, minőben a külföldön divatoztak, hozattak által. Azon rendszeres elintézést és szabályozást, melyel mint a műipar szabad kifejlése elnyomójával, még a jelen század első fele is, de leginkább hazánk bajlódott, a czéhek kiváltkép a 17. és 18. századokban nyerék meg. A városokkal ugy szólván karöltve nyerének létesülést a műegyesületek. Az Árpádok korában a városok még csak ugy, mint szabadékos és megerősitett helyek, melyek tatárok, kunok s más népek berohanásai ellen végmenedékül szolgáltak, fordulnak elő a történelemben. De már Zsigmond s utódai idejében ugy tekintetnek, mint polgári testületek, állam iránt jogokkal és kötelességekkel fölruházottan különös rendosztályt képezők. Csak ez idő óta lett valódi személy és vagyon bátorság a városokban. Ekkor kezdtek azok valódi törvényhatóságot képezni, földesuri s határjoggal élni. És igy joggal állithatni, hogy ugyanekkor a czéhek és műegyesületek is, mint bizonyos kézi-szorgalom űzésre, egy elöljáró alatt rend- és erkölcsszabályok szerint összeállott intézetek és társaságok, a külföld rendszere s példájaként városainkban létesülést nyerének.

A czéhekkel mindazon jótétemények és hiányok által plántáltattak, melyek közönségesen nekik tulajdonittattak! . . . Ők a nemesség és pórság közt egy új rendet alakitottak, oly rendet,

mely az akkori felfogás szerint: egyedül emelheté az emberiséget egy magasb polczra, — mert a pórnak tilos volt az önművelődés; nemes nem tartá azt maga részéről szükségesnek és a papság megelégedett azzal a mit birt. Ők szabályozák az erkölcsöket, melyeket a hatalmasok elgázoltak, kigunyoltak. Az emberi szellemet ők szabaditák fel és adák vissza jogait; a termesztés eszközeit tökéletesiték és igy a gazdaságot szaporiták; a szükségeket többszörözték, igy az ipart és szorgalmat is. Azonban, mihelyt egyszer a czéhek az önzés mételyét kebelökbe sziyák, tetemes visszaélések és hiányok kútforrásai lettek. A műipar kifejlésére s virágzására főkép ártalmasan hatott azon *egyedárúsági szellem*, mely rajtok s minden szabályaikon elhatalmasodott! . . . Ide tartozik a polgárok egyrészének kirekesztése az iparüzéstől; a műegyesületekbeni bevevéshez terhes és lealacsonyitó föltételekhez kötése; a tanulás és legénység éveinek szükségen tuli, jobb ügyesség és tehetségre figyelem nélküli meghosszabbitása; az egyhelyhezi lekötöttség, s az azonkivüli munka s dolgozás tilossága; az áraknak bizonyos meghatározása; a tanitványok és legények számának kijelölése; a közművészet-űzési jognak fiuról-fiura örökségképi átszármaztatása; bizonyos rendhez vagy házassági kötések által csak bizonyos családokra szoritása, a czéhgyülésekben szokássá vált mértékletlenség, erkölcstelenség; a leendő mesternek különféle zsebelései és zaklatásai.

A czéhintézetekbe a kereskedők is beszövődtek, kiváltkép Erdélyben, hol törvény volt, miszerint ki a szász nemzet kereskedésében részt venni akar, valamely czéh tagjának vallja magát; később pedig a kalmároknak saját czéhforma egyesületük is létezett.

A hazai műipar új találmányai közül emlitendő a középkorból a függő, ruganyos s a maiakkoz hasonló kocsi vagy hintó; ilyent Mátyás király köszvénykóros állapotjában legelső készittetett. Harmadnappal halála előtt is ilyen kocsin vitték a templomba. A szebeniek Erdélyben, Magyarországon pedig mindenekfölött a pozsonyiak szorgalmatosak valának a lőpor, csövek s egyéb hadi szerek gyártásában, az utósók 1458-ban kétszáz arannyi adójukat ilyen szerek szolgáltatásával rótták le. De többször is kivántak királyaink a városoktól adó fejében kész müveket; igy az erdélyi szászok 1454-ben asztali ezüst edényekben fizették le adójokat. Hajók előállitásában sem volt honunk hátra Mátyás király ide-

jében; de különösen emlitésre méltó a harangöntés gyarapodása is, s annak egész remekje a beszterczei, ezidőben százhetvenöt mázsa sulyú harang. A műiparban valószinüleg az erdélyi szászok álltak legelül; Ranzan Péter Mátyással egykorú történész, rendkivüli dicsérettel ir róluk. A mint hogy a középkorban, minden iparunk annyira fejlődött már, hogy teljes virágzásnak indúl az, — a társadalmi osztályok szük látköre mellett is s más egyéb okok miatt, mik mind akadályai voltak az ipar gyors fejlődésének, — még előbbre halad, ha a politikai események nem kényszeritik a nemzet fiait a szakadatlani harczok mezejére, mely nem volt kedvező talaj az ipar teljes fölvirágoztatására.

A mesterségi szorgalomnak hatalmas emelője volt a szerfölötti fényüzés, mely már nemcsak nemesek, hanem gazdagabb polgárok közt is elterjedt. Következtethetni némikép az akkor divatozó fényűzésre azon pazar bőségből s pompából, melylyel Mátyás második nejéveli menyegzőjét ülé. Fessler részletes leirásából megtudjuk, hogy a fényzűésnek legritkább tárgyai: aranynyal, drága gyöngyökkel s kövekkel himzett s kirakott ruhák, nyergek, lótakarók, szerszámok, szoba-bútorok,, szőnyegek stb. A káprázatos leirásból elég fölemlitenem azon sótartót, a mit Mátyás a nápolyi királynak ajándékul küldött, mint, mely ha belföldi készitmény, szép formája a magyar müvészetnek. Ez domború alapzaton állott fa árnya alatt, melynek gyümölcsét különféle szinezetü drága kövek képezték. Alant egy vizmeder volt alkalmazva, melynek nyilásánál egy sárkány előre nyúló fővel, széttárt torokkal tünt szembe, arany farkát többszörösen gyűrübe csavaró. Teste ennek a legritkább kagylókból összerakott, többi részei pedig az egész'műnek tiszta aranyból készitvék; pompás talapjával mintegy három lábnyi magasságra emelkedék. A királyt ezen fényüzésben a főnemesség hiven követé. Ők közönségesen himmenyét, nyest, coboly, bársony, skárlát, selyem, kamuka, aranynyal, ezüsttel s drága kövekkel himzett mezekben jelentek meg nyilvánosan. Ez mind befolyt a müvészetek s mesterségek haladására!... Bár az sem tagadható, hogy a fényüzési tárgyak nem mind honunkban készittettek, de egyrésze mégis honi készitmény volt, még a finomabb szövetek gyártása is.

Túl mennénk hatáskörünkön. ha még több részleteket is előhoznánk műiparunk haladásából, — ép igy mellőznünk kell az épitészet-, festészet-, szobrászat ismertetését, mely szoros ér-

telemben ha ide is tartozna, mégis azonban más rovatban tárgyalandók azok, nem összeköttetésben az iparral, — hasonló elv alá tartozik a nyomda-ipar is! . . . Czélom különben sem az egyes iparágak leirása, hanem általános vázlatot adni kereskedelmünk-iparunknak, mely minden fejlődése mellett is, állandó jelleggel azért nem ruházódhatott föl, mivel ebben akadályozá a polgári szerkezet, mely mind inkább — különösen Mátyás halála után — egy féktelen s kártékony oligarchiává fajult el. Azon körülmény, hogy a nemzet legalsóbb, legnagyobb osztályának valódi polgári jogok s élet nem adattak, oly akadály volt, mely a nemzet ezen oldali emelkedésének szükségkép szük határokat tüzött ki. Magyarország azon országok sorában áll, melyekben a kereskedés csak úgy emelkedhetik jelentőségre, csak úgy kecsegtethet állandósága fölött alapos remény, ha talpkövét a földmivelési szorgalom teszi. Maga ezen ország anyagi természete ez útra látszik igazitani s vezetni lakosait: földének a legkeresetteb, legszükségesebb czikkek termesztésére alkalmas volta s termékenysége bizonyitja ezt. Hazánkban a kereskedés a középkorban soha nem volt egyensulyban a földmiveléssel; ez aránylag mindig sokkal csekélyebb volt amannál; s innét fejthetni meg, miért a kereskedés állapotja is mindig ingatag volt: habár néha némi szerencsés körülmények által segittetve, magasabb fokra vergődött is, állandóságot virágzatában s haladást emelkedésében épen azért nem igérhetett biztosan, mivel ezen állapotja csak történetes volt s azt, nem a földmivelés szilárd alapján emelkedőt, csak némi szerencsés, de könnyen változható körülmények hozták elő. Ez oka annak is, hogy magánálló, activ kereskedésünk mindig csekély volt; mert azon tárgyak, melyek által ily kereskedés egyedül emelkedhetett volna jelentőségre, p. o. marhák és gabna nemüek, aránylag csekély mennyiségben tenyésztettek s termesztettek.

Ezen szempontból indulva ki, látható, miképen a magyar kereskedésnek s ezáltal a műiparnak is mindig legnagyobb, s magát annak elemét nyomó akadálya volt a pórnép politikai helyzete, melynél fogva még azután is, miután nyakáról, a szabad költözködési jog által a rabszolgaság igája levéteték, tulajdonképen mégis félig-meddig szolgaságban tengett, birtoktulajdonjog, alkotmányos szabadság és képviselői jog nélkül, alávettetve mindenképen földesura kényének s törvényhatóságának. A legnagyobb

következetlenséggel még ura elleni vétségei, vagy panaszai s követelései is ennek itélőszéke előtt fordultak meg. Valóban nem csoda, ha a jobbágy majdnem mindenütt elnyomatott, — nem csoda, hogy a zaklatott, sohajtások s könnyek közt mivelé nem ritkán földét, s ez mostohán jutalmazá a munkát, melyre kényszerités, nem pedig kedv ösztönözte. Igaz ugyan, Róbert Károly, Nagy Lajos és Zsigmond alatt aránylag jelentős fokra hágott a magyar műipar és kereskedés, mind a mellett is, hogy a pórosztály állapotja, s evvel együtt a földmivelés amazokkal egy arányban nem javult. De egy tekintet azon időszak történetére, világossá teszi, hogy az emlitett királyok alatt a haladó mű és kereskedési ipar igen bizonytalan s mulékony alapon emelkedett. Ezen királyok különös buzgósága, melylyel a honi városokat, s a városiak foglalatosságait egyéb miveltebb nemzetekéihez hasonlókká tenni törekvének és személyes erejök, melyel az arisztokratiát kellő határok közé szoriták, a földmivelőnek pedig, kivált egyes esetekben, mindig sükeres védelmet nyujtottak; mindenek fölött pedig azon körülmény, hogy a levantei kereskedés akkor nagyrészint Magyarországon keresztül vette utját, szükségkép elősegité a mű és kereskedési ipart; de önállóságra ez sem emelheté hazánk kereskedését, kiterjedése pedig soha sem lett akkora, mekkorára ily kedvező helyzetben jutthatott volna. Nem tagadhatni ugyan, hogy némely városaink, például: Szeben, Brassó, Kolozsvár, Kassa, Esztergom kalmárai néha messze tartományokban is útaztak; de ezen közlekedésök sem oly folytonos, sem oly élénk nem volt, hogy az általuk behozott árukat, az idegenek által leszállitottakkal párhuzamba lehetne állitani. Azután pedig, midőn a nyugatiak honunkat gyérebben választották keleti kereskedésök útjául, kereskedésünk éppen csak a szomszéd országokra terjedt ki. Magyarország a két legnevezetesebb körülményt, mely kereskedését nagyszerüvé, világszerte hiressé emelhette volna, a dalmátiai tengerpartok, s Európa egyik nagy tengerbe szakadó folyamának birtokát, részint némi egyéb okok, részint saját productumainak csekély mennyisége miatt, sükeresen sohasem használhatta.

A kolozsvári ipar- és kereskedés története.

Kolozsvár ipara- kereskedelméről nem lehet semmi emlitést tenni az Anjou-házi királyok uralkodása előtti korból. Az 1300 előtti századok müveltségéről, tudományos és erkölcsi állapotáról, bizonyos alig mondható. Ezek főeszköze ez időben a közélet és egyház volt. A közélet a csatamezőn, a birói tanácsban s az ipar csendes mühelyeiben határozódott, mely utóbbiakról azonban nem mondható, ha volt-e valami testületi alakjuk s életnyilatkozatuk! Hogy azonban börkészitési ipar már volt, azt bizoyitja a város területén levő három lisztelő, egy posztó-ványoló és két csertörő malom, a mi nemcsak népességre és gabona termesztésre mutat, de némi börkészitési iparra is. A kereskedésről is csak annyi mondható, hogy az üzetett bor, hal, sajt, ló, ökör, posztóval, de ez is jóformán csak a város környékeire terjedt ki, legfeljebb az anyaország felé — a Királyhágóig.

A kézipart illetőleg — ámbár annak már ekkor fejlödésben létét a következő században virágzott czéhek tanusitják — egyetlen biztos emlék ismeretes: ez a szőcsök czéh-szabálya, melyet 1369-ben adtak ki György kolozsvári ispán és biró, Bertalan ispán fia, a kolozsvári esküdtek és összes vének. Mint e századból eredetiben egyedül fennmaradt becses emléket ismertetni szükségesnek látom — Jakab Elek „Kolozsvár története“ czimü munkája nyomán. „Eléjök jövének — irják a biró és esküdtek — Fejér István, Szőts Miklós, Mátyás Péter, Klesel, Márton szőcs fia (megjegyzem, hogy Jakab Elek a nemzetségneveket magyarra forditá), s nagy panaszoson fedezték fel előttük, polgártársaik, az összes szőcsök nevében, hogy a más vidékekről, városokból és falukból közéjök jövő vendégek mindenféle állatok bőrének felvásárolása által, melyekből nekik élelmöket megkeresni és a koronának tartozó adót megfizetni kellene, az ő

hasznukat és előmenetelüket megsemmisitik nagy kárukra és hátramaradásukra. Minthogy pedig más városokbeli lakos és birtokos polgárok, az idegen vendégek felett saját honjukban különös kedvezményekkel birtak, melyeket ők hathatósan őriznek és folyvást gyarapitnak: ugy a nevezett biró és esküdtek is szőcs polgártársaik kérésére goodoskodni kivántak arról, hogy a kolozsvári szőcsök is élelmüket jobban megkereshessék, a jóllétben gyarapodhassanak s a közszolgálatokra alkalmasabbakká tétessenek. E végre köz-szabály gyanánt megállapitották, hogy sem kolozsvári, sem oda jövő egy idegen is, juh és báránybört vagy más házi és vadàllatok bőreit meg ne vásárolhassa százon alól levő mennyiségben, kivéve azokat a kolozsváriakat, a kik élelmüket az iparral keresik; és hogy senki olyan, a ki az ő szőcs polgártársaival nincs munkaközösségben, atyafiságban — értetik az egy czéhban-létel — ne merészeljen az ő tudtok és beleegyezésük nélkül saját kezére külön mesterséget üzni, s a ki e határozatok ellen cselekednék, a város birója büntesse meg,“

E czéh-szabály nemcsak azért nevezetes, mert ez időből egyedül maradt fenn, hanem fontos különösen azért ez oklevél, mivel világosan mutatja, hogy Kolozsvár nem volt a szebeni ispánsághoz tartozó városok szövetségébe belé foglalva, hanem az mint politikai, ugy kereskedési és müipari tekintetben is önálló léttel birt, saját fejlődési uton haladott.

A város kereskedése érdekében különösen sokat tett Zsigmond!... Az általa tett intézkedésekből az vonható le: hogy Kolozsvár lakóinak ez időben életfoglalkozása tulnyomólag a kereskedés, s a városnak magának virágzásba indult kereskedési forgalma volt; a király a kereskedelmet egész uralkodása folytán következetesen és soha nem lankadó figyelemmel kisérte, közvetlen védelem és közvetett segély által gyámolitotta. Messze vezetne ha Kolozsvár kereskedelme kiváltságait sorolnám elő, ez okból csak a fontosabbakat emlitem fel. Ilyen az 1405-iki oklevél, mely olvasható a Corpus Juris Hungarici-ban, ebben rendeli a király, az országa egész területén bárhol levő, szárazon vagy vizen királyi vámot szedőinek, hogy miután kolozsvári hü kereskedő polgárait a királyi vám helyeken minden vámfizetés alól kivette, felmentette, azok javaiért, lovaiért, ökreiért és más eladó állataiért, valamint egyéb áruikért is vámot és a vám ürügye vagy bármi más szin alatt egyéb fizetést zsarolni ne merészeljenek, hanem

szabadon hagyják jőnni-menni, kereskedni az ország minden részében., se pedig őket fel ne tartóztassák, meg ne kárositsák, ne sanyargassák, a király kegyelmének elvesztésével való fenyegetés terhe alatt. Érdekes azon oklevél is, mely a kolozsvári kereskedőknek mások hibájáért és adósságaért idegen helyen le nem tartóztathatását s ügyöknek még ez esetben is saját városuk hatósága előtti elintézését biztositja. Ez oklevélben az intézkedő király oly emelkedett szellemmel s országa kereskedelmi ügye iránti oly mély érdekeltséggel szól országa népéhez, hogy a mai idő is nemes lelkesedést s tanuságot merithet belőle. Jakab Elek „Kolozsvár"-czimü történetében közli az oklevél gyönyörü tartalmát.

Hathatósan védelmezte a király a kolozsvári kereskedőket, az idegen országokból jövő kereskedők és kalmárok visszaélései ellen!... Számos rendeletei maradtak fenn, melyekkel a vámszedés korlátolása által Kolozsvár kereskedésének — birodalma minden részeiben — kiterjedését, könnyebbségét s az által a polgárok jóllétének gyarapodását eszközölte. De a kereskedés érdekében tett intézkedésein kivül, a nemes éreznek és vert pénznek Kolozsvárott központositása által a forgalom élénkitésére s általában annak jövendő kifejlésére is jótékonyan hatott. Ez élénkebb kereskedelmi és pénzforgalom eszközei voltak egy itt létezett pénzverő-ház, és királyi kamarai pénzváltó-hivatal.

Különös jelenség az, hogy midőn Kolozsvár e király alatt a polgári élet minden viszonyzatában bámulásra méltó haladást mútat: társadalmi szerkezetét csaknem alapjából megalkotja, új polgári intézményeket hoz létre, bortermesztési, szántás-vetési és kereskedelmi érdekeit törvények és kiváltságok által biztositja, szóval: a nagy közállamban magának egy új önálló, kényelmes és biztos hajlékot, csaknem egy kis államot készit; akkor a kézipart illetőleg e félszázados korszakból semmi adat és emlék nem maradt fenn, a mi annak állapotára avagy csak némi következtetést is vonnunk képessé tehetne.

Hunyady Mátyás alatt is védelemben részesittetett a kereskedés, mert egy rendeletében megtiltá az ország vámszedőinek, hogy a kolozsváriaktól nemcsak kapu vagy vásárvámokat venni, de őket semmi egyéb fizetési egyezségre kényszeriteni nem szabad. s a ki teszi, örökségét és vámjogát veszití el, ha pedig a vajda, fő- vagy alispán a király parancsát nem teljesiti, becsületét és

hivatalát. E rendelet daczára is sok visszás eset fordult elő az országban, hogy a kolozsváriak és más királyi városok kereskedelmét tulságos vámszedés által az egyházi és világi birtokosok akadályozták. Többször kellett ily visszásságok megszüntetése végett föllépni Mátyásnak, miknek sorozatát azonban biztosan mellőzhetjük, mivel ma már unalmas száraz dolgok. A ki azonban az ily villongások olvasásában gyönyörködik, az részletesen elolvashatja az ezekről való dolgokat Jakab Elek „Kolozsvár Története“ czimü munkájából.

A kéz-ipar érdekében Mátyásnak egyetlen intézkedését ismerjük; ez egy engedély-levél, melyet 1465-ben Petri Miklós kolozsvári biró kérésére adott a timár mesterek Szüz Máriáról nevezett társulatának, megengedvén abban, hogy Kolozsvárott azon társulatban levő timár mestereken kivül az ő mesterségükhöz szükséges készitetlen bőrt senki ne vásárolhasson, de úgy, hogy azon mesteremberek a vett bőrt az eleitől fogva fennálló szokás szerint feldolgozzák, s azokat, a kik ezt fel nem dolgozzák, akár bennlakók, akár idegenek, illőleg megbüntessék.

De a czéhtestületek kebelében, valamint az összes polgárok között élénk iparmunkásság s egy pezsgő, tevékeny polgári szellem hathatós életnyilatkozatait mútatják a magukat újonnan szervező czéhtársulatok, a részint megujitott, részint most legelsőbben készült czéhszabályok. A czéhtársulatok kezdik magukat szervezni s igy fejlődött ki Kolozsvárott egy tevékeny iparélet. Ekkor alkottak maguknak czéhszabályokat a kovács, aranymives, takács, szőcs- és kötélverő-czéh, megújitották pedig az elavulás miatt már nem használhatókat a lakatosokkal egyesült sarkantyú-készitők és szabók.

A kovácsok czéh-szabályainak nevezetesebb pontjai ezek: egy czéhen kivül álló mester is kovács mivet ne mivelhessen; megbélyegzett és hitszegő a társulatba bé ne vétessék, hanem csak képzett, becsületes és jóhirnevü; a városban bármiféle vasmivet darabonként senki ne árulhasson, hanem csak nagyobb mennyiségben; a lakatosoknak fejszét vagy az ő mesterségükhez tartozó más mivet megigazitani vagy magukat másképpen az ő mesterségökbe vegyiteni nem szabad. Ha valamely kovácslegény valakinek lovát a vasalással ugy megrontja vagy bénitja, hogy meggyógyitani nem lehet, fele árát ő, felét mestere fizeti stb. A mesterek saját maguk és legényeik minden ügyét ők igazitják,

kivéve a város birája és esküdt polgárai elébe tartozókat. A ki czéhba akar állani, képessége mellett fizet két arany forintot, egy veder bort és négy font viaszat, a többi az ő becsületére bizatik. Szegénységgel magát senki nem mentheti. E czéh-szabály 1467-ben kelt. Tekintélyesebb kovácsmesterek voltak: Belényesi Péter, Phanschmidt András, Szathmári János és Simon.

Az *ötvös-mivesek* czéhszabálya 1473-ban kelt. Részletesen ismerteti azt Finály Henrik az „Erdélyi Muzeum-Egylet Évkönyvei"-ben 1863. II. kötet. Finály azt hiszi, hogy ötvös-céh ez ideig nem létezett Kolozsvárott. Főbb szabályai, hogy valaki a czéhba juthasson, ne legyen bélyegzett, roszhirü, hanem legyen becsületes és dicséretes hirneve. Legyen törvényes szülöttje becsületes, istenfélő szüléknek, mindkét részről apáról és anyáról és arról hozzon irásbeli bizonyitványt. Mit értettek a középkorban a becsületes szülék alatt, eléggé tudva van; tehát csak röviden emlitem, hogy nem becsületes nem csak olyan volt, a ki valami bünt vagy becstelenséget követett el, hanem sok polgári és szükséges mesterség üzése is becstelenséggel volt bélyegezve. Hogy személyes feddhetetlenségre oly nagy sulyt fektettek annál kevésbbé tünhetik fel, mivel a nemes érczek feldolgozása oly sokféleképen csábithat csalásra, még pedig a büntetlenség reményével. Két czéhbeli mesternek van kötelességévé téve, hogy az aranyat és az ezüstöt és a belőle készitett ékszereket hiven, lelkiismeretesen vizsgálják meg, hogy a mesterekre kár vagy igazságtalanság és azonkivül a városra gyalázat vagy szégyen ne háruljon, vagy ragadjon. Hihetőleg a terjedelmesebb szabályzat azt is meghatározta, mily finomságu aranyból és ezüstből szabad csak a czéhbeli mesterembernek dolgoznia, és ez ellenőrség arra való volt, hogy a közönséget a mesterekkel szembe lehető csalódás ellen biztositsa. Részletes intézkedés van téve az ötvös-mivesség miként üzésére nézve, valamint a legény s mester közti viszony szabályozásáról, itt is szerepel azon rendszabály, hogy a segéd a mester beleegyezése nélkül el nem hagyhatta mühelyét; természetesen az ily szabály tökéletes rabjává tette a legényt mesterének, meglehet, hogy az akkori időben a fegyelem fentartása megkivánta a szigort, de igazságosnak semmi esetre se lehet mondani az ily szabályt, a mely a szegény segédet úgy, minden oltalom nélkül odaengedte egy-egy rossz indulatú mester önkényének. Ha azonban a mesterek és legények közt viszály támadt, azt itt is a czéh béke-birósága

intézte el; minden törvényesen elismert testületnek megvolt kebli békebirósága és a gazdák és cselédek közt fennállott patriarchális viszony elég biztositék volt arra, hogy a kebli békebiróság egyeztetési törekvése ritkán volt sikertelen, úgy hogy a hatóság soha se lehetett halmozva aprólékos perlekedésekkel. A czéh-szabályok szerint, biró eleibe nem is volt szabad mennie addig, a mig a czéh-mesterek békebirósága előtt a dolog le nem folyt, tehát czéhbeli embernek nem volt szabad e békebiróságot elkerülni. De e hasznos szabályzatból még azt is látjuk, hogy a czéhnak nemcsak békebirósága, hanem büntető hatalma is volt a maga kebelében, de ezt nem a czéh-mesterek gyakorolták; csak a czéh közgyülése itélhetett ily büntetésre. Maga a büntetés pedig nem más, mint a katonaságnál régente divatozott vesszőzés. A mi a büntetést még sulyosabbá teszi, az a czéhből való kizárás. Az egész czéh-szabályzat német nyelven van irva. Városunk elsőrendű aranymivesei voltak: Hanuschek András, Zömör Péter, Goldschmid Mihály és Pál, Csányi Máté, Bek Lőrincz, Schrammer János.

A szőcsöknek e korszakban szintén két nyelven szerkesztett czéh-szabályai voltak!... Itt is a fő vezérfonal az volt, hogy czéhen kivül egy mester se dolgozzék szőcs mivet, és tisztességes egyének üzzék ezen mesterséget. Jelentősebb szőcs mesterek voltak: Kun János, Keresztély, Salczer Gáspár és Gegendorffer János. *A takács czéh* társulati szabályaiban érdekes volt azon pont, melyben ki volt mondva, hogy midőn mester hal meg, vagy felesége, gyermeke: temetésén minden mester legyen jelen, a ki elmulasztja, fizetnie kellett félfont viaszat; a meghalt mester özvegye folytathatta üzletét, ha mesterhez ment férjhez, ha ellenben máshoz ment, akkor nem. Ez egyébként a szőcsöknél is meg volt. Első rendü takács mesterek voltak: Barth Mihály, Weber Simon, Helner István és Benedek András.

A kötélverők terjedelmes czéh-szabályzatából érdekes az, hogy kötélverő mester csak az lehetett, ki nős volt és természetesen tisztességes életü; ha idegen helyről eladás végett kendert hoztak bé, titkon egy mester is magának meg ne vegye, hanem ha meg van véve, a mesterek mind hivassanak össze, a kik sors szerént határozzák meg, hogy az kiké legyen. A szabályzat itt is latin és németnyelven állittatott ki, a mely eléggé jellemzi, hogy ez időben Kolozsvár még szász jellegü volt. Első rendü kötélverő mesterek voltak: Lukács Márton, János István és Pál István.

Azon két czéh-szabályi kiváltság-levél, melyben világosan ki van fejezve, hogy azok elpusztult régiek alapján készültek: a *lakatosoké* s velük egyesült *sarkantyu késziőké*, meg a *szabóké*. Mindegyik szabályzatban a fősuly arra volt helyezve, hogy tisztességes emberek üzzék mesterségöket és eleje vétessék a visszaéléseknek. A lakatosok szabályzatában az is benne volt a városi tanács engedélye folytán: hogy a városba egy kereskedő is kész lakatot, sarkantyut, zablát külsőktől bé ne hozzon, s azt ne csináljon, ha teszi, a czéh-mesterek a biró segitségével vegyék el; egy mester se merjen viaszba nyomott mintára kulcsot késziteni, s egy mester vagy legény se lakatot vagy zárt a tulajdonos otthon nem létében felnyitni, nehogy abból csalás vagy büntény származzék. Szabóságot hasonlóan csak becsületes egyének folytathattak, de a szabályzatban az is ki volt mondva, hogy a szabó legyen nős, különben kiutasittatik; a ki a hozzávitt posztoból ellop, mesteri jogát veszti, hasonlóan tolvajnak tekintetett az, ha különbféle szinü posztóból készitett a mester öltönyt és azt egyszinre festé. Ócska ruhát új gyanánt adni el, tolvajlásnak tekintetett. Hogy első rendü lakatosok kik voltak, arról nincs adatunk, de szabók közül kitünőbbek voltak: Széchi Jakab, Lampricht János, Colb Tamás, Smithin János, Fejérdi István, Nyirő Miklós, Hosz Filep és Lőrincz, Lengyel Gergely, Szabó Boldizsár, Szabó János, Czukker Mátyás, Vajda Tamás, Szabó Gergely, Schuler Antal.

A nehány sorban vázolt czéh-szabályokból, mik Mátyás alatt adattak ki, az tünik ki, hogy Kolozsvárott már Nagy Lajos és Zsigmond királyok alatt számos czéh, fejlődésnek indult ipar-élet volt, — de emlékeit az idő eltemette. De kitünik az is, hogy a czéh-szabályok által az iparos osztálynak életmódja javittatott! Főczél a műipar érdeke, a mesterségek emelése s tökéletesitése volt. Az evégre rendelt inasi és legényi tanulás évei és próbái, valamint a mesterré avatás föltételei és a mestereknek s műhelyeknek folytonos ellenörzése a műipar fejlődésének kielégitő kezességei voltak. De az is igaz, hogy erre a városok utalva (tehát nem csak Kolozsvár), sőt mintegy kényszeritve voltak azon kornak kiváltságkedvelő szelleme folytán.

Mátyás halála után bármily gyönge uralkodót is kaptunk Ulászló és II. Lajosban, azért az ipari kiváltságok továbbra is megerősittettek, sőt egyben-másban előnyt vivtak ki a maguk

számára az ötvösök, szőcsök, takácsok, timárok, kötélverők, mészárosok és szabók; új szabályokat alkottak a kádárok, fazakasok, szekérkészitők, szijgyártók. Az ötvösök például, czéh-szabalyaikban Szemere János és Gémes István ötvös czéhmesterek inditványaira azt is belé tették: hogy a ki mester akar lenni, mielőtt nősülne, köteles egy serleget késziteni, egy gyűrűbe metszett czimert és drága követ megkötni: a czéhmesterek minden városon levő mester arany és ezüst miveit próbálják meg, s ha jónak találják, a maguk bélyegével bélyegezzék meg.

Több czéh-társulat ez időben szervezkedett s alkotott magának szabályokat! . . . A *kádárok* czéhtársulatának szabályai - eltekintve a sok aprólékos pontozatoktól — a tisztességes üzlet vezetésre voltak fektetve, ép igy a *fazakasok* társulata is ezt tüzé maga elébe; *a szekérkészitők*, meg kocsigyártók czéhe 1515-ben alakult, érdekes a szabályzatban az: hogyha valamely mester másnak müvét gyalázta, tartozott a czéhnek egy forint áru viaszat fizetni. Általában nagy suly volt helyezve a tisztesség tudásra, igy az akkor alakult *szijgyártók* társulati szabályzatában is ki volt mondva, hogy a ki mást becsületében megsért, a mesterek a körülmények szerint büntessék meg. Arra pedig minden czéhnél nagy suly volt helyezve: hogy a csalás szigoruan ellensulyoztassék. Az új czéh-társulatok közül elsőbbek voltak a kádárok közül: Hammer Bálint, Leopoldi Péter, Kádár Péter és Bernárd András. Elsőrendű kocsigyártók voltak: Kerestély István, Jakab Péter, Miklós Sándor, Orbán Lajos és Márkos Gergely. A társulat, mely 1515-ben alakult, már nyolcz év mulva egyesült a kovácsokkal. Az ez időben alakult fazakas és szijgyártók társulatából nevet nem lehet kihozni. A *mészárosok* ez időbeli czéh-szabályai ugyan nincsenek meg, de Ulászlótól maradt fenn egy oklevél, mely a husvágási iparnak és azzal való kereskedésnek bizonyos körülmények között szabadságát állitja meg.

A Mohácsi csata lefolyása utáni időből, egyelőre följegyezni való alig van a kereskedés-ipar teréről! . . . minden szomoru politikai viszonyok mellett is azonban, a kereskedés elömozditására volt gond forditva. Szapolyai János király azzal akart a kereskedés elömozditására hatni, hogy az árusok és kereskedők vám mentes utazását biztositá egy 1527-ben kiadott rendeletével, az ország összes vámszedőinek meghagyta, hogy Kolozsvár polgáraitól, a régibb királyoktól nyert kiváltságaik ellenére sehol vámot ne

vegyenek, őket és vagyonukat le ne tartóztassák, szokatlan zsarolásokkal ne terheljék. A kéz-ipar terén emlitésre méltó csak az *esztergáros* czéh szervezkedése, vezetőik lévén Scheurner András és Esztergáros Ferencz. 1532-ben erősité meg czéhszabályaikat a városi tanács. Érdekes a szabályzatnak azon intézkedése, melyben kimondatik, hogy a czéhnek legyen két czéhmestere, egyik magyar, másik szász. A szabályzat többi terjedelmes pontjai üzletök minden részletére kiterjed, nagy suly lévén helyezve itt is — mint a többi czéh-szabályzatoknál — a tisztességes üzletvezetésre. A legapróbb részletekig kiterjednek a czéh-szabályok, a melyek azonban majd mind egyformára vannak húzva, még a büntetések fokozatában is. A lelkiismeretes munka tevésre nagy suly volt helyezve, mely kátói szigor a mai szabad-ipar versenyre is rá férne! .... A lelkekben kell ugyan tanyát ütnie a kötelességtudásnak, de mert e tekintetben korunk sok hiányosságot tüntet fel, ráférne a mai üzlet-világra egy kis puritán becsületesség a régi czéh-szabályokból.

A Szapolyai királyiház-korszak alatt, tehát *Izabella özvegy királyné és fia* uralkodása alatt több fontos intézkedés történt a kereskedés-ipar terén, mik közül csakis a nevezetesebb intézkedést emlitem fel, mellőzve a sok czéh-szabály egyes módositásait s az iparosokra vonatkozó intézkedéseket, midőn jogaik kérelmükre ujból is megerősittettek és részben bővittettek is. És bár munkám keretébe nem tartozik, mégis fölemlitem, hogy 1550-ben kezdődött Kolozsvár müvelődési történetében az áldásos korszak, midőn Heltai Gáspár fölállitá nyomdáját. Ezzel kezdetét vette a nagy számu latin és magyartan- és egyházi, tudományos- és gyönyörködtető könyvek nyomtatása. Kolozsvár ekkor lépett be a szellemi kultur városok soraiba. A „Kolozsvári nyomdászat történetét“ érdekesen irta meg Ferenczy Zoltán. A kolozsvári iparkamara bizta meg e munka megirására és diszes kiállitással adta ki az elmult évben a kamara. Kár, hogy a könyvpiaczra nem került a munka s igy nehezen juthatni egy-egy páldányhoz. Holott már maga a munka szedése és kiállitása oly diszes, hogy dicséretére válik a kolozsvári nyomda iparnak. Az Ajtay-nyomda ezzel elsőrendü lett a fővárosi nyomdákkal, de hatalmas fejlődést tett a Gámán és Gombos nyomda is.

De a mint Heltai megadá a lökést a szellemi munkásságra, ugy Kolozsvár kereskedelme érdekében s jövő fejlődésére rend-

kivüli befolyással volt Izabella királyné és fia két kiváltság levele. *Egyik*, mely Kolozsvárott 1558-ban mindkettöjük aláirása alatt kelt, melyben ott harminczadot állitott fel, s négy országos vásárt, nyers bőröknek csak ott árulhatására, — *másik* mely Gyula-Fehérvárott szintén 1558-ban kelt, s melyben árulerakási hely-jogot engedett. A harminczadó felállitásával, annak minden eladó tárgytól és árutól vételét elrendelte, s meghatározta: hogy az Erdély körül lakó, s oda bejáró népek, minők: a magyarországiak, görögök, oláhok, és mások, a kik az országba árukat hoznak, Kolozsvár városában, mint főkereskedő városban, mindenkor le tenni tartozzanak, máshová el ne vihessék; az erdélyieknek pedig régi szokásuk szerint — megfizetvén a szokott harminczadot — áruikat bárhonnan mindig behozni szabad legyen. Ezenkivül a királyné megengedte, hogy a kolozsváriak mindenféle árukkal Moldva és Havasalföldi országokba szabadon bemehessenek s eladó áruikkal kereskedhessenek, onnan szintén bármi árut: juhot, ökröt, sertést, s más eladandókat — megfizetvén szokott helyeken a vámot — behozhassanak s behozni jogosultak legyenek. A másik fontos intézkedés az árulerakási hely jogát biztositja, melynél fogva a kik Kolozsvárra árut hoznak, mindazokat ott, mint fővásárló helyen lerakják, és sem onnan máshová ki ne vihessék, se kolozsváriakon kivül másoknak el ne adhassák, máskor, mint az évi négy nagy országos vásárkor. E két fő intézkedés egy századnál tovább volt a jóllét egyik forrása, a miveltség terjesztője s Kolozsvár politikai sulya emelője, mig ki a Levante felé, s onnan vissza nyugatra ő közvetitette a kereskedelmet.

Emlitésre méltó még a városi tanácsnak is azon határozata, ugyancsak ez évből keltezve: hogy azon nősületlen ifjaknak, kik boltokban árulnak, de örökségök nincs, a biró zárassa be boltjukat s addig tartsa bezárva, mig nősülnek és örökséget szereznek.

A kézipar terén is történtek intézkedések!... Most történt legelébb, hogy az 1556-iki országgyülés figyelmére méltatta az iparügyet, s tizenhat czéhtársulatnak adott ki szabályozott árudijtáblát, megküldvén országszerte a városoknak ahoz alkalmazkodás végett. Ezek a következők: a szőcsök, mészárosok, timárok és cserző-vargák, csizmadiák, szijgyártók, kötélverők, kádárok, aranymivesek, szabók, szűrszabók, kerékgyártók, kovácsok, lakatosok, nyergesek, kannagyártók, ostorkészitők.

A czéh-szabályok kis változásokon koronként mentek át, de nem oly lényegesen, hogy felemlitésökre szükség lenne. A *timár* czéh-szabályban azonban érdekes az, hogy első mely rendeli, miszerint a czéhnek legyen egy könyve, melybe esztendőről-esztendőre minden történt szükséges dolog beirassék, u. m. a tanuló legények az őket illető circumstantiákkal, a czéhben levő ifju mesterek, az arról való irások, hogy mindenik, hogy viselte magát? az atyamester hogy adott számot? jól-e? rosszul-e? miképen tartotta szeme előtt a közjót és mire miképen költött? mit épitett esztendőn át s mit vett? és az észrevett dolgokat is, mik a városban és az országban azon esztendőben történtek? „mert sokszor az ilyenek kellenek.“ A timár czéh-szabályzat, mely 1561-ben kelt és természetesen németül irva, a többi szabályzatában egyezik a más czéhekével.

A czéhek közül a magyar jelleget elsőbben az *aranymivesek* vették fel. Az aranymives czéh jegyzőkönyvét jókor magyarul kezdette irni, mig például a timároknál ez csak 1822-ben következett be. Az aranymives czéhnak ugylátszik iskolákat végzett tagjai voltak és vagyonosok is. Beligazgatásáról, törvényes ügybajairól, czéhmesterei megválasztásáról és változásairól; vagyona számbavételéről külön leltárt tartott s azokban a dolgok természete szerint mindent gondosan bejegyezvén: polgári életének és társulati munkásságának érdekes képét tartotta fenn az utókor számára.

Hogy kik voltak a jelesebb iparosok, nehéz a névsort adni, de a mi van is, mind idegen hangzásu oly annyira, hogy még leirni is unalmas, annál kevésbbé fogja elolvasni valaki. Teszemfel a *szekérkészitők* czéh tagjai névsora 1615-ig (97 név) majd szászból áll, alig kapva köztük egy-egy magyart. Ezen korszakban két magyar szekérkészitő nevet látok csak, u. m.: Farkas Gergely és Pált. Tekintélyes szőcsök voltak Enyedy Antal és Kis Mihály. A kovácsok közül kettő emelkedett különösen ki, Gáspár és Lőrincz. A szabók közül elsők voltak: Blási László, Lutsch János, Grusz András, Kőmives Márton, Segesvári Lőrincz, Kecskeméti Szabó János, Gazner János, Langh Jakab, Wagner Mihály, Szabó László, Maan Gál, Kappa János, Szekeres Jakab. A mészárosok közül Fekete Mihály, Csere Márton emlitendők ;a szőcsök közül Wolff Demeter, Tótházi Miklós, Schaspurger Péter, Enyedi Gáspár. Az aranymivesek közül: Eötvös György és Filstich Péter, Buday Tamás, Szebeni

János. Dabó Péter, Eötvös János, Csöb Ádám, Csinándi Boldizsár, Képiró Ferencz, Suki Imre.

A Báthory-korszak (1571-től 1599-ig) semmi jelentékenyebb intézkedést nem hozott létre a kereskedés-ipar terén, sőt az azutáni sem; a vallási viszálykodások, háboruk elvonták az uralkodók, törvényhozó testületek figyelmét a kereskedés-ipar mikénti fejlesztésétől, és igy emlitésre méltó intézkedések e tekintetben Kolozsvárott sem történtek. Az ipart üzők nevei 1571-től egész Bethlen Gábor uralomra jutásáig, a mely 1613-ban következett be, a következők voltak, mellőzve a legnagyobb részt idegen szász neveket. Természetesen a magyarok közül is csak azok neveit közölhetem, a miknek valami nyoma maradt fenn.

Arany mivesek voltak: Kerekes János, Tordai István, Zilahi Pál, Bonczidav Gergely, Szentmiklósy Gergely, Igyártó Mihály, Tury Pál, Eötvös Mihály és Ádám, Fodor Gergely, Szabó Miklós, Ozdi György, Váradi Gergely, Izso János, Tótházi Bálint, Körösi Mihály, Kőmives Ferencz, Katonai Mihály, Gyulay János, Balásfi Gergely, Bekesi János, Szakál Benedek, Bányai János, Hunyadi Pál, Püspök Pál, Veres Bálint, Péchi István, Széchy István, Gyulai Demeter, Kalotaszegi Benedek, Bornemisza Gergely, Fenessi Márton. A hosszas névsor végig nézéséből az tünik ki, hogy Fejérvár arany-mivesei is a kolozsvári czéhhez tartoztak, mert a mint jelezve vannak, hogy egyes mesterekhez kik szegődtek, találunk zárjel közti jegyzetre, hogy az Fejérvárra szerződtetett, a fejedelmi székvárosba. Az aranymivességet ez időben nagyban tanulta az előkelő tanult osztály is!... Az aranymives-czéh e korban a nemzet politikai és társadalmi nevelőjének mondható; Kolozsvárott is, a kebelében uralkodó szellem és hazafias érzülete a város magyarosodásának ez idő alatt gyors eléhaladására nagy mértékben befolyt. Épp azért e czéhről pár sorral hátrább részletesen fogunk szólani.

A kádárok közül elsőrendüek voltak: Fülöp Gergely, Budai Pál, Vig János, Ujfalvi Péter, Ábrahám Sándor, Luka Lajos, Pál Péter, Kádár Mihály. A kötélverők vezére hosszu időn át Herczeg Gáspár volt. A szabók közül fölemlitem Hosszu Jánost. Szabó István és Gálffy János az udvarnak is szabói voltak 1590-ben, Szász Márton, Egeresi István, Lutsch János tekintélyes szabó czéh-mesterek voltak. A cserző-vargák vagy a timárok czéhének vezéregyénisége Weisz Tamás volt a czéhatya, továbbá Amendt

János, Wendler Tamás, Broser György, Weisz Gáspár, Schemel Gáspár, Hentler Benedek és Ádám István. A mészárosok vezetője Vitéz Menyhért volt, neve is hareziasságról tett bizonyságot. De szerepet vitt az iparosok körében Róth János takács czéhmester is.

Egy czéh sem volt olyan féltékeny jó hirnevére, mint az ötvös-czéh, melynek tagjai majd mind intelligens elemből álltak. Általánosságban is ugyan mondható, hogy soha semmiféle testület vagy társaság oly feltékeny nem volt a maga kiváltságaira és szabadalmaira, mint a hajdani czéhek! Mikor jól látták is, hogy az előforduló esetben a dolog lényege sem megtámadva, sem veszélyeztetve nincs, akkor is a forma kérdések vitatásában mindig készek voltak körömszakadtáig vitatkozni, perelni s néha a legelkeseredettebb harczot folytatni. A mi lehet ugyan, hogy egyfelől némi rideségre, egyoldaluságra és főként bizonyos pedánsságra is vezethetett, de másfelől biztositotta a czéh tagjainak egyenlőségét, az egymáshoz való tartozás érzését és igen különösen magának a czéhnak hozzáférhetetlen tekintélyét. Ha valakinek hirnevén bármi csekély foltocska mutatkozott, az olyan a czéhnak tagja nem lehetett, vagy ha igen, arra a legnagyobb befolyásnak — úgyszólva az államhatalomnak — kellett közbejárni, például az országos helytartó parancsának vagy fejedelmi kegyelemnek és rendeletnek, sőt ezeknek sem volt mindig sikeres eredménye. Legalább ez utóbbira nézve fordult elő eset az ötvös czéhnél. Minden czéh közt ez volt a legszigorubb. A czéh tulnyomó tanult tagjai nem türték maguk közt el a selejtes elemeket. Lássunk pár példát, a hol még a felsőbb hatalomnak sem sikerült az illetőt a czéh tagjai közé felvétetni. Az erdélyi muzeum levéltárában számos ötvös czéh irat van, a melyekből kiviláglik a czéh rendkivüli szigorusága és kényessége minden iránt, a mi árnyat vethetne a czéhra.

1550-ben történt, hogy Ötves Péter be akar állani a kolozsvári ötvös czéhbe, de nem veszik be, mert azt mondják neki, hogy rosszhirü- nevü, elitélt ember. Mire a tanulását, vándorlegény éveit elvégző aranymives elbusulván magát, elindult panaszra az ország helytartójához, Martinuzzi Györgyhöz, kit Marosvásárhelyt talált s ott az ország főurait is megkérlelvén és ügyét jó móddal előadván, tőle a következő kegyelmi levelet nyerte: „Mi Fráter György váradi püspök, kincstáros, a királyné ő felségének és fen-

séges fiának helytartója, Magyarország és Erdély főbirója stb. adjuk emlékezetére mindenkinek, hogy némely főurak kérésére, kik előttünk Ötves Péter ügyében magokat közbevetették, néki minden hibáiért, melyek miatt a Forintverő István ügyében többi büntársaival törvény utján elitéltetett, s hirnevében megkisebbitetett, megkegyelmeztünk, illetőleg jelen irásunk ereje által megkegyelmezünk, min lfogva nektek kolozsvári ötves-mesterek keményen megparancsoljuk, hogy nevezett Ötves Pétert magatok közé és czéhetekbe, mint azon műiparnak mesterét, minden nehézség nélkül bevegyétek, néki a mű gyakorlására hatalmat adjatok s őtet a ti társaságtok szabadalmaiban részesitsétek." Datum in Székelyvásárhely 1550. vizkereszt innepén (jan. 6-án.) Ez iratot aztán Ötves Péter ugyanazon év julius 13-án a kolozs-monostori konventben átiratván, e példány maradt fenn az Ötvös-czéh iratai között, mit Deák Farkas közöl a „Századok" 1886-iki évfolyamában. És habár Martinuzzi nem volt azaz ember, a kinek rendeleteit csak ugy könnyedén félre lehetett volna tenni, eredmény még sem lett, Ötvest nem vették fel az aranymivesek közé.

Hasonlóan járt Niderlandi Ötves Lőrincz is, ki mint külföldi, egyenesen a *fejedelemhez* panaszolta be a kolozsvári ötvös czéhet, hogy őtet nem akarják bevenni, a fejedelem pedig elrendelte a czéhnek, hogy vegyék be, — mire a czéh felfolyamodást ad be az uralkodó fejedelemhez, hogy nekik szabályaik vannak s privilegialis levelök vagyon, melyet a régi kegyes fejedelmek adtak s meg is oltalmazták eddigelő, és ők — az az ötvös czéh — akárkit bevesznek, ha e levelökhöz tartja magát s ezt meg is mondták Ötves Lőrincz uramnak, mihez képest kérik, hogy a fejedelem egy ember kedvéért ne rontsa meg az ő ősi szabályaikat. Erre aztán a fejedelem, a mint sajátkezü irásából következtetni lehet, Báthori Zsigmond ezt irta a czéh folyamodványának hátára: *tartsák levelökhöz magukat.* Ennek szabályai szerint pedig a feltételek (a külföldi emberekre nézve is) ezek valának. Készek vagyunk társaságunkba bevennünk, de privilegiumunk azt tartja, az közönséges igazság köztünk azt mutatja, ez ideig úgy is éltünk vele, mást is úgy éltetünk, hogy:

„jámbor születéséről nemzetséglevelet mutasson és jámbor életéről; azonképen aról is, hogy czéhes helyen tanult; mester remeket itt helyben a mi szokott módunk szerint csináljon; az mivel a czéhnek tartozik azt megadja; kezest vessen, hogy az

czéhnak igaz rendit követi s mindennek igazán, hiven mivel mind az ezüstből, aranyból, kövekből."

Úgy látszik azonban, hogy Niderlandi Lőrincz valami olyan csavargó ötvös mester lehetett, ki komolyan nem értett a mesterséghez, s szerette volna úgy, könnyedén valami felsőbbségi parancs következtében becsúszni a jómódu kolozsvári ötvösök közé, mert a föltételeket nehezeknek találván, azoknak bizonynyal soha sem tett eleget, mert a czéh jegyzőkönyveiben neve soha elő nem fordul s valószinüleg jobbnak làtta tovább állani. Az bizonyos, a fentebbi két eset — hogy többet ne is soroljak elő — élő bizonyságai az iparszabadság korlátozásának!... De az iparszabadság fogalma az időben alig volt ismeretes e szó mai értelmében, s a XVI. és XVII. században sokkal felsőbb fogalom volt a rend és nyugalom fentartásának elve, valamint a kiváltság-levelek szabályainak s ezek korlátai közt a polgárok egyenlőségének és jóllétének elve, — és a kolozsvári ötvös-czéh mindezen esetekben humanus módon járt el addig, a mig valamely folt el nem homályositá az embert. E tekintetben aztán kiméletet nem ismert, szembeszállt még magával a hatalommal is, a mint az imént vázolt két eset is mutatja.

A kolozsvári ötvösök mütökélyét meggyőzően bizonyitja az, hogy a királyoknak, nemzeti fejedelmeknek, a külföldi követeknek és két szomszéd császárnak századokon át az ő müveiket adta a város, az elsőknek újévi ajándékul, az utóbbiaknak szintén ilyenkor s midőn valamire közbenjárásukat és kedvezésöket keresték. Bethlen Gábor fejedelem midőn 1615. a szultánnak és udvari embereinek beküldötte a szokott ajándékait, a szultánnak Kolozsvárott készült két nagy gyertyatartót küldött. (Erd. orsz. gy. Eml VII. k.) Dóczy András, a ròmai császár erdélyi követe azon évi febr. 1 értesitvén urát az erdélyi fejedelem szándékairól s az udvarában levő hirekről, e gyergyatartókról igy ir: „A török császár synagogája számára, a hol a felséged és a szent Háromság ellen Mohamet törvénye szerint mindennap ünnepélyes szertartás van, kétszáz márka sulyu két ritka mivü ezüst gyertyatartót készittetett országa fővárossában Kolozsvárott, a mit külön követe most viszen Konstantinápolyba (Erd. orsz. gy. Eml. VII. k.)

Bethlen Gábor uralkodása (1613—1629) a város kereskedelmét és iparát egészszen föllenditette!... uj czélhek is kelet-

keztek a régiek mellett, mint az *Ácsok* czéhe, most alkotott czéhszabályokat. A megerősités végett benyujtott iratukban azt irták a tanácshoz: minden társaságban lennie kell valamaly rendnek, a mi nélkül az fenn nem állhat, és semmi jót létre nem hozhat. Ők is tapasztalták, hogy törvény és rend nélkül egymás kárát és sérelmét ki nem kerülhetik, s mesterségöket nem folytathatják ugy, hogy abból rájok is, másokra is kár ne következzék. Ezért alkották közmegegyezésből szabályaikat. A *csizmadiák* is mozogtak, miután a fejedelem megengedte, hogy czéhet alkossanak, — de a jó akaratnál ez időben többre még nem mentek A *fazékas-czéh* is alkotott czéh-szabályokat.

Hogy az ezen müiparban való tevékenységünk az elmúlt században nagyon kisszerü volt, az tény. A mult században I. Ferencz császártól, Mária Terézia férjétől alapitott hires holicsi majolika-gyár már e folyó század elején megszünt. Ujabb időben pedig a herendi porczelán a külföldinek sikerült utánzása ugyan, mely általános elismerést is nyert, de egymagába még nem elégséges arra, hogy mű-ipari hirnevünket a világ piaczán megállapitsa és biztositsa.

De hogyan állt a műipar hazánkban a mult századokban? .. A fazekas-müvesség majd kizárólag a városi mestereknél, a kemenczék készitésében és rakásában állott. A XV. század végén nálunk már zománczos kályhák készittettek, melyek ugyan nagyjaink váraiban és palotáiban bő keletnek őrvendettek, de ami a gazdag arany és ezüst — edényeiket illeti, azoknak uralma a Hunyadiak korában is tartott, mint ezt a *marhák* (e korban minden ingò, sokszor legnagyobb becsü drága készletet is igy nevezék,) lajstromozásaiban fölvannak jegyezve. Mátyás király nászvendégségén 1476-ban 560 aranyozott serleg és 980 ezüstedény emlittetik; jóllehet még ezen időben az uri asztaloknál szokásban volt, hogy ketten egy tálból egyenek, honnan magyarázható azon közmondás is: *„nem jó nagy urakkal egy tálból enni.“* !... Mátyas korában az ivó serlegek közt már kezdenek kristály üveg és kristály üveg poharakat emliteni, de ezek nem mint közhasználatu edények, hanem mint ritkaságok fordulnak elő. A nagyszerü aranyozott ezüst-hordók, asztali diszitmények, melyek többnyire egész vadászatokat ábrázolának, mig az ivó poharak állatokat képviseltek, sokszor mázsákat nyomtak és az ötvösségnek valódi remekeihez számittattak. A szerény cserép tárgyakat

az idő szerint legfeljebb a konyhákban és cselédszobákban találhatni fel. A XVI-ik század kezdetén konyha-edényeink közt már a *bécsi fazekak* fordulnak elő, és ezeknek vásárlása annyira divatban maradt még későbbi századokban is, hogy a Bécsből lehozott edények vételét a honi fazekasok lehetőleg gátolni iparkodtak.

Lassanként az arany és ezüst készleteket csak a nagyobb ünnepélyeken használták: ezek helyeit a diszes agyagremekek pótolták. A nagy kancsók és kupák, melyek az óriás pohárszékeken állottak, már rendesen *ónból* készültek, melyeknek némely példányai hazánkban még a protestáns egyházakban és a czéhek emlékei közt fennmaradtak. Annyi bizonyos, hogy a XVI. században hazánkban többi közt már cserépkancsók is készittettek az úri asztalokra. Ekként például a Brassó városától az emlitett század közepe táján, a moldovai és oláhországi vajdák számára küldeni szokott ajándékok közt két rendbeli t. i. nagyobb és kisebb készitményü cserép — ivóedények fordulnak elő. A XVII. századi úri asztali cserép-készleteinket illetőleg, a mit a levéltárak maradványaiból eddigelé bebizonyitani nem sikerült, arról tanuskodnak felmaradt régibb feliratokkal ellátott edényeink. Igaz, hogy ezen tálak, tányérok. csészék és korsók nem vetélkednek — szakleirások szerint — a külföldi gyárak fényes-készitményeivel, de reánk nézve azért annál becsesebbek. mivel egy érdekes honi müiparágról tevén tanuságot, egyszersmind bebizonyitják azt, hogy nagyjaink a XVII. században tekintettel a folytonos harczra, és a birtok bizonytalanságára is, asztali készleteikre nézve feltünő egyszerüségre visszatértek.

A hazai múzeumokban több érdekes edények vannak, de hogy ki és hol készitették azokat, ez maig sincs tisztába hozva. Hogy jelesül kik és hol készitették a fehér mázos, virágos edényeket, melyekből különféle időből és különféle, de sajátságos izlésben feltünő edényeket birunk, ennek mindekkoráig még csak nyomára sem jöttek az e téren működő szaktekintélyeink.

Az ács czéh-szabályzatban kimondatott, hogy legyen két czéh-mester, egyik magyar. A mesterekre a feddhetlen jellem kiköttetett. Egyébként szabályaik a többi czéh szabályok formuláját követik, ugyanaz mondható a fazekas czéh-szabályairól is! . . . A szabályzatban az is benne volt, hogy országos vásáron kivül idegen czéhbeli fazékasnak mivet árulni nem szabad.

Érdekes tény bizonyitékai vannak fenntartva a szabó-czéh

levéltárában arról, hogy midőn az országgyülés az ipari áru czikkek értékét megszabta s róla törvényt alkotott, a fejedelem a nagyobb városok czéh-társulatait felőle előre megkérdezte, azok a dolgot közgyüléseikben megvitatták, véleményüket irásban a fejedelem elé juttatták, s igy készült el az országos árszabályzati (limitatio) törvény 1625-ben.

Három nevezetes iparág volt még Kolozsvárott, melynek czéh-szabályai nem ismeretesek, hogy czéhet alkottak volna, — „kimutatni nem tudom, csak munkáikból láttam hogy léteztek, s munkásságuk nemcsak Kolozsvárra, de az egész országra kiterjedett — irja Jakab Elek Kolozsvár történetében: *a kőmivesek, paizs- és kopjakészitők s a tölcséresek.* Hogy Kolozsvárnak sok kitünő kőmivesse s kőfaragója volt, tanuskodnak: maga a csinos város, sok diszes magán és középületével, a szilárdan épült várfalak és erős bástyák, számos sirkő és feliratos emlékkövek, nemzetségi és városi czimerek. A XXVIII-ik század végén akartak alkotni, be is adták szabályaikat a kir kormányszékhez, de azok megerősitése a czéh-ügy általános rendezéseig függőben hagyatott. Hogy kopjás is sok volt, s kitünően dolgoztak, tanuskodik mellette az, hogy a fejedelmek háboruik előtt legtöbbnyire itt központositották hadseregöket, itt szerelték fel, s nem egyszer a fejedelem székhelyére Gyula-Fehérvárra is innen küldöttek száz és ezer kopját. Tölcséresek (üvegesek) létét is igazolja maga a város léte. 1615-ben azt irta a fejedelem a főbirónak, hogy hallotta, hogy Kolozsvárott valami paizsgyártók vannak; minthogy udvara népe kopják dolgában megfogyatkozott, rendelte, „hogy azoktól a paizsgyàrtóktól a mi kopját kapnak, gyüjtsék egybe, szerezzenek hozzá kopja-vasakat is szegestői s küldjék Szamosujvárra, teljesen s egészben megfizeti árát" Küldöttek — az van a rendeletre irva — 120 szál kópját, vasával, szegével együtt (Városi levéltár Fasc. III. 15. b. sz.)

De nemcsak a fentemlitett három czéh szabályai ismeretlenek, miként Jakab Elek állitja, hanem nem régiben felfedezték a történetbuvárok a kolozsvári képirok czéhének Bethlen Gábor fejedelem által 1618-ban megerősitett szabályzatát, melyből nyilvánvaló lett, hogy a magyar festőmüvészek ősei — akárcsak a szabók, vargák, mészárosok, borbélyok — még a XVII. században becsületes mester emberek voltak, a kik — minekelőtte fölvették volna a nemes czéhbe, inas vagy apródesztendőket tartoztak szolgálni,

majd tudományuk felől megpróbáltatván annak rendje — módja szerint – remeket csináltak és ha nem ugy viselték magukat, a mint jámbor mives legényekhez illett, az atyamester meg is fenyegette őket. De azért müvészeink ne szégyenkezzenek rajta, mert igy volt ez a külföldön is. Olasz- és Francziaországban csakugy, mint nálunk czéh-rendszer alatt nyögnek a világi festők, sőt a florenczi piktorok hajdanában a kirurgusokkal, patikusokkal, festékkereskedőkkel és más kalmárokkal egy czéhbe tartoztak, a középkori szobrászok is szépen összefértek a rokon mesterséget üző kőmüvesekkel és kőfaragókkal. A kolozsvári képirók czéhe Bethlen Gábor idejében már igen előkelő társaság volt, mely a többi mesterembereket mód nélkül lenézte és különös gondja volt arra, hogy az asztalosok bele ne kontárkodjanak a kép és czimer irásba, aranyozásba, a kárpitokra és falakra való festegetésbe stb., hanem érjék be azzal, hogy fára és deszkára virágokkal czifrázzanak. A ki ez ellen vétett, a város birája által tizenkét frtig megzálogoltatott, egyharmada pedig a nemes tanácsot illette Ha valamely vándorlò vagy idegen képiró legény került Kolozsvárra, nem volt szabad addig a mesterségét gyakorolni, a mig feleséget és más adófizető polgárok példájára állandó lakóhelyet nem szerzett magának a városban. És hiában mutatott föl bizonyitványt arról, hogy apród esztendeit becsületesen kitöltötte, megkövetelték tőle, hogy egy hónapig az atyamesternél, egy évig pedig valamelyik kolozsvári piktornak fizetésért szolgáljon, mely idő alatt, az ő tudományához képest, több vagy kevesebb heti bér rendeltetett számára. Annak-utánna mester-remekben egy hónap alatt le kellett irni „az maga képit talpig, olaj festékkel és vizfestékkel is,“ tehát két példányban. A festmények bemutatásakor tartozott a mestereknek egy tisztességes vacsorát, a czéhládába pedig tizenhat frtot adni. Máskülönben szegény legények voltak hajdanában a magyar képiròk és a szegénység oka, legfőképpen az akkor uralkodó czéh-rendszerbe keresendő, mely seholsem türte meg a müvészet vagy mesterség szabad gyakorlatát, s az egyéni törekvést, ambitiot, munkakedvet és tehetséget annyira lenyügözte, hogy minden fejlődés tökéletesen ki volt zárva. A czéh kényszer annyira ment, hogy a piktorok eladásra szánt képeket és kárpitokat is csak a közönséges vásárokon szerezhettek maguknak és a sokadalom napjától fogva harmadnapig nem árulhatták, ha pedig valamelyik jártában keltében aranyat vagy

ritkább drága festéket vásárolt, megkellett osztoznia azzal, a kinek épen szüksége volt reá A kolozsvári festők legfőbb jövedelmét a fejedelmi udvar megrendelései képezték s ezért a czéhszadályzat ugy intézkedett, hogy legalább négy mester állandóan a városban tartózkodjék „hogy ha urunk ő nagysága szolgálatjára kivántatik, az kettei itthon maradván, az kettei oda mehessen és igy szükségképpen megfelelhessenek illendően“ Komáromy András dr. a „Kolozsvári képirók“ czimü jeles dolgozatában azt irja, hogy a czéh-szabályzat festőművészetünk történetében legfőképpen azért nevezetes, mivel eddigelé azt tartottuk, hogy a Magyarországban működő képirók és falfestők, még a mult században is jobbára idegenek, németek voltak, most azonban örömmel látjuk, hogy a magyar képirók czéhe már a XVII. század elején fennállott s ugy, a hogy, virágzott. Komáromy szerint a kolozsvári festők czéhmestere 1618-ban Székesfejérvári István, 1653-ban pedig Váradi Márton és Nagybányai István volt.

A *kereskedelem* biztositására a város kedvezményeket eszközölt ki, szabályozása végett *állandó vám és 30-adi szabályzat hozatott be.* Ezt a kereskedők panasza s az ország anyagi érdekei tették szükségessé, hogy a vámszedési önkényes eljárás a kereskedőket és fejedelmi kincstárt meg ne kárositsa. A vámszabályzat a városoknak, a vám és 30-adok hivataloknak sat. elküldetett 1620-ban. E vám szabályzat szól: a barmokról, bőrökròl, béllésekről és subákról, posztóról, selyemáruról, gyolcsról és vászonròl, faszerszámról, malozsa, bor, méz, ser, eczet, égett bor, mécsolaj, viasz, szappan, faggyuról, ruha, szőnyeg, paplan, köpenyeg, pokrócz, guba, tarisznya, gyapju, kefe, gyapotfonal, szürről, sós halakról, érczekről, veteményekről vagy gabonáról, kötelekről, bagaria szijhámokról és egyéb görög marhákról. Meg volt határozva: miről mennyi vám vétessék a 30-adokon? Az arany- és aranyos selyem marhára nézve kimondatott, hogy ettől árra szerint vegyék a 30-adot. E vám-szabályzat mutatja, hogy a levantei-velenczei kereskedés útja Erdélyen és Kolozsváron ment át. Erdély önálló közgazdasági politikáját, szükségeiben nyilvánuló magas miveltségi fokát s lakosainak gazdagságát mutatja kereskedelme nagy kiterjedése és sürü érintkezése Magyarországgal, Bécscsel, Német- és Lengyelországgal, Velenczével, Konstantinápolylyal. A vámtételek szabad kereskedési vagy védelmi irányáról itélni nem lehet, miután ismeretlenek a más or-

ságok vámtarifái. Azonban alig lehet kétség iránta, hogy abban az időben a fiskális szempont volt a fő és a belföldi termelés és iparczikkek védelme csak másodsorban s oly czikkeknél jött tekintetbe, a mikkel a fejedelmi fiskus is kereskedett: méz, viasz, kéneső, szarvasmarha. A hazai ipar kis korára, de a jólétre mutat Kolozsvárnak a kelet és nyugat legdrágább gyári áruczikkeivel nagyban folytatott kereskedése: hogy férfi és nő ruháknál gránátot, skárlátot, a posztók közül a hazában készült iglói, fejérvári, brassai, külföldiek közül angol, olasz, lembergi, boroszlói cserkesz-gyártmányt: a selyem és bársony áru világból mindenféle szinü aranyos, dupla és tarkabársony, kamuka, atlasz, tafota, tibet és bibor, török selyemszövetek, a vásznak közül erdélyi, bártfai, lengyel, török, szines, zöld, tarka, sima és fodor, bruszszai gyolcs; a fűszerek csaknem egész természeti országa kereskedés tárgya volt. Meglepő gazdagságával és új voltával a férfi és nővilág ruházata: a nyestes suba és süveg, mente, köpeny, dolmány, palást és igy tovább! .... Pazar bőségre mutat a lószerszámok nagy száma s fényűző kiállitása: a szijjheveder, lánczos kötőfék stb. A kereskedelem és ipar műszavait az akkori irodalom föl nem jegyezve, természetesen a vámszabályzat sok czikkét nem érthetni, és épp azért az áruczikkek egy részét ki sem irtam, mert úgy sem tudhatni, hogy mik azok? Jakab Elek jeles történészünk sok szòt kiirt, zárjel közt igyekezett megérthetővé tenni az áruczikket, de igy is érthetetlen.

A kolozsvári kereskedőkre *hatásos* rendelet volt az is, mit I. Ràkòczy György 1633-ban kiadott, a fejedelem a benszülöttek javára megszoritotta a görögök kereskedési szabadságát. Értesült — ugymond — hogy idegen országbeli görög kereskedők Kolozsvárott házakat szerezvén, megtelepedtek; de mivel az ország közé be nem kebeleztettek, a fejedelem bujdosó görögöknek tartja s megparancsolta, hogy a hol ilyenek vannak, marhájokat foglalják el és az ő engedelme nélkül nekik a kereskedést meg ne engedjék.

A kolozsvári 30-ad hivatal számadásaiból (1631.) érdekes képe tünik ki Erdély és Kolozsvár külső és belső kereskedésének. A *magyarországi és erdélyi kereskedelem következő forgalmi czikkei fordulnak elő.* Magyarországról vittek be Erdélybe csikot, szappant, vidra bört, dupla süveget, singvasat, szablya vasat, kardvasat, lengyel gyolcsot, zsidó vásznat, narancsot, központlant,

gyapot gombot, zsinort, selymes keszkenőt, papucsot, gyermeknek való foszlánt. *Erdélyből Magyarországra:* Váradra vittek ki nyulbört, sajtot, tömlő turót, malozsa szöllőt, rizskását, nemezt, csinált szürt, selyem zsinort, ficsor (oláh fiunak való) és kordován csizmát, hevedert, szőr-övet, korbácsot, timsót. Nagy-Bányára: szappant, boroszlói palástot, övet, sajtot, timsót, rizskását, török vásznat, selymet, gyapottat karmazsint, erdélyi sáfránt, kék fonalat, karmazsin csizmát, bagariát, török zsinort, török vásznat, közpaplant, üveget, ökörbört, toroczkai aczélt. Károlyba: malozsa szöllőt, mézes pogácsát, tehénbőrt, szitát, ködmönt; báránybör béllést, sebesi pokróczot, sajtot. Eperjesre: mézet, kordován szarut, ökröt, kénesőt, rizskását, malozsa szőlőt. Lippára: kősòt, lenet. Magyarországra általában: lovat, boroszlói palástot, szattyán szarut, köz czizmát, öreg jancsár patyolatot, zsinort, apró csizmát, sok ökröt és tehenet, ködmönt, báránybőr béllést, nyulbőrt, istrangot, hegedü hurt, sebesi pokróczot, ezt mindenfelé nagy mértékben.

Az erdélyi és külföldi kereskedelem czikkei Bécsből: bársonyt, bársony prémet, szekfüvet, szőr prémet, dupla süveget, papirost, kamukát, bécsi sáfrányt, tafotát, veres vásznat, fahajat, kalapos süveget, czérnát, gáliczkövet. Jaroslavból: borsót, gyömbért, béllelt keztyüt, kést, boroszlóit és lazurt végben, ònos szeget, papirosat, szablya tarsolyt, nádmézet. Lengyelországból: borsót, gyömbért, büdöskövet, vasplébet. Konstantinápolyból: száros gombot, zsinort, jancsár patyolatot végben, selymes végü patyolatot, selymet, paplant, török czérnát, dolmánra való gombot, keszkenőt, lapos teveszőr övet, takaró szőnyeget, kék fonalat. Nándor-Fejérvárról: mandolát, üveg gyöngyöt, kengyelvasat, baltát, faolajat, tüt, zsinort, száras gombot, maszlagot, karmazsin papucsot Moldvából: kordován bört. *Vittek ki:* Bécsbe és Nándor-Fejérvárra viaszat; — Legyelországba: szattyán csizmát, szörharisnyát, lóvakarót, varga sarat, apró csizmát, mézes pogácsát, rizskását, malozsa szőlőt, palástot, erdélyi sáfránt, kordován sarut.

Apafi fejedelem alatt lényeges intézkedést tett a városi tanács a belkereskedésre nézve, midőn 1668-ban 69 pontból álló *utasitást* adott: a *kalmárok és kereskedők dolgáról*; a *vásárbirák tisztéről* a piaczi dolgokban; a *hal és hús dolgáról*; a *vásárvámról.* Ez a korszak leghasznosabb alkotása! . . . Kiterjed a belpiaczi kereskedés minden ágára, tekintettel van az ország törvényeire,

a város kiváltságaira és helyi viszonyokra és a közéletbeli tapasztalatokra. Az első rész intézkedéseit két század változó viszonyai elavultá tették; de a *vásárbirákat*, *hal és hús*, *vásárvámok* dolgát illető rész hasznos útasitás és biztos zsinormérték volt az illető városi tisztviselők előtt egészen 1848-ig Ilyen például, mely a vásár kezdetét nyolcz órára szabja, — továbbá a mely tiltja a vásárlóknak az árusok elé a városból kimenést; mely a gyümölcsös szekereknek harmad napig a piaczon maradhatást megengedi és az aprónként eladást rendeli; mely a vásár napján a vásárbiróknak a mértékekre lelkiismeretes ügyelést teszi kötelességökké; mely a látó-mestereknek a mészárszékek tisztaságára s a vágott marhák egészségére szigoru vigyázást szabja elé; mely az árus szekértől két pénzvámot rendel vétetni; mely a foltozó vargák helyeit kapuk körül jelölte ki; mely a vásár-biráknak egy forintig ad büntetési jogot, s végül melyek a város hüségére be nem esküdteknek kereskedési és árulási jogot nem enged. Ezen nevezetes utasitást Jakab Elek „Kolozsvár története"-czimü munkájában, egész terjedelemben közli magyar forditásban.

Apafi halálával bevégződött a nemzeti fejedelmek korszaka!.. A kereskedés és ipar-üzés szép lendületnek örvendett Kolozsvárott. A honoratiorok és papság nagy száma, a vagyonos nemesség, a mivelt és gazdag iparos és kereskedő-osztály adtak neki nagy tekintélyt s a közdolgokra befolyást. Fodor István, Katonai Mihály, Gellyén Imre főbirák, Baráth István, Tótházi Mihály és Rayner Márton királybirák, iparosok voltak, s mint czéhmesterek szerezték maguknak a magasb kormányzati képességet. Szegedi György czéhmesterből lett fejedelmi táblabiró. Nyirő Kálmán és Stenczel Imre, Konstantinápolyig, Velenczéig és Krakkóig terjesztették ki baromkereskedésöket, drága szöveteket s más árukat hoztak cserébe Kolozsvár és Erdély számára. A Filstich-nemzetség tagjai fejedelmi aranyváltók voltak. Ó-Radnán ólom bányájuk volt, s Offenbánya aranybányáit adományul szerezték meg. A fejedelmek maguk méz, viasz, só, vas- és salétrom kereskedést üztek, jó példát adva törekvő és vállalkozó alattvalóiknak. A törvényhozás segélyezte az ipart és kereskedelmet s egyesülve gyarapitották a nemzeti tőkét. A hatalom mindkét tényezőjének ez érdeklődése a város anyagi jólléte iránt, a szabad kereskedésnek a hazai áruczikkek védelmével való egyez-

tetése szerencsésnek tünteti fel amaz időt, midőn az ország és fejedelem érdeke teljesen egy volt, az érdekellentétek különös jóakarattal kiegyenlitve elsimultak, s a kincstár az államszükségek fedezése, a nép megnyomorodása föltételeit birta.

Csakis ily rendszer mellett érthetők meg az olyan leirások, mint minőt például a Rómer és Xanthus adtak a magyar szövet diszitésekről! . . . 1872-ben e két szaktudós a magyar házi ipar tárgyaiból összeállitott gyüjteményt adtak ki. Itt csak egy közzé tett tárgyaknak egy csoportjàról emlékezünk meg, mely nem az ujabb koru házi-ipar termékeiből áll, hanem a XVI és XVII-ik századbeli ágy és asztalnemüek maradványa. A himzések ábrázolása a szinezet pompája által tünik ki. Mindennapi vászon alapon készült, szines selymekkel, ezüst s arany szálakkal Az idomok körvonalát, a részletek rajzát nem a szálak képezik, hanem az öltések egymásmellé sorakozó végei. Ezen himzésmód, mely a müvészt függetlenebbé teszi az alap szerkezetétől, mint a kereszt-öltés és lapos-öltés házi iparunkban rendesen alkalmazott neme, s megengedi neki, hogy képzelete változatosságát kiaknázza, a keletre utal minket, hol gyakran alkalmazást nyert. A növény alakzaktok, melyeket rajtok látunk, szintén félreismerhetlenül mutatják a Keleten, Persiában s a török birodalomban divó styl befolyását. Rómer és Xanthus gyüjtési lajstromai bizonyságot tettek arról, hogy ezen tárgyak nem a köznép házi iparának termékei, hanem hogy a nevezettek gyüjtésük alkalmával többnyire közbirtokosoktól kapták, kiknél mint családi örökség szállottak nemzedékről nemzedékre.

Az 1877-ik év deczember havában Kolozsvárott rendezett iparmüvészeti kiállitás alkalmával, 31 ilynemü himzés volt bemutatva. Diszitésük azonos volt a fentjelzett müben közzé tettekével, a himzés mód is azonos! . . . Ezen tárgyak keletkezése idejét meghatározni csak évszámos emlék által lehet. Valószinü hogy kutatások után, idővel még többet fognak napfényre hozni; azon csekély számu azonban, melyet jelenleg fölhozhatni, elegendő már a kérdés megoldására. Ezek Ilyésházy Gábor, Gáspár és Ilona halotti képei a Nemzeti Muzeum régiség osztályában, 1648-ból, melyek Árva várából kerültek ezen intézetbe gròf Zichy Ödön adományakép. A kendők, melyeket kezökben tartanak, a párnák, melyeken fejök nyugszik, ugyanilyen himzésekkel vannak diszitve. A szász királybirók siremlékei a 16. 17. századból

a nagy-szebeni egyház előcsarnokában. A királybirók itten szintén ilyen alakzatokkal diszitett kendőket tartanak kezökben.

Ezen korból reánk maradt leltárakban az arany s ezüstmüvek mellett nagy helyet foglalnak el az öltözet darabok, az asztal s ágynemű, miből következtetést vonhatunk, hogy mily becsben tartották ezen tárgyakat. De ebből kitünik az is, hogy a 16. és 17. században úri családjainknál divott a viselet, az ágy- és asztalnemű diszitése, himzése és varrása, — a mi egyúttal czáfolat azon állitásnak, hogy ezen iparmüvészet a magyaroknál sohasem talált termő talajra, másrészt hazánk iparművészeti történetében egy fontos körülményre figyelmeztetnek. A képzőművészetek, az épitészet, szobrászat, festészet hazánkban mindig szorosan követi a nyugati fejlődést, ennek közvetlen hatása alatt áll. Idegen művészek jöttek hazánkba s emelték itt az emlékeket, hazai müvészeink Németországra, Német-Alföldre, Francziaországba vagy Olaszországba vándoroltak s itten nyerték kiképeztetésüket A 16. században gothicus izlés mellett az olasz s a franczia renaissance terjeszkedett s a keletkező barokk izlés első nyomai is feltüntek. A képzőmüvészetek ezen összefüggésével a Nyugattal ellentétet képez az iparművészet egyik ágában, a szővő-iparban tapasztalt keleti befolyás.

Magyarország iparművészetének egy másik ágában is tapasztalhatni eltérést a nyugati fejlődéstől; ez az ötvösség, az ékszerek diszitése, különösen a sodrony-müvel és zománczczal. A kutatás ezen kérdésre nézve eddig tulnyomólag azzal foglalkozott, hogy az úgynevezett magyar-erdélyi zománczozás sajátos jellegét, a nyugatitól eltérő tulajdonságait megállapitsa s ezen diszités-módnak alcsoportjait idő és hely szerint megkülömböztesse. De kevésbbé foglalkozott a kérdés másik oldalával, nem kutatta, hogy találtunk-e még másutt is és hol ilyen diszitésmòdot, nem kutatta honnan eredt s mely befolyásoknak köszönte kifejlődését. Legrégibb ilynemü zománczaink a XV-ik századba nyúlnak vissza, de ezen diszitési mód igazi fölvirágzásának ideje a XVI. század második fele s a XVII-ik eleje!.. Ezen korban hazánknak a török birodalommal való összeköttetése természetszerüen megmagyarázza a keleti elemek föltünését az ágy- és asztalnemün, az öltözetek, ékszerek- és fegyverek diszitésén. Szövetek, ékszerek- és fegyverek bizonyosan nagy mennyiségben szállitattak be keletről, melynek ipara ezen ágakban évezredek óta

nyújtja Európának a legkeresettebb tárgyakat. Nyomait még ma is föltalálhatni, különösen hazánk délkeleti részein; a Székely- és Szászföldön minden templomban találhatni a leggyönyörübb persa szőnyegeket a XVI-ik századból. Az ékszerek közt is gyakran olyakat találunk, pl. a nemzeti és kolozsvári muzeumokban is van három, ez utóbbiban egy darab, melyekről a traditio azt tartja, hogy azok a szultánoktól a követeknek adott ajándékok. A kolozsvári kiállitásnál a legnagyobb föltünést okozta azon nyergek egyike, melyet ifju gróf Teleky Sámuel állitott ki. Ezen nyereg eleje és kápája aranyozott ezüst lemezzel volt bevonva, ez alig látszott ki a gazdag sodronyos, zománczos diszitések alól. A szakértők véleménye egyhangú volt: *ez a legszebb erdélyi zománcz, mely mostanáig ismertté vált!*... A nyereg sodrony zománczos ezüstlapjainak diszitése egy-egy kiemelkedő drága kövekkel diszitett tőből indúl ki, s egy ugyan ilyenekkel képzett virágban végződik. Többször előfordul rajta India és Persia diszités-idomainak legjellemzőbbike: a hajtott végü cypressus, ugyanigy foglalt rubinok, smaragdok, a foglalás azonos összalakot képezvén, előfordul egy kardon is, melyet a kiállitáson szemlélni lehetett, de itt nem sodrony-zománczos alapra, hanem nivellirozott — s vésett diszitésün s pengéje is a legszebb kis-ázsiai mű volt. A nyeregre nézve azon családi hagyomány maradt fenn, hogy Béldy Pál, mint követ Konstantinápolyban kapta a szultántól, mindenesetre érdekes lenne ezen hagyomány valódiságát okmányilag is megerősiteni; mi érdekes volna, ha be lehetne bizonyitani, hogy a legszebb erdélyi zománcz darab Persiában készült.

Mielőtt a fejedelmi korszakot lezárnók, még adjuk a magyar hangzásu iparosok neveit Bethlen Gábor uralkodásától kezdve — Apafi haláláig; még ezelőtt azonban röviden fölemlitem az ujonnan keletkezett czéheket

1661-ben alkottak maguknak czéh-szabályt a *Késcsinálók, Asztalosok, Csizmadiák, Gombkötők, Szappanosok.* Jellemzőbb pontja a csizmadia czéh-szabálynak az, hogy mester-remekül egy jó és szép sárga karmazsin bőrből csináljon négy bokor mivet, t. i öreg embernek való száras csizmát, új béléssel, selyem zsinórral, egy alacsony sarkú solyát, melynek sarka czápa vagy veres karmazsin legyen, egy sarkantyúhelyes dali csizmát és egy kapczát selyem zsinórral tisztességesen stb. Az asztalos czéh-szabály-

zatban a mester-remek igy határoztatott meg: egy tisztességes és rejtélyes fiókos asztal, ostábla háromféle játékra, egy harmadfél singes láda, lábastól, festetlenül, elkészitésére nyolcz hét adatik.

Iparosok voltak, kiknek neveik fennmaradtak a czéhek jegyzeteiben, és ezek közül is csak a magyar nevüeket közölve: Nadányi Mihály, Endres Ferencz takácsok; Lakatos Bálint, Tordai János, Régeni Gáspár lakatosok; Lakatos István sarkantyukészitő; Ács Mihály ács; Fenesi Márton, Nyilas Gáspár, Déési István, Balázsfi Bálint, Eötvös Benedek, Seres István, Zéchy István, Linczegh Dániel, Ilyefalvi István, Eötvös János, Zilahi Pál, Szilágyi Pál, Thordai István, Köpeczi Sámuel, Ferenczi Bálint, Almási András, Kerekes János, Huszár Péter, Eötvös Dániel, Kassai Pál, Bányai István, Brassai András, Elek János, Tolvaj Kristòf, Brassai Daniel, aranymivesek; Tolnai János, Linczegh János, szőcsök. Bárdi Mihály, Kanta János fazekasok. Szabó Mihály, Budai András, Tótházi András, Szabó Gáspár, Nekkel Imre, Almási István, Pataki István, Csipő Miklós szabók. Érdekes a Tótházi András haláláról szóló emlékezés, mit kartársai 1668-ban igy jellemeztek: „Ezen idvezült jó atyánk adta a czéhnek a nagy Cosmographia czimü könyvet ajándékba, a mi annak bizonyitéka, hogy a czéhben gymnasiumot végzett sok senatori és biróságot viselt ember s nem egy czéh volt, mely pártolta az irodalmat, könyvtárral birt s tagjai a miveltség nem közönséges fokán állottak." A kovácsok nevei majd mind magyar hangzásuak, de mert hol csak a vezeték név, hol meg csak a keresztnév van kiirva, mellőznünk kell a névsor közlését Kádas István, Bred márton, Teremi János, Veres György, Ujhelyi István, Beregszászy András, Kádár Péter, Balogh György szappanosok Az asztalosokról elég élethü jegyzék van, éppen 208 magyar, szász, német név van. A magyar nevek ezek: Szilágyi János, Megyeri Mihály, Szegedi Pal, Asztalos Ferencz, Ördög Péter, Déési András, Asztalos Péter, Borsos János, Debreczeni István, Sós István, Pesti György, Lőrinczi Boldizsár, Kövendi György, Kánya János, Vásárhelyi András, Magyari György, Ugron János, Kövendi János, Bölöni Sámuel, Árkosi György, Kolozsvári József, Magyari József, Derzsi Jòzsef, Boka János, Deák István, Kövendi János, Kováts József, Simon György, Szombati György, Katona György, Nagy János, Ábrahám Sámuel, György Antal, Derzsi Sámuel, Török György, György János, Szabó Mi-

hály, Kolozsvári Ferencz. A névsor egész 1800-ig van adva; 1849-ig van ugyan adva az élethü névsor, de az 1800-tól kezdődő névsort majd hátrább adom. Mindenik név után van téve az ur czim, van köztük nemesi előnévvel biró is. A csizmadiák névsora: Székely Márton, Szathmáry István, Gyulai Mihály, Brassai János, Csetri András. És még több magyar név nem egészen ki irva.

Az itt fel nem emlitett czéhekről is van névsor, de mert nincs az egész név kiirva, mellőznünk kellet. Hogy a régi iparos osztály tekintélyes polgári elem volt, az a nemesi nevekből is látható, de látható abból is, hogy közülök többen szerepet vittek városunk mozgalmaiban. Például Linczegh János egyszerü szőcs mester volt és mégis nagy szerepet vitt?... A szőcs czéh egyébként virágzó ipartestület volt mindig Kolozsvárott. Tanult, mivelt, gazdag mesterek voltak kebelében, s befolyásuk a közdolgokra nagy. Szivesen mentek közéjük vagyonos honoratior osztálybeliek gyermekei is. Sőt még Lengyelországból is jöttek a szőcs mesterség megtanulására, mint az ifju Sawiczki János, ősrégi nemes lengyel családból való — 1666-ban.

Az iparosoknak a munka-szabadság korlátozására irányzott törekvését a fejedelem és országgyülés az árak megszabásával kivánta ellensulyozni. Már Bethlen Gábor fejedelem megkezdette volt ezt. I. Rákóczi György 1630. megerősitette, elődének egy országos bizottság által dolgoztatott árszabályzatát s annak megtartását rendelte. Mindkét fejedelmi rendelet hiányosan maradt fenn a szabó-czéh levéltárában. E szabály az 1635-ki országgyülés által helyben hagyatván, hivatkozással a korábbi törvényre kimondatott: hogy az elébbi áruszabályzat tartassék meg; a mely városi biró engedetlenkedik, a közügyigazgató idézze akár országgyülésre, akár a fejedelmi táblára, s kérjen rá 500 frt büntetést. Ha lenne, aki ekkor sem engedelmeskedik, az ország mérjen rá más nagyobb büntetést. A legutóbbi árszabályozás az 1688-iki, melyet a fejedelem és ország elfogadott, s kimondatott, hogy a ki azt meg nem tartja, áruja elvesztésével büntettessék.

Ez intézkedés is mutatja, hogy a czéh rendszerek túl nagy privilégiuma kezdé feszélyezni az államot már e korszakban is! . . . A város egész anyagi élete a czéh-rendszeren nyugodott, mely nem csupán iparosokra, hanem kereskedőkre és általában minden foglalkozásra kiterjedt és pedig országszerte. Volt marhapásztorok vagy „mezei grófok“ czéhe is (Tört. Tár. 1884.

560 lap.) s e foglalkozást jogszerűen szintén csak az űzhette, a ki a nemes czéhbe fölvétetett. De igazi virulását a czéhrendszer a városban érte el, mely viszont neki köszönhette lendületét ugy, hogy a kettő a legszorosabban összeforrott. Sok nemes, erkölcsös, humanus vonás jellemzé e rendszert. A kölcsönös segély, az egymásra utaltak testvéries támogatása, szegények, betegek, özvegyek, árvák oltalma fontos társadalmi intézményé teszi. Az ipar egyes ágainak kifejlesztése, soliditása, a műipar, ötvösség, könyvnyomtatás, fegyvergyártás virágzása részben neki köszönhető. Az iparosok anyagi függetlenségében a városi élet és szabadság frisseségének egyik főforrása rejlett. Végül a város önvédelmi szervezetének alapja is e rendszerre volt fektetve. A czéhek tagjai alkották a helyi honvédséget, a területi katonaságot. Minden czéh katonailag volt szervezve. Tevékenysége veszély esetére meghatároztatott, s adott parancsra saját zászlaja alatt mindenik kivonult a bástyákra, hogy ott a kijelölt helyet elfoglalja s a várost az ellenséges támadás ellen megóvja. Az iparos és kereskedő rendesen jó katona volt. Nem idegen, tőle távolabb eső, vagy általa meg nem értett eszmékért küzdött. Önmagát, házi tüzhelyét, saját vagyonát és szabadságát védte s ez a tudat gyakran hőssé tette a közönséges mesterembert is. E sok előny mellett a czéh-rendszer egészben mégis privilegium volt, mely iparosoknak és kereskedőknek óriási előnyöket biztositott a fogyasztók nagy tömegével szemben! . . . Ez előnyök nagy lendületet adtak a városi iparnak, ámbár az egyes czéhek közt nem szüntek meg a torzsalkodások, czivakodások, perlekedések. A czéh-rendszer azonban kizárta a nagyipar létrejöttét, mely a külföldön már lendületet vett s több olyan iparágban, mely hazánkban szintén müveltetett, a nagy vámok s más kedvezőtlen viszonyok daczára erősen concurált a hazai gyártmánynyal. Ilyen volt például a posztó. Igen nagy volt a posztónyirók száma Erdély egyes részeiben, sőt magában Kolozsvárott is, de azért már nagyon elterjedt az angliai posztó. A gyáriparral ez időben Szelepcsényi György esztergomi érsek tett komoly kisérletet Pozsony megyében, hol posztó gyárat állitott. A finom gyapjút külföldről hozatta s gyártmánya finomság tekintetében versenyzett az angol és hollandi posztóval. De a gyár az érsek halálával megszünt.

A városi kereskedelem is czéhrendszeri alapon nyugodott.

Csak az a kalmár telepedhetett meg a városban, ki a kalmárok társaságába fölvétetett, a miért elég magas dijat kellet fizetnie. Az ő existentiáját is számos előny és kiváltság biztositotta. Az országon belül vámot nem fizetett; az idegen árus ember csak neki s nem idegen kereskedőnek adhatta el portékáját, melyet a piaczon sátorban kellett áruba bocsátani; sőt az is megvolt határozva, hogy idegen árus embernek a vásáron levő bizonyos czikkekből mennyit szabad megvenni. A nagyobb rész a helybeli kereskedőknek tartatott fenn. A városi kereskedelem közvetitette a külföldi iparczikkek behozatalát s igy nemzetközi gazdasági jelentőséggel birt. A kereskedelem élénkitésére szolgáltak a vásárok! . . . Itt minden korlátozás daczára erős versenyre keltek az idegenek, lengyelek, németek, törökök a hazai kereskedőkkel. A messze keletről is jöttek árusok, kik leküzdve a számtalan nehézséget, eladásra hozták hozzánk hazájok speczialis iparczikkeit. Sok bajjal kellett küzdeniök, nem csupán nekik A nagyobb városokon kivül a kereskedelem mindenütt rendkivül bajos foglalkozás volt. A vásárokon az utak bizonytalansága sokszor megkárositatta a kalmárokat, nagyobbára görögöket, kik nem lévén városi polgárok, főleg földesuri védelem alatt éltek s adózás tekintetében is örökös zaklatásnak voltak kitéve. A földesúrnak fizetett béren kivül a királyi kamara és a megye is megadóztatta őket, és pedig meglehetős terhesen.

A 18—19-dik század kereskedelme és ipara.

A mult század első feléből alig van valami feljegyezni való méltó a kolozsvári kereskedés-ipar teréről! . . . . Jelentéktelen kebli czéhbeli ügyek ma már értéknélküli dolgok. Különben is a politikai küzdelmek és vallási viszályok mián, midőn az erőszakos föllépés bekövetkezett a hatalom részéről a protestánsok ellenében, a csöndben dolgozó ipar kevés életjelt adhatott magáról. A *Posztó-csinálók* czéhe az 1697 ben elégett czéh-szabályai helyett új szabályt készitett, melynek ipari részében érdekes azon pont, a hol kimondatott, hogy mindenféle posztót erdélyi módon csináljanak, zöldre fessék, s mig a Látó-mester (kettő volt, kik ügyeltek a posztókra) a rámán meg nem nézte, és a város és czéh-pecsétét rá nem jegyezte, csak egy singet is belőle el nem lehetett adni. Minden mester szőjje be nevét a posztóba, a ki nem teszi, büntetése egy forint. Nagy ügyelet volt arra forditva, hogy a Kolozsvárott készült posztó külsőleg is bizonyitva legyen, mivégből a posztó Kolozsvárott készülését hitelesitő ólombélyeg egyik felén a város czimere volt, a másikon valami olvashatlan irás. Ez iparág volt azonban az, a melyet a külföldi verseny majdnem *bukottá tett már e században;* a városi posztó is kelt ugyan, de a mint a fényüzés terjedni kezdett és bejöttek a külföldi széles és kölömbféle posztók, ezekkel a versenyt nem lehetett kiállani, a főhiba különösen a festésbe volt, nem volt oly szép szine, mint kellett volna. A 60-as években már ötön üzték ez iparágat, köztük első volt Pataki István, ki iparát 1823 óta üzte. A mult századbel. posztó-mesterek nevei, mind németek és igy feleslegés kiirnunk.

A *Fésüsök* czéh-szabályait 1711-ben erősitette meg a város tanácsa, a melynek ipari tekintetben érdekes azon pontja, a hol kimondatott: hogyha elefántcsont füsüt hoznak a városra, sza-

bad legyen árulni, mivel nálunk elefánt csont nincs, németországi fűsű árulása is megengedtetik, habár nem elefánt csont.

Tiz évvel később 1721-ben a *Halászok* megszaparodásuk tekintetéből czéhtársulattá alakulhatásra a tanácstól engedélyt kérvén, azt meg is válósitva, megalkották szabályaikat. A szabályzatban az is kimondatott, hogy a városi tanács vagy biró hire nélkül Kolozsvár határain levő folyókban kereskedésre vagy pénzért eladásra halászni a czéh tagjain kivül senkinek sem szabad.

A mi az egyes iparosok neveit illeti, azokat a következőkben állitom össze Mária Teréziáig ! . . . A aranymivesek közt voltak: Szent-Jóbi György és Huszár Mihály, Brassai Dániel (szász, unitárius), Tolnai István, Császár György, Szegedi János, Vagner Mihály, Szegedi István, Csiszár Péter, Szöllősi Gábor, Katona Pál, Huszár Péter. Asztalos mesterek: Barth Ferencz, Pesti György, Székely János, Régeni János, Pesti György, Kövendi György. Ez időben az asztalosok vezére Barth Ferencz volt, valódi neve Szakáll Ferencz, s hogy mért hagyta el magyar nevét, annak nincs nyoma a czéh levéltári iratai közt, egyébként jellemző az is, hogy a czéh már 1659. magyar czéh-szabályait latinra fordittatta; az oka nem tünik ki egykoru emlékekből. A csizmadiák mesterei voltak: Debreczeni János, Sárpataki Zsigmond, Brassai István, Ferdinánd György, Szikszai István, Pap István, Bányai Márton, Kovács Mihály, Kántor István, Seres András, Ferenczy Mihály. A szabó mesterek közül álljon itt: Ajtai Sámuel, Teleki Ferencz, Göneczi Péter, Szabó Mihály, Gyergyai Pál, Füzéri György. Hogy régente mily tekintélyesek voltak az iparosok, bizonyitja a Teleki Ferencz szabó mesterről a czéh nagy jegyzőkönyvében fölvett sorok: „Teleki Ferencz bevétetett a czéhbe 1700-ban, meghalt 1734-ben. E boldog emlékezetü jó urunk kolozsvári főbiróságot sok izben viselt, mégis a becsületes czéhet végig megtartotta“ ! . Egyes szőcs mesterek voltak: Rhener István, Tordai István, Szőcs István. A többi czéhek nevei vagy olvashatlanok, vagy idegen nevüek A fazékas czéh két szabályt alkotott 1726-ban közel száz pontozatban. Ipari tekintetben érdekes miként van leirva a remek készitmény; a remek: egy négy vedres főző-fazék, négy vedres vajnak való kanta, egy vedres tál, egy vedres hajtott száju kancsó, egy két száju pohár — két füllel.

De mert az ipartéren nincs sok följegyezni való, mielőtt a

kereskedésre át térnénk, tartsunk rövid szemlét műtörténelmünk fejlődésében.

Hazánkban mind az olasz, mind a német műérzület egész a XVII-ik század kezdetéig jelentékenyen nyilatkozik. Ismeretes az is, hogy hazánk nyugati részének szorosabb kapcsolata Ausztriával az olasz befolyást csaknem egészen megszüntette, s az ausburgi s nürnbergi ötvösök munkái s magyarországi utánzásaik csaknem kizárólag ékesiték nagy uraink házait a XVII-ik században. Erdély azonban kevésbé volt e befolyásnak alávetve, s itt fejlődött ki azon irány, mely eddigelé alig részesült elégséges elismerésben s ez az ötvös mesterségben a keleti, szinte mondhatni magyar styl, mely a XVII-ik században érte el fénypontját. Már előbb is találkozunk templomaink kincstáraiban kelyhekkel és keresztekkel, melyeknél a filigrán munka, eltérőleg az akkortájban divatozó olasz és német müvészettől, nagyban szerepel; a XVI. és XVII-ik században azonban egy kifejlődött technikával ismerkedünk meg, mely a rekeszzománcz (émail cloisonné) és filigrán munka müvészeti combinatiojából ered. Az arany vagy ezüst alapra stylszerüleg reá van forraszva a filigrán, mely ismét rekeszzománcz-diszitményekkel ékesittetik. A motivumok e zománczokban eltérnek a classikus és német motivumoktól s inkább a keletre emlékeztetnek, különösen azon szerencsés szinezeti érzékük által, mely ezeket megkülönbözteti. Az ily stylben készült boglárok, övek, mentekötők nem épen ritkák, különösen Erdélyben, hol az ötvös műipar e neme leginkább a XVII-ik században divott. Muzeumokban s magángyüjteményekben sokszor látjuk e szép munkákat, melyet iparművészetünk ez ágának nagy fejlődését Erdélyben a nemzeti fejedelmek korában bizonyitják. A legjelesebb müemlék e részben tudtunkkal azon zománczos aranykehely, melyet Rákóczy György 1645-ben a kolozsvári református egyháznak ajándékozott, s mely mai napig is őriztetik!

Az erdélyi zománczok styljét, mely annyira eltér akár az olasz, akár a német izléstől, sajátlagos magyar stylnek nevezhetni! . . . A byzanczi traditiok s a keleti befolyások a szomszédságból erősen hatottak Erdélyre és fejlett ki azon styl, mely azóta nálunk csaknem egészen kihalt s csak legújabb időkben kezdett ismét feléledni. Midőn tudniillik Gizella főherczegasszony menyegzőjére Pest városa egy diszalbumot készittetett

nászajándékul, e szép technika újra felelevenittetett s Rauscher Lajos, a központi rajztanoda tanára, nem kis dicséretet érdemel azért, hogy a muzeumban őrzött XVII-ik századbeli ötvös-munkák nyomán, az e részben működő bizottság javaslatára, régi erdélyi módra componálta a diszkötet két tábláját és sarkait, melyeket Egger testvérek az idő szüke mellett is, fővárosi gyárakban, a a legtisztességesebben filigrán és zománcz munkában kivittek. És e tekintetben tanulhatnánk kissé az oroszoktól is! ... Ők a müipar mezején például és serkentésül szolgálhatnak nekünk, mert érezve, hogy a párizsi és londoni iparművészettel alig versenyezhetnek, zománcz és ötvösmunkáikat a délszláv hagyományok alapján kezdik kifejleszteni és ez azon út, melyen nekünk is haladnunk kellene. Azon iparágakban, melyek Bécsben virágzásnak indúltak, csak akkor állhatjuk ki a versenyt az aldunai tartományokban nyugati szomszédainkkal, ha műiparunk a hazai motivumok ügyes felhasználása által, minőket házi ipargyüjteményünkben sok változatban találunk, újat, izletest s aldunai nemzeteknek rokonszenvest tud teremteni. Butorok, csillárok, szőnyegek, lámpák és igy tovább mind egyöntetü a nyugatitól eltérő stylben készülhetnek, mely ugyan kevésbbé nemes, mint az olasz és angol s kevésbbé kápráztató, mint a franczia, de eredetisége s egyöntetüsége által mély müvészeti hatást gyakorolhat. Ily irány hazai motivumok felhasználásánál adhat életet a még sok tekintetben pangó műiparunknak s megteremtheti a magyar mű-stylt. Nem azt teszi ez, hogy szigeteljük el magunkat a nyugat-európai müvészet élettől, sőt elismerjük, hogy csak ennek teljes tanulmányozása mellett lehetünk képesek a magunk ösvényén előre haladni, mert a mai művészetnek kora lejárt s csak a civilizatió történetének teljes ismerete pótolhatja a régi idők öntudatlan naivságának teremtő erejét. Összeköttetésben kell tehát maradnunk a nyugati müvészettel, ismerni a műtörténelem minden phasisait. Ugyanazért elismeréssel adózunk azon férfiaknak, kik mint müvészetkedvelők gyűjtötték s megőrizték a mult idők műemlékeit s lehetségessé tették, hogy megismerkedjünk a külömböző korok jellemző műveivel, ilyenek voltak Eszterházyak, Pyrker egri érsek, gróf Wiczay Mihály, Jankovich Miklós, Boem Dániel, Festetics Sámuel, Fejérváry Gábor, nem is emlitve az élőket. Herczeg Ezterházy képcsarnoka az ország birtokába került, miután a család egy századig birta. Két nemzedék alakitotta, azon időben, midőn Mária Terézia uralkodásának

vége felé a bécsi nagy urak érezni kezdték, hogy a nagy birtok kötelességekkel is jár s hogy a közönség természetes irigysége csak úgy némúl el, ha az aristokratia jövedelmeinek egy részét nemes czélokra forditja. Az Eszterházy-képtár vétel utján, a Pyrkeré hagyománykép jutott az ország birtokába, ez utolsó kiegésziti az elsőt. Az egri érsek, velenczei patriarcha korában, különösen a velenczei iskola képeit gyüjtötte. Gróf Wiczay Mihály Hédervárott görög s római érmeket s vésett köveket gyüjtött. A gyüjtemény le van irva önálló munkában, mely gyüjtemény a gróf halála után egy műárusnak adatott el. Jankovich Miklós ismét főleg magyar műemléket gyöjtött, különösen az iparmüvészet köréből. Fegyverei, gyönyörü ékszerei a nemzeti muzeum főkincsei közé tartoznak és műértékök nagy. Boem Dániel, mint szakértő emlitendő, ő a legnagyobb befolyással volt gróf Festetics Sámuel válogatott képtárának s kézrajz s rézmetszet-gyüjteményének alakulására, mely később elárvereztetett ugyan, de még most is azon körülmény, hogy valamely kép vagy műemlék gróf Festetich gyüjteményéhez tartozott, nagy becsüvé teszi rögtön. Fejérváry Gábor gyüjteménye hasonlóan értékes volt, alig volt ujabb időkben magángyüjtemény, mely római s görög bronz-szobrocskákban, vésett kövekben és keresztyén elefántcsont domborművekben gazdagabb lett volna, mint a Fejérváryé. Főbb darabjai szakértők által le vannak irva, sőt a kézi könyvekben is emlittetnek, máskülönben a gyüjtemény a külföld egyes régiség-gyüjteményében talált nyughelyet.

A kereskedelem általában inkább hanyatlott mintsem virágzott volna, az országot ért nagy változás folytán, kifelé vezető erei egyszerre elszakadtak, a kereskedési szellem szárnyát elmetszette az önrendelkezés joga elvesztése, melynélfogva a belkereskedést, érdekei szerint, nem maga szabályozta, kiválságain mind több-több rést tört az idő, az idegenek bejövése és más azonos belmozgalmak miatt. Emlitésre méltó a maros-vásárhelyi 1695-iki országgyülés azon határozata, hogy a mely kereskedők bizonyos kiszabott határidő alatt tartozásaikat meg nem fizetik, a kormányzó az ország rendes végrehajtóival vétesse fel, hogy a hagyaték a hitelezőket kielégithesse. Ezen intézkedésre az vitte rá az országgyülést, hogy egy Buczi Kozma nevezetü kolozsvári kereskedő elhalván, kerekedése csőd alá került, de adóssága több volt a vagyon értékénél.

Mária Terézia uralkodásától (1740.) egész I. Ferencz trónraléptéig, a mely 1792-ben következett be, tehát az ötvenkét év

alatt úgy az ipar, mint a kereskedelem terén több intézkedések tétettek, miket összevonva adok csak, mivel munkámnak kimért terjedelme, kizárja a túl nagy részletezést.

1773-ban a kir. kormányszék felsőbb parancsra a czéhügyekben rendeletet adott ki . . . „A kereskedést folytató mesteremberek — mondja az I. pont — osztassanak két osztályba, az elsőbe tartozzanak: a takácsok, posztócsinálók, kalaposok, harisnyakötők, szűrtakácsok, gombkötők, prémszövők, ötvösök, dróthúzók, gombcsinálók, órások, késcsináló csiszárok, rézmivesek, veres és fejér bőrgyártók, bőrfestők, keztyűcsinálók, szőcsök és könyvnyomtatók, a másodikba a posztónyirők, ványolók stb. II. az I. osztályuaknál a szegődség dija 3 frt, a felszabadulásé 6 frt. III. A czéhba állás a szerint, a mint a városban, vásáros helyeken, s más kisebb helységekben történik, különböző: első osztályban 30, másodikban 20 frt, a szerteszélylyel levő egy vagy más czéhbe kebelezettek felét, u. m. a 15 vagy 10 frtot fizetik. Mellőzve a többi pontozatokat, nevezetes gróf Bánfi György kormányzónak 1778-ban a városi tanácshoz irt irata, melyben tudatta a felség elhatározását: hogy a műipar és kézi mesterségek tökélyesbitése végett különösen a mesteremberek és napszámosok javáért Kolozsvárott is kézműipari előadások tartassanak, október 24. kezdődnek s reggeli 7-től 8-ig tartatnak a convictusban (egyetemen) és az év bizonyos részében minden vasárnap folytattatnak anyanyelven; az elméleti tanitáson kivül gyakorlati előadás is lesz egyik-másik géptani eszközzel, minők: az emeltyű, mérleg, csiga, henger sat., — megmagyaráztatik egy új czövekverő gép, deszkavágó malom stb. A tanács vegye szivére e közjóra czélzó dolgot — igy zárja be levelét a kormányzó — s a mesteremberekeket az előadások látogatására birja rá. Ezen rendeletet a tanács teljesité is! . . . E rendelet a régi czéhrendszer életgyökereit érintette; a czéhintézmény legerősb egybekötő kapcsai, a minő volt az iparosképzés, az iparjogosultság megszerzése, a czéhgyülések tekintélye megrendültek általuk, de a szervezet akkor még érintetlen maradt, edzett részei még soká fentartották az egészet.

József alatt a kormány az ipar egész mezejére kiterjesztette figyelmét, oly intézkedéseket téve, melyek azt emeljék s haladásra képesitsék, az iparosok hitelét s azok külön érdekeit védjék, a régihez és megszokotthoz ragaszkodás helyett, korszerü s valódi iparos szellemet hozzanak be. A kir. kormányszék 1785. nov. 9-én

legfelsőbb parancs folytán azon rendeletet adta ki, hogy minden iparczikket és gyártmányt, akár kivitelre, akár belfogyasztásra valót a 30-adon más kincstári és városi biztos vagy az illető czéhmester jelenlétében bélyegezzenek meg; minden iparosnak és gyárnak legyen külön bélyege: egyik felén Erdély Nagy fejedelemség czimere, másik felén a gyár vagy czéh neve. A czéhek neveit érdekes táblázatban adja Jabab Elek „Kolozsvár története" czimű munkájában, ugyanis a kormány rendeletére Páll Sàmuel és Andrási Antal kolozsvári kereskedelmi biztosok összeirták 1788-ban a czéheket és azt, hogy mik az inasi-, legényi és mesteri dijak?... Ezen részletes kimutatást adja Jakab E terjedelmes, de élethü táblázatban.

Az iparosok névsorát a következőkben adom: Nagy György, Ágoston György, Szakál János, Kőpeczi József, Boros Sámuel, Csiszár György (46 évig volt ötvös czéh-mester), Huszár Péter, Deézsi István, Katona Mihály, Hátszegi Sámuel, Gyulai László, Ujhelyi Gábor, Szentkirályi Ferencz,, Monori József, Biró Sámuel, Gyarmathy József, Brassai Mihály, Erdélyi Elek, ezek mind aranymivesek voltak az 1740—92-iki idő közt. Az asztalos czéh vezető mesterei ez időben Kövendi János, Horanszki Mihály, Umling Lőrincz, Dimény Lőrincz és Kövendi Sámuel voltak. Ez időszakból való az asztalos czéh vándorlevele, a minek szövegét tapasztalás végett külföldre menő ifjaknak diszesen kiállitva ajánló levél gyanánt szokták adni. A csizmadia-czéh elöljárói voltak: Onodi József, Thordai Mihály, Szegedi Samu, Kovács Samu, Linczegh András, Pásztor István, Váradi József, Körösi János. A czéh 1779-ben szabályait ujra alkotva, ily intézkedések is fordulnak benne elő: a ki a másikat meghazudtolja, büntetése 25 p; a ki korcsmákon inasokkal, paraszt legényekkel társalkodik, büntetése 25 p; a ki korcsmákon, fogadóban tánczol, büntetése 1 frt; gyülések alkalmával a sarkantyus csizma viselendő; idegen nyelven való szólás 25 pénzbüntetés alatt tilos. A fazékosok közül emlitendők: Váradi Ferencz, Simon Mihály, Budai János, Murvay András, Albert István, Kapás György. A gombkötők közül felemlitendő Telegdi István és Csikfalvi István mesterek. Stark Kristóf, Tenczer Mihály, Klasz András, Müller János nyerges mesterek voltak. 1765-ben alakult meg a *kézmivesek* czéhe, addig a szebeni czéhez tartoztak. De mert a mesterek nevei mind német, ezek közlését mellőzve, a szabó czéhről annyi érdemes a felemlitésre, hogy a magyar és német elem külön vált egymástól, 1776-ban megalakult a német

szabók czéhe. A timárok tekintélyes mestere Nyerges Ferencz volt és egy Hints Márton nevezetü. Ugyanezen időben 76-ban alakult meg a *zsemlések* czéhe. Zsemlesütő mesterek voltak: Jancsora Dávid, Walther Mihály, Huber György. A halászok közt czéh-mesterek voltak: Punzur Lajos és Madarasi János. Részben a nevek olvashatlansága, tulnyomó részben pedig csak a vezeték név kitevése miatt a nevek összeállitását mellőznöm kellett, annyi azonban tény, hogy a németesitési irány az iparos körökben is utat tört! ... A nemzeti viselet helyét a németes szabásu foglalta el. Ez a német iparosokban a nemzeti önérzetet, a közönségben a német divatnak hódolás ösztönét keltette fel, s szükségesé tette több régi magyar czéh mellett németnek is alakitását. Igy alakult 1781-ben a német czipész-czéh és német szabók czéhe. „Elődeink, a német czipészek — ily érvekkel támogatta czéhalkothatási kérvényét tizenhárom kolozsvári német czipészmester — e városban a német ruhaviseletnek a korábbi időben csekély volta miatt kevesen voltak, s e miatt czéhet nem alakitottak; hogy inast vehessenek s szabadithassanak fel, s a városra jövő legényeket munkába fogadhassák, rendkivüli költséggel és fáradsággal Szebenben kénytelenittettek magukat ottani német czipészek czéhébe fölvétetni, hogy a nagy távolság által okozott akadályokat elháritsák, minthogy mostanság az országba a német készitmények inkább elterjedtek, s mestertársaik annyira megszaporodtak, ohajtanának czéhhé alakulni". Az itt kivonatolt sorok eléggé illusztrálják az akkori lábra kapott német világot, hasonló indokolást olvashatni a német szabók előterjesztésében is. Említésre méltó az ez időből való egy kelet nélküli irat a városi levéltárban, mely az ország pénzszükségén való segités módját tárgyalta, s a melyben ez fordul elé: „Készül ugyan Kolozsvárott, Szebenben, Brassóban és Medgyesen posztó, de csak közepes és szegénysorsu embereknek való, viszik Magyarországra, a Tiszán innen és tul és Oláhországba; de ez csak tartóssága által tünik ki, egyéb különös nincs benne. Tehát jobban bánni a gyapjuval és juhval, szebben szőni meg a gyapjut, szépen festeni, sat. erre kellene törekedni. Mi magyarok — ugymond az irat — rásának hivjuk a gyapju kelmét sat. (városi levéltár.Fasc. II. 3855. sz.) Ugyan az elébbi iratban mint az ország és a nevezett városok hiányai vannak elészámlálva, hogy nincsenek: „bádogos, len- és kenderszövet festőik, kőfaragók, kőmetszők, szobrászok, épitészek, könyvkereskedők sat." Minden

multszázadi iparunk kezdetleges állapotát mutatja. Az azonban a közgazdasági ipar haladására mutatott, hogy meghonosodott a nemesebb borok árulása és a selyem ipar üzése! . . . Közszükség érzet hozta létre a külső nemesbb borok árulása iparát, vagy azzal kereskedést. Legelébb 1782-ben olvastatott fel a kir. kormányszék engedélyező rendelete az iránt, hogy Kolozsvárott budai, tokaji bort üvegben és palaczkban árulni legyen szabad; ugyanezen évi országgyülésben meghatároztatott: „hogy saját borát a város polgárai közé esküvel felvett minden polgár árulhassa; idegen bort ellenben elkobzás büntetése alatt senki." A selyemiparban Weiszmann János, gróf Bánffy György kertésze tette az első lépést, ajánlkozván a kir. kormányszékhez intézett folyamodványában a selyem termelésnek Kolozsvárott meghonositására oly föltétellel: „adják neki a fiskus kezében levő kegyes rendi atyák kertjét, a majorsági pénztárból husz r. frtot, hogy Berlinből, vagy Bécsből selyembogarakat szállitson, s magának 150 frt évi fizetést." Ily értelemben eredmény ugyan nem lett, de Weisz magán uton folytatta ez iparágat, segélyére léve a vàros is. Különösen szakértő volt ebben a kormányszék által Erdélybe hivot Gallerati.

Máskülönben a város is igyekezett a belkereskedés terjesztésével jövedelem gyarapitáshoz jutni. Igy például 1750-ben a tanács Márton András, Jakab Márton, Csiky Manó és Persiánus Kristóf ebesfalvi örmény kereskedőkkel egyezményt kötöttek az iránt, hogy nekik két bolt nyithatására s abban kereskedésre jogot adnak oly feltétellel többek közt: hogy pénzt s portékát városi embernek a végre, hogy házát, vagyonát elvegyék, nem adnak. Polgári jogot és örökséget maguknak nem keresnek; a város közdolgaiba, gazdaságába nem elegyednek; czéhes mesterek kárára az ő keresetőket illető árukat sokadalmon kivül nem vesznek. A városnak adandó évi bérösszeg 360 frt volt. Ennek biztositékául leköték boltjaikat de ők is megkivánták, hogy rajtok kivül több örmény és idegen kereskedő be ne bocsátassék. Kevés időre rá azonban Novák Kristóf és Márton szamosujvári örmény kereskedők vették át a csődbe jutott Márton András boltját. Egyébként 1750-ben az akkori összeirás szerint volt: Ábrahám Ábrahám, Novák Márton, Csiky Manó, Schoppel János, Sartorius András (magva szakadt,) Gáspár Sámuel, Mauksch Tobiás, Fogarasi László, Vajko János, Trandaffy György, Pauller János, özvegy Kecskeméti Andrásné. A kormány 1770-ben összeiratván Kolozsvár népségét, ez eredmény jött ki a kereske-

dőkre nézve: Schoppel, Vajkó, Ágoston, Novák, Benő, Csiki, Kapitány. Kereszt neveik nincsenek kiirva. A hét kereskedő közül azonban csak két szász lakott állandóul Kolozsvárott s egész éven át folytatták a kereskedést, a többiek Erzsébet városon, Szamosujvárott, Brassóban laktak s ott fizettek adót.

1775-ben két táblázatot rendelt készittetni a kormány Kolozsvár kereskedőiről és iparosairól, mindkettőben hat kérdésre kellett feleletet irni be. Az I. tábla kérdései: 1. egész éven át kereskedésből élők vannak-e? 2. Csak télen kik folytatják? 3. Kézműipar czikkeiket hová viszik eladni? 4. Ezek mily távolságra vannak? Mily mesterségbeliek tünnek ki mások felett? 5. A kézmüvek és gyártmányok közép ára? 6. Anyagot kivülről szereznek-e?... *Az adott feleletek:* 1. A kereskedők többnyire örmények, görög-egyesültek és nem egyesültek, kik Szamosujvárott, Erzsébet városban és Brassóban laknak s ott fizetik adójukat; kolozsvári csak kettő van, kik állandón folytatják a kereskedést. A mesteremberek egy része egész éven át mesterségét üzi, ezek többnyire czéhen kivüliek, kiknek nincs külön birtokuk. 2. A czéhes birtokos mesteremberek többnyire csak télen és őszön üzik mesterségöket, tavaszszal és nyáron a föld és szőlőmüvelést, egy-két legényt azonban akkor is dolgoztatnak. E pontra nézve megjegyzendő, hogy házzal biró mesterember volt 437., házatlan csak 205., szegény 46. 3. A kolozsvári kereskedők egy sokadalomba sem járnak; a mesteremberek: Tordára, Mocsra, Szamosujvárra, Bánffy-Hunyadra, Rettegre, Zsibóra, Enyedre, Deésre, Szent-Péterre, Maros-Vásárhelyre, Beszterczére. A 4-ik kérdőpontra részint az előbbiben a felelet, részint ez: legtöbb van csizmadia, azután timár, mészáros, szabó, fazékos, szijgyártó, szőcs, nyilkészitő, ács, gombkötő stb. Legjövedelmezőbb: a rézmives, mészáros, szőcs, szappanyos, szijgyártó, aranymives, timár, lakatos, kovács mesterség; de jövedelmök mégis általában oly csekély, hogy ha földét nem mivelné, nem tudna egy is élni, s adót fizetni, mert a gabonán, marhán, nyers bőrön kivül minden anyagot és élelmi szert háromszor nagyobb árba kapják meg mint régen. 5. Egy pár középminőségü férfi csizma ára 2 r. frt 30 kr; női csizma 2 frt, 1 frt; tehénhús 2 kr; disznóhús 3 kr; juhús 2 kr; szalonna 9 kr; egy közepes egész nyereg szerszám 6 r. frt; egy közepes ködmön 5 r. frt; egy öl selyemzsinór 4 kr; kender zsinór 1 kr; egy font kivert középminőségü rézmunka 40 kr; egy öl középszerü posztó 1 r. frt 18

kr; egy vég 38 r. frt; egy pár kész talp 17 kr; közepes fejsze 51 kr; 6. A csizmadiák, szőcsök, timárok, mészárosok a szomszéd városokban szerzik be az anyagot, a rézmüvesek részint Selmeczről, Magyarországról, a vasat Hunyadról és Toroczkóról.

A II. tábla kérdései és a feleletek: 1. Van-e föld, széna és bormivelés? — Fenn volt rá felelet. 2. Hol és melyik mivelés fordul elé ezenkivül? Egy-e vagy több? — Kolozsvárott mindenik. 3. Minő termékenységi osztály alá tartoznak? — A szántó földek a 2-ikban, a kaszálók a 3-ikban. 4. Hová viszik termésüket eladni? — A gabonát nem viszik ki, sőt hoznak be, a bort, szénát elfogyasztják. 5. A piaczok távolsága? — fennebb meg volt mondva, egyébiránt erre a felelet fölösleges, mert nem visznek ki semmit. 6. Mi a közép ára egy köböl gabonának? 2 r. frt 24 kr. Egy szekér szénának 4 r. frt. Egy veder bornak? 36 kr.

A fennebbi táblázatot egészen adtam, hogy hű képét láthassuk a város belkereskedése iparának; I. Ferencz uralkodása előtti időből még csak azt emlitem fel, hogy József császár 1784-ben kihirdette: Miszerint Magyarország és Erdély közt a vám megszünt s a barom-vámtarifa van érvényben. A lázasan munkálkodó fejedelem a kereskedelmi könyvek alakjára is kiterjesztette figyelmét. „A kereskedők, gyáriparosok és nagyobb mesteremberek árjegyzékei és könyvei — mondja az 1786-iki rendelet — 1. félbizonyitó erővel akkor birnak, ha a) maguk vagy hitelt érdemlő segédeik irták, s nincs benne változtatás, törlés, idegen kézirás, b) ha a könyvekben bevételeik és kiadásaik mind benfoglaltatnak. c) ha német, olasz, franczia vagy magyar nyelven vannak irva, f) ha jó hirnevü a kereskedő. 2. e fél bizonyitó erő csak másfél évre terjed, ekkor az adósnak azt megküldeni kötelesek, a ki azt aláirással elismeri. 3. A mesteremberekéi: a) ha jó hirnevüek. b) a nap jól van feltéve, c) vétel és kiadás benne van, d) ha nem kétes a vásárlók neve, e) s épen ily név alatt van beirva."

Bár jóllehet nagyon kevésre ment a kereskedők száma a városban, de azért a legrosszabb harmonia volt köztük mégis. Kolozsvár kereskedelme jóformán őrmények kezébe került, úgy, hogy a görögök is tőlük vettek ki áruhelyeket! . . . Kecskeméti görög kereskedők Juhász Demeter és Kiriák János nem fizetvén meg 1782. ily árujogért Ábrahám Ábrahám őrmény kereskedőnek a megigért évi 300 frtot, perbe fogta érette s dőlt el az ügy kormányszék előtt. 1782-ben hat örménynek volt boltja Kolozs-

várott: Csiki Péternek és Mártonnak kettő, Novákéknak, Abrahámnak, Kapdebó Antalnak, Csiki Izsáknak egy-egy. Csakhamar még szaporodott számuk két erzsébetvárosi őrmény kereskedővel: Karácsony Antal és Jánossal. Fel levén emelve már 1779-ben mind a boltok száma, mïnd a boltdij egynél 150 frtra, a majorsági pénztárnak a kereskedőktől tisztességes jövedelme volt.

A mily kevés volt az elmult században a kereskedők száma, annyira megnövekedett az, e században; a miknek számuk akkor növekedett nagyon meg, midőn a szabad kereskedés és ipar lépett életbe! ... Az ipart már e század elején fenyegette a szabad verseny és nagy tőke. Ha egy helyen útját állotta a féltékenység és czéh-intézmény, más helyen tett kisérletet. Az emberek tevékenységi ösztöne és haszonvágya, valamint a vállalkozási szellem növekedése minden útat és eszközt, a küzdelem minden fegyverét felhasználta, hogy czélt érjen. Főleg az izraeliták, mint félelmes ellenség jelentek meg, úgy az ipar, mint a kereskedés mezején, kezökbe keritve s lefoglalva a legjövedelmezőbb iparágakat: a ser- és pálinka-főzést és árulást, s mindkettő alapföltételét, a gabona-kereskedést. A Magyarországból bejött legelső zsidó Farkas vagy Kretsch Áron volt 1805-ben; néhány évvel később már számuk kezdett növekedni. Kolozsvár volt egyébként egyike azon városoknak, melyek soká sikerrel távol tudták tartani ez új jövevények versenyét ugy az iparban, mint a kereskedelemben. Kebelében folyvást alakultak új czéhek, új iparágakra, módosultak a régi czéh szabályok, de valamennyinek az volt hibàja, hogy nem kivántak alkalmazkodni az időhez és haladáshoz, s habár az uralkodó és kir. kormányszék intézkedésein látszott a nyugati országok szabadabb szelleme, a czéhek mégis erősen tartották magukat intézményeik oltalma alatt.

Uj szabályokat alkottak a *könyvkötők* 1808-ban, a *kalaposok* 1818-ban, néhány évvel később *kerekesek*, mely 47 pontból álló czéh-szabályzat, a többiekkel lényegben egészen megegyezik. A *nyergesek* czéhe 1831-ben alakult meg, mellőzve a pontozatok kivonatolását, érdekkel csakis azon pontozat birhat, a melyben körvonalozva van a nyerges-iparmunka köre. „Készitnek — ugymond a szabály — német vagy bőrözött béllett nyergeket, pisztolytokot, béllést bőrből, posztóból, hintót, carousselt-kocsit, ágy- és muntli zsákot, úti és postatáskát, tábori és háló-széket; házakat kárpitoznak, ágyakat koporsót boritnak be, mátráczot készitnek s társzekerekre való

ernyőket, teke- és játszóasztalokat vászonnal, bőrrel vonnak be, töltény-táskát, lodingot, tarsolyt mindenféle bőrből, zászló- és puskalábat, vagy papucsot, czafrangot, vasas- és bőrös ládákat, kincses ládikókat (szekrénykéket), fuvókat bőrrel boritnak be, bőröket kivánat szerint készitnek el. „Rajtok kivül ezeket késziteni senkinek sem szabad.“ Állitják máig is a régi korral foglalkozó irók, hogy József császár halála után a magyar ruha volt az egyetlen használt viselet a 48-iki szabadságharcz leveréséig! Hát arra feleletet ad, a magyar szabók czéhének 1827-ben a városi tanácshoz intézett kérvénye, a melyben többek közt ily nyilatkozatot tesznek: „a módi köntös szüntelen változása által a magyar köntöst készitők száma rendkivül kevésre apadván, ők ez által csaknem végpusztulásra jutottak, némelyek e miatt mindennapi élelmüket sem kereshetik meg; kérik, hogy czéhtagjaik száma, mely most 74, más czéhek példájára állittassék meg úgy, hogy többre ne szaparodhassanak, s akárki csak üresedés esetében juthasson a czéhbe.“ A szabók kivánata teljesittetett. Voltak ezenkivül *német* czéhek is, mint a *szabóknak*, *csizmadiáknak*, s fennállottak a czéhrendszer eltörléséig. A német szabó-czéh tagjaiul összesen be volt irva megszünéséig 112 német és 20 magyar nevü mester.

A czéhek önkormányzatában mélyreható változást idézett elé a tanács ellenőrzése alá vétetésük s a czéhbiztosnak belkormányzati és pénzkezelési ügyekben adott tágas jogkör. Általánosan kiterjedvén ez minden czéhre: egynek jegyzőkönyvi emlékeiből valamennyire következtethetünk. Az asztalosokat, mint bővet s részletest megismertetni összevont alakban elég lesz. Ezek jegyzőkönyvében fel vannak jegyezve a czéhbiztosok és czéhmesterek, a bevételekről és kiadásokról tett számadások, azoknak új formája és megvizsgáltatásuk sat. 1845-ben például volt a czéh ládájában 172 r. frt, a czéh tagoknál kiadva tőke 749 frt, kamat 83 frt, együtt 1049 frt. 1845—46-ban a czéh bevétele: 1434 v. frt. kiadása: 647 v. frt, a czéhtagoknál kamatra adott tőke 622 r. frt, aprólékos kiadás 647 v. frt, kamathátrálék 107 v. frt, együtt 1376 frt; tehát a két év alatti bevétel 1434 v. frt, a kiadás, tőke és kamathátralék 1376 v. frt, a készlet, ezek különbözete = 58 frt. A krajczárokat nem irtam ki! . . . 1847-ben a czéhbiztosok a számadás tisztaságáért azt rendelték, hogy ezután a készpénz bevételekről és kiadásokról, úgy a befizetett és fizetetlen kamatokról külön számadás, a tőkepénzek és kamatok felől hasonlóan

külön oly kimutatás készittessék, melyből a számadás szerénti újabb tőkepénzbevételek vagy kiadások is, a befizetett vagy fizetetlen levő kamatokon kivül áttekinthetők legyenek, mely szerint tehát a mostani 58 frt készpénz a következő évi számadásban az első rendi számot fogja tenni, a most kamatozott 622 frt és fizetetlen 107 frt kamat pedig a tőkék és kamatok kimutatásában fordul elé. Még a szabó czéh 1865-iki jegyzőkönyvéből irok ki néhány sort, a mely kor bár munkám keretéhez nem tartozik, de mutatja az iparosok intelligens voltát. Nánási Györgyöt 1846-ban vették fel a czéh tagjai közé, meghalt 1861-ben. A jegyzőkönyvben ez van neve után irva: „Ezen czéhtagtársunk 1848-ban honvédtizedes volt, halálakor oly nagy pompáju temetésben részesült, a milyenben a czéh tagjai közül senki sem, s a mit életében maga sem hitt volna.“ E nagy temetésre természetesen befolyt a demonstrálás is, mert hát volt honvédet temettek. A másik volt Szemeriai Demeter Károly, ki hasonlóan 46-ban lett czéh taggá. Meghalt 62-ben, ily sorok vannak neve után téve: „E becsületes ember vándorlásaiban sokat próbált, járt Észak-Amerikában, onnan Konstantinápolyba ment, törökül jól beszélt, a czéhjegyzőséget hat évig viselte s a czéh tagok tisztelték.“

E század első felét az iparra nézve azzal zárhatjuk le: hogy hasznos alkotása volt Kolozsvár iparosainak az *Iparmü-kiállitási társulat*, melynek alapszabályait az uralkodó 1848. jun. 7-én oly módon erősitette meg, hogy azokban előleges engedély nélkül semmi változás ne tétessék. Azonban a csakhamar bekövetkezett nagy mozgalmak munkássága megkezdésében gátot vetettek.

A kereskedelem épp mint az ipar, szintén nem volt képes eddigi kiváltságos jellegét fenntartani, — sokan is választották ez életmódot a bennszülöttek közül és sokan kezdették felkeresni Kolozsvár városát idegen helyekről, főleg Pestről. A kor szelleme erősen hajlani kezdett a szabadverseny felé, a közönségben is felébredt a ösztön, hogy az árusok egyedárusokká ne legyenek s az a józan belátás, hogy a szükségeseket mérsékelt áron megszerezni igyekezzenek. Ez iránynak gyors érvényt szerzett az 1803. nov. 13-án tartott esküdt-községi gyülés végzése. A kolozsvári kereskedő társaság t. i. mindeneket eltiltatni kért bolti portékák árulásától, kik nem valóságos kereskedők és más

mesterségük van. A gyülés azt végezte: „Hogy a tanács vigyázzon rá, hogy olyanok, a kik a városhoz hittel nem köteleztettek, házat s közterheket viselő egyéb örökséget nem birtak, ennek kiváltságai és a törvény ellenére, a valóságos birtokosok kárára kereskedést ne folytassanak; de vigyázzon arra is, hogy a városnak és vidékének jóllétére szükséges, elegendő kereskedőket állitson, olyakat is, a kiknek kereskedésre joguk nincs, de azt a város régi szokása és felsőbb rendeletek szerint, a majorsági pénztárba évenként fizetendő bizonyos dij mellett megszerezhetik. Ez a panaszlóknak azon hozzáadással adatott tudtokra, hogy mivel tapasztalás szerint minden árujokat szerfeletti áron és tulságos nyereséggel adják, ezután illendőbb áron adni el ne mulaszák."

A szabad kereskedési irány még határozottabb kifejezést nyert a tanács és esküdt-község előtti későbbi tárgyalásban!... A kolozsvári kereskedők ugyanis 1817-ben folyamodtak az uralkodóhoz, magoknak kiváltságot kérve, a ki azt a kir. kormányszékhez küldötte le tudósitástétel végett, az pedig a tanácshoz, hogy az esküdt közönséggel egyetemben terjesszen véleményt elé. A tanács egyetértve az esküdt-közönséggel, jelentésében fölfejtette: „hogy felsőbb rendeletekben van intézkedés az iránt, kiknek engedhető meg a kereskedés, számuk meg van határozva, s a kereskedést csak bizonyos egyénekre korlátozni nem lenne helyes, mert ez megdrágitaná az árukat, a polgárokat legszebb joguktól, a kereskedéstől zárná el, s néhány egyén üzne vele egyedáruságot. A városról-városra járó külső kereskedésnek is csak bizonyos föltételek alatt engedik meg a kereskedést a felsőbb rendeletek, az is eléggé meg van szoritva, még inkább korlátozása a közönségre nézve lenne ártalmas; mert ezek mintegy ellenőrei a belkereskedőknek, s tapasztalás szerint tőlük olcsóbban lehet venni. A tanács tehát a folyamodók elutasitását véleményezte," mely jelentés alapján, a kereskedők ezúttal sem értek czélt kivánataikkal,

A kereskedelmi verseny megakadályozása végett, a kolozsvári kereskedők társaság alakitását tervezték. De a kir. kormányszék 1819-ben az uralkodóhoz intézett feliratában, a kivánt külön társulat alakitását s számokra kiváltság adását annál kevésbé vélte ajánlhatónak, mert a városról-városra járó külső, úgynevezett házaló kereskedők joga az 1811. hozott s országszerte ki-

hirdetett nyilt parancs által már határok közé van szoritva, s ha az idevaló kereskedők őket ezek elleni hibában találják, panaszukat a tanácsnál orvosolhatják.

Nagyobb kiterjedést vevén a kereskedés, a város közönsége jónak látta e minden közterhet viselő polgárát kiváltságilag megillető joggyakorlatát a majorsági pénztár javára némi fizetéshez kötni; mig számuk kevés volt, 150—300 forintot is fizettek egy állandó áruházi bolthelyért, azután szintén a kik egész éven át kereskedni akartak, a birtokosok nagyobb összegeket, a birtoktalanok kevesebbet, de mindenik köteles volt fizetni. Az 1824-iki közgyülés azonban a bizonytalanság és változó dijjak helyett állandó szabályt kivánván behozni, az összes kereskedőket I—IV. osztályba sorozta, s az I-re 100, a II-ikra 60, III-ra 40, IV-re 20 p, frt kereskedelmi dijt szabott, e végre azok összeirását s az osztályokba besorozását rendelte. A közgyülés a kereskedelmi czikkek közül kivette a kávét és czukrot, a mivel való kizárólagos kereskedésjogát külön szándékozott kiadni.

A kor haladtával azonban a kereskedőket is mind jobban áthatotta a társulati szellem, belátták, hogy maguk és családjaik életfentartási eszközeit ez életpályán keresőknek is erőt egyesitve, jogaikat s kötelességöket szabályozva könnyebb a megélhetés, biztosabb a siker; ezért társulat alakitására határozták el magukat. 1835-ben szabályokat alkottak, melyek föltételei szerint lehessen Kolozsvárott valaki kereskedő, kereskedő legény és inas,. Ily czim alatt látható kiadva: *A kolozsvári cs. kir. kiváltságos kereskedő társaság rendszabályai 1843*. A dolog nem ment könnyen, mivel rideg önvédelmi szabályokkal akarták magukat körül bástyázni, a polgárok eddig élvezett szabad kereskedési jogára nézve nagyon is sérelmes volt; mig végre oda módosittatott a szabályzat: hogy a korlátozás csak az idegenekre szól, helybeli hites polgár, kinek kereskedelmi joga mint ilyennek eddig is meg volt, ha valamely kereskedést akarna nyitni, habár inasi és legényi esztendőt nem töltött is, de irni tud, emberségesen eltöltött élete ismeretes, s a megkivántató vagyona meg van, kereskedést az eddigi szokás szerint szabadon nyithasson. Ily s más kisebb változtatások értelmében, a társulat felállitásába a tanács és esküdt közönség is beleegyezett s 1836-ban a kir kormányszék előterjesztésére az uralkodó megerősité.

E század első felében, elsőrendű iparos-kereskedők voltak:

Ajtai, Binetz, Kolozsvári, Koncz, Mátéfi, Nemesányi, Pataky, Szathmáry, Szentkirályi, Ujhelyi. Mind az aranymüves mesterséget folytatták. Nagy Gábor, Balogh István, ifju Varga Sámuel, Haller Ignácz, Sinczki István, Harai József, Kállay Lajos, Gyulay Dániel, Poszler Alajos, Kovács Péter, Hajós Márton, Schnell Lajos, Bökkel Károly, Horváth János, Sinczki Ferencz, Binecz Lajos asztalosok. Annyi asztalos volt ez időben Kolozsvárt, hogy birtokomban még két ennyi névsor van. Bárdi István, Ajtai Kovács István, Ajtai Kovács Sándor, Magyari István, Gutmann János, Cseh Ferencz, könyvkötő mesterek. Diószegi Sámuel, Szilágyi Márton, Gyulai László, Máthé Izsák, Rózsa János, Gyulai Sámuel, Miháli Gergely, Tóth György, Losonczi János, László József, Máthé Izsák, Alföldi Antal, (épitette az első magyar szinházat kolozsvárnak) 12—14 legénye volt, Kirmáyer Krisztián, (Hamburgból származott ide) legelső ácsmester volt, 25—30 legényel dolgozott, Winkler György (Aradról származott ide) első épitő mester volt. Ez utóbbi és Alföldi Antal épitő-mesterek voltak, a többi ácsmester.

Philip Walter, Küschel Gurth Tamás, Walter Mihály, Rochinalovics Sándor, Nemessányi Ferencz kalaposok. Simon I. L' Vokál Prekop, Gyöngyösy János, Kele Izrael lakatosok. Nuszbaumer József, Grössel Fidél, Hilberth Kristóf, Boér Antal, Müller János, Mészáros Ferencz nyerges mesterek. Láner János, Lévi József, Bagdi János, Balázs József szőcsök. Kontz Sámuel kötélverő. Zakariás János, Vara Ferencz timárok. Váradi Ferencz, Kovács Márton, Geréb András csizmadiák. Huják István, Czink Pál zsemlések. Nánási György, Demeter Károly, Schirter József (első női szabó volt) szabók. Hirschfeld György kőfaragó mester. Kláus József kocsikészitő. Lászlóczki Samu, Jelen Pál, Nagy Dani, Régeni György első mészáros mesterek voltak. Földessy István fésüs. Egyik leghiresebb iparosa Kolozsvárnak a 30—40-es években Pataki István posztó-készitő volt, 1823-ban nyitá üzletét meg, nemcsak iparos téren volt tekintély, hanem a város közügyeiben is élénk részt vett. Elsőrendű iparosok még voltak többen, de az ilyenek nevét nem tudám mind összeállitani. Kirmáyer Károly, Vikol s más öreg kereskedő, iparos polgártársaink segélyét vettem igénybe, hogy a névsort összeállithassam. A czéh ládákban őrzött névsorból nem lehet kivenni, hogy kik voltak az elsőrendüek, és e században oly pontosan nem is vezetődtek, mint az-

előtt az asztalos czéhek kivételével, s a mi még ennél is nagyobs baj, a nevek kiolvasása szinte lehetetlen az oda vetett rosz iráb miatt.

Elsőrendü kereskedők voltak:

Vikol Simon és fiai, Verthán István és Tódor, Zakariás Antal és Kristóf, Persián György, Gál János, Fatter István, Pattantyus Antal (a 40-es években ez volt a legszebb üzlet), Gábor Antal, Szentpéteri Lukács divatkereskedők. Dietrich Sámuel, Krémer Samu, Reményik testvérek, Wändler Sándor vasárusok. Füszer s más kereskedő üzletek akkori időben nagyon kisszerüek voltak.

Természetbarát.

Berde Áron, az unitárius főiskolában a természet és vegytan rendes tanára, továbbá Takács János, az ev. ref. főiskolában a természet, vegytan és számtan rendes tanára elhatározták 1846-ban, hogy egy folyóiratot adnak ki, az ipart is felölelve benne. Annál is inkább megvoltak győződve vállalatuk kivánatosságáról, mert Kolozsvárt az ipar megint kezdett föllendülni. Például hogy gyára volt Kolozsvárnak, azt az „Erdélyi Hiradó" 1845. aug. 5-diki számában igy látjuk jelezve: „van czukor, posztó és selyem gyár. Az első már több év óta létezik; a két utolsó bár nincs is még nagyszerüleg felemelkedve, de az alap meg van. Idővel gyáripara leend." A kereskedelmi iskola növendékeinek a vizsgái lefolyásáról, ugyancsak az „Erdélyi Hiradó" 1845. aug. 8-diki számában ezt olvassuk: „A köztanitó Lederer Eduárd, tanulók két osztályuak. Az első osztálybeliek megvizsgáltattak számtan, portéka-ismeret, földleirás és mértékismeretből; a második osztályuak számtan, portéka-ismeret, levelezés, kereskedési irományok, pénz-ismeret, földleirás és mértékismeretből. Az első osztályban 14, a másodikban 15 tanuló vala, nem számitva ide 21 tanitványt, kik csak most kezdvén a tanulást, próbát nem adhatának." De menjünk tovább! . . . Az „Erdélyi Hiradó" 1845. egyik deczemberi számában ezt olvassuk: „Az iparegylet 1845. decz. 14-én tartá első közgyülését. Legelőbb is Tilsch János fölolvasván a részvényesek számát, abból kitünt, hogy eddigelő mintegy kétszáz részvényes tag van, mely szám még igen kevés arra, hogy iparmükiállitás lehessen. A gyülés magát alakitottnak nyilvánitván, elnökké választatott: Mikes János gróf. Bizottmányi tagok lettek: Berde Áron, Dietrich Sámuel, Herczeg János, Schütz János, Takács János, Tauffer Ferencz, Tauffer János, Teleki Domokos gróf, Tilsch János. Ezen bizottmány tiszte leend a

a jövő februárusig részvényeseket gyüjteni, egyszersmind pedig egy szabály-tervezetet dolgozni. A részvényesek kis számmal jelentek meg a gyülésen, mi erős kinyomata vala a nem érdeklődésnek."

Berde és Takács tehát eljöttnek látták az időt, egy ugyszolva oktató komoly lapot szerkeszteni, melyben az iparra is jusson kis rész. Ez ágazatban azonban a vállalat nem vált be, miután kizárólag a gazdasági ipart tárgyalták. A lap jó nagy részében — kitüzött czéljához hiven — természet, vegytan, légtüneménytan, ásványtan, földisme, növénytan. állattan, gazdasági dolgokról szóló ismertetések jelentek meg. A három évi folyamot át nézve: „Ipar és mütan"-dolgozat a következők jelentek meg: Papiros-fából, Miképp lehet a vaj rosz izét és szagát elrontani. Hogy lehet a tojást hosszasan eltartani, A borsóból és paszulyból is sajtot készithetni, Patkány elleni szer. Viz alatti villamos telegraph, Nép ser, A csontot is használják tüzelő szernek. Új alkalmazása az aethernek. Új ércz-vegy, A kávé historiája. Dr, Warburg hideglelés elleni tincturája. A szappan fogyásztás, A miveltség sinormértéke, Némely festőanyagok rajza és fontossága, Új találmány (Dobner számitó készülménye), Új kereskedelmi czikk (Szibériáról van szó), Pezsgő-bor forgalom Frankhonban, A chinai érczttükör s alkatrészei. Oriási sziklarepesztés, A bor, ser villám által megtisztitható, Egyszerü mód a pálinkát kozmásságától megtisztani, A czukkorrépa édtartalma, Uj papiranyag, Csonttali hizlalás, Patkány fogó.

A lap egy héten egyszer jelent meg négy levél terjedelemben, a lap két hasábra léve felosztva. Egész évi ára 6 r. frt volt, 1848. junius végén adodott az utolsó szám ki. 46-ban indulva, három évig állott fenn. A második évben már csak két levél terjedelemben jelent meg, és egyedül Berde szerkeszté. A czime is változáson ment át: „Ipar és Természetbarát" — névvel adta ki, de mint emlitém, az ipar érdekeinek kevéssé felelt meg a lap. Máskülönben ügyesen szerkesztett természettudományi lap volt.

Az iparkamara munkálkodása.

Az utolsó félszázad kereskedelme és ipara történetét a ki megakarja irni, annak az iparkamarák irományait — jegyzőkönyveit kell átnéznie. Budapesten most készül a nagy munka az ország összes iparkamaráinak monografiájáról; a kolozsvári iparkamara részéről is — fölhivás folytán — az erre vonatkozó iromány ok felküldettek. A budapesti kamara adja ki. E folytán elégséges lesz, ha a rövid szemletartás terén maradunk, hogy az iparkamara mit tett e félszázad alatt; de meg azért is elégséges, mivel városunk kereskedelme- ipara sokkal ismertebb az utóbbi tizedekből, hogy sem — az amugy is kiszabott munka terjedelmét — részletes leirásokkal kibővitsem.

Az iparkamarai intézmény ugyan nem volt népszerü kezdetben, az absolut-uralom hozta be, — később azonban megbarátkozott a nemzet vele, mert átlátta ez intézmény czélszerüségét. 1850. márczius 18-án jelent meg a legfelsőbb nyilt parancs, a melynek rendelete szerint, minden egyes koronatartományban megfelelő számu kamara állittatik fel. A nyilt parancs a kamarák hatáskörét igy irta körül: „A keresk. és iparkamarák hatásköre csak kereskedelmi és iparügyekre szoritkozik. A kereskedői és iparosztály ezen orgánumok utján juttatja óhajtásait a kereskedelmi miniszterium tudomására s ez az organum támogatja a miniszteriumnak a forgalom emelésére irányuló törekvéseit." Az erdélyi kormány e nyiltparancsot 1850. ápr. 24. és aug. 26-ról kelt rendeleteivel hajtotta végre, összeiratván a kamara-törvény értelmében a választókat s elrendelvén a választásokat. A lepecsételt szavazatok számbavétele Kolozsvárt a városházán 1850. október 3. és 4. napján történt a helybeli és vidéki választokból alakitott bizottság előtt, a melynek elnöke vidéki katonai parancsnok Urbán, jegyzője a vidéki parancsnokság tisztviselője Posch József volt. 643 szavazólap lőn beadva.

Rendes tagok lettek Kolozsvárról a kereskedelmi osztályból: Dietrich Sámuel vasárus, Gábor Antal szövetkereskedő, Vikol Kristóf szövetkereskedő, Karvázy József füszerkereskedő, Tiltsch János könyvkereskedő. Az iparosztályból: Rajka Péter gépész, Balázs József szőcs, Gyöngyösi János lakatos, Kele Izrael lakatos, Kovács Márton csizmadia, Nemessányi Ferencz kalapos, Haray József asztalos, Földesy István fésüs. Az alakuló gyülés a következő év január 11-én folyt le. Elnökké választatott: Dietrich Sámuel; másodelnökké: Rajka Péter, titkárrá lett: Pósch József.

A czéh-rendszeren az ötvenes évek üték az első rést!... A kormány intézkedései a kereskedelmi és ipar viszonyok szabályozásában, mint a szabadverseny elvén alapultak. Érintetlen hagyattak ugyan még a már megszerzett jogok, de a szabad verseny elvére lévén fektetve, az akkor még teljes virágjában létező czéh-rendszer védbástyáin betömhetlen réseket ütött. A szabadverseny elvére fektetett intézkedés egész uj léve, kezdetben ez lankasztólag hatott a kereskedés-iparra. A valódi baj azonban az volt, hogy hiányzott itt a hitel és a hitel minden forrása, hiányzott a szakismeret terjesztése és emelésére minden intézmény és a nagy világgal a biztos és gyors összeköttetés. Az ötvenes években e hiányok elenyésztésére forditá buzgalmát a kamara. Egyelőre annyit óhajtott megoldani, hogy a vasut legalább Szolnoktól Nagyváradig mielőbb folytatást nyerjen. További buzgalma a kamarának az volt, hogy Kolozsvárott egy alkalmas hitelintézet keletkezzék a kereskedés, ipar és mezőgazdaságtól igényelt hitel kielégitésére, és hogy a kereskedői és ipari szakoktatás számára megfelelő tanintézetek létesittessenek.

Hosszabb idő telt még el, hogy Erdély és igy Kolozsvár is vasutat kapjon, de már kis haszonnal a kereskedésre mégis járt, hogy Nagyváradig épült ki a vasut. Az meg éppen előnyére vált a kereskedés-iparnak, hogy sikerült Kolozsvártt létre hoznia egy tekintélyes pénzintézetet. 1858-ban keletkezett a „Kolozsvári kisegitő egyesület.“ Ezen legelső erdélyi nagy pénzintézet történetét megirta Kőváry László történész, mely munkából kiviláglik, hogy ez intézet éltető lelke Tauffer Ferencz volt, ki mindjárt keletkezésekor vette át az intézet vezetését s tartá azt több tizeden át kezében egész haláláig.

A szakoktatásügy tekintetében azonban a város ez időben

még nem sokat haladt előre! , . . És ennek részben az volt az oka, mivel még senki sem volt tisztába azzal, milyen szervezettel birjon az a tanintézet, a mely az ipari és kereskedelmi szakismeretek fejlesztésére van hivatva. A közvélemény egy része a reáliskolákat tartotta ilyeneknek s azok felállitását szorgalmazta szemben a gymnásiumokkal. A kérdés akkor még máshol sem volt megérve, de máig sincs teljesen kiforrva, ennélfogva természetes, ha azon időben az ipariskola és reáliskola azonos fogalom volt, s annyi bizonyos, hogyha sikerült volna reáliskolát Kolozsvárott falállitani, miután a gyakorlati élethez mégis közelebb állt ezen tanrendszer, mint a gymnasiumoké, ez nagy nyereség lett volna. De hát ebből nem lett semmi, a kormány nem tette az ügyet magáévá, mivel kizárólag német nyelvü iskolákat akart állitani, azt pedig jól tudta, hogy magyar városban ez kivihetlen; a közönség és városi tanács pedig, mitsem akart e czélra áldozni. De ha ez uton nem is jött létre ily iskola, a tanoncz-oktatás dolgában mégis történt haladás. A kereskedő és iparos tanonczok számára legalább vasárnapi ismétlő és rajziskola rendeztetett be. Ez haladás volt, mert azelőtt a kolozsvári kereskedő-társaság által fenntartott tanoncz-iskolán kivül egyetlen ismétlő, vagy tovább képző-intézet sem létezett. E vasárnapi oktatásokból fejlődött ki később Kolozsvártt, azután a vidéki vásokban is az iparos és kereskedő tanulók alsófoku iskola-rendszere; úgy hogy Kolozsvár e tekintetben Budapestet is megelőzte, mert itt az iparos-tanulók vasárnapi és esti oktatása már huszonhárom év előtt teljesen szervezve volt,

A kolozsvári kereskedés és ipartörténetének egyik legfőbb mozzanata az ötvenes években, az 1857-ben lezajlott „Mezőgazdasági és iparkiállitás“ — volt. Miről külön rovatban emlékezünk meg.

Az Első Erdélyi Országos Kiállitás.

1857. november 18-án ment végbe a gazdászati, termény és ipartárlat ünnepélyes megnyitása. E tárlatot az erdélyi gazdasági egyesület és a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara rendezte a Redout épületben. Csöndes, zajtalan ünnep volt, a mely nélkülözte ugyan azon pompát és nagyszerü vonásokat, a melyek a nagyobb szabásu műkiállitásokat jellemzi, de azért szégyent nem vont maga után az első erdélyi országos kiállitás. A kiállitást ismertette utóbb egy kötetben Gámán Zsigmond, ki már akkor vezér egyéniségévé lett az ipar kamarának; de mert azon könyv megfordult ugyan kezemben, e munka irásakor azonban nem állott rendelkezésemre, a „Kolozsvári Közlöny" — akkori hasábokra menő és több számra terjedő értesitéseiből állitám össze rövid alakban a jelentősebb tárgyak bemutatását. Gróf Lázár Miklós, mint a kiállitási bizottmány elnöke intézett rövid beszédet az országos gazdasági egyesület elnöke Mikó Imréhez, ki hosszabb beszéd kiséretében nyitá meg a tárlatot. Ugyanezen hó 27-én zárá be a tárlatot Mikó Imre gróf megint hosszabb beszéd kiséretében, visszapillantást vetve az eredményre, mely úgy a kiállitás, mint a látogatottság tekintetében eléggé kielégitő volt. Közel 300-an állitának ki. A beszéd elhangzása után az iparkamara elnöke Dietrich Sámuel szólt még hosszabban, mondva egyhelyen: „daczára elszigetelt helyzetünnek, segély-eszközeink ekkora hiányai mellett is azon örvendetes eredményt huzhatjuk e tárlatból, hogy az ipar felvirágzásának egyik, s tán legelső kelléke, a szorgalommal párosult tehetség meg van hazánkban, s csak a más tényezők fejlesztő és gyümölcsöztető segélyére vár." A kamara elnöke beszéde után, a gazdasági egyleti titkár Nagy Ferencz olvasta fel azok névsorát, kik a kiállitott tárgyakért ezüst ès bronz érmeket vagy dicsérő oklevelet kaptak, mialatt a bizottmány elnöke Lázár Miklós, az előjáruló kijelöl-

teknek egyenként nyujtá át az izletes bőrszelenczékbe zárt érmeket, s papircsövekben csinosan bepakolt okleveleket. Az ezüst és bronz érem egyik lapján Erdély czimere díszlik koszoruzva, és a gazdászat s ipar jelvényeitől körzötten. Másik lapján ezen sorok olvashatók: *„Érdemdij a Gazdászat és Iparkiállításról Kolozsvártt 1857“!*... A dicsérő oklevelek is igen diszes szerkezettel, szép kiállitással kérkedhettek. Ez utóbbi okleveles elismerésben nagyon sokan részesültek, aligha nem mindazok kapták, kik az első két érmet nem kapták; de bronz érmet is meglehetős sokan kaptak.

A mi a tárlat egyes jelentősebb tárgyai ismertetését illeti, első helyen az ásvány gyártmányokat emlitjük fel, mik között három féle vas volt a kiállitáson képviselve, u. m. a *toroczkói* (kiállitók: Simándi András és Zsakó János); a *kudzsiri* (kiállitó: az ottani cs. k. hámor-igazgatóság): *fülei* (kiállitó: a brassai társulat.) A *toroczkói* vas, minthogy piaczunkon eléggé ismeretes, annak előnyei és hátrányai ismertetésével nem fárasztjuk az olvasót, bár az tagadhatlan hogy a toroczkói vas, páratlan a maga nemében. A *kudzsiri* cs. kir. mely évenként tizenkétezer métermázsa vasat termel, ezen kiállitáskor vonta legelőbb magára a figyelmet. „Azt a fülei rudvasakkal — mondja a kiállitási szakbizottság birálata — együtt müértők által mind hideg és meleg törésre, mind izzitásra, szijjasságra, lágyságra, tisztaságra nézve megpróbáltatván, a beküldöttek közt legjobb s egyáltalában mindazon kellékekkel birónak találtuk, melyek az ugynevezett lágy vasban megkivántatnak; a hordó abroncsok szépen hengerezettek, s nézetűnk szerint a steier-markiakkal kiállják a versenyt. A *fülei* vas, bár rudvasai valamivel alábbvalók a kudzsirinál, minden esetre bir a jó vas kellékeivel; de ezen iparos társulatnak főleg a vas-öntvényekben kitünő az érdeme. Ez iparág honunkban mondhatni még csak kezdőfélben van, de van jövője; a beküldött öntvényi példányok minden tekintetben dicséretesek; az öntés kelméje lehető tömöttséggel, kellő lágysággal bir; a fütők csinosak; a vas üstök igen szépek, mondhatni remekek.“ Majd más helyen igy szól a szakbirálat: „a vasöntvények közt mint tisztán ömlötteket és jól sikerülteket megemlitendőnek tartjuk Rajka Péter polgártársunk gyárában öntött gépdarabokat. E szorgalmas iparosunknak mind sokoldalu képzettsége, mind ernyedetlen buzgalma mindnyájunk előtt ismeretes. E vasöntvényeket

nem nézhetjük egyébként, mint egy nagy lépést arra, hogy a naponkint inkább szükségeltető gazdasági és más gépek, mennél gyorsabban, jobb móddal és egyszersmind jutányosabban elkészülhessenek; ugyanazért nevezett Rajka Péter e vasöntvényei jóságát, tisztaságát, dicsérő oklevélben is kifejezendőnek véleményezzük. Mint ásványtanhoz tartozó czikk szakosztályunkhoz volt utasitva még helybeli gépész Rajka Péter gyárában készült jegeczminta gyüjtemény fából; e minták mind szabatosságuk, mind csinosságuk tekintetéből minden esetre méltánylást és dicséretet érdemelnek.“ A biráló bizottság nyilatkozata más helyen igy szól: „Vashámoron gyárilag eléállitott durvább vaseszközökből Wallepfagi József hámorbirtokos Szász-Sebesről küldött harmincz darabban egy egész sorozatban gazdasági eszközöket. A szakosztály ez eszközöket különös figyelembe vette azért, mivel ez irányban Erdélyben a kiállitó *első* vállalkozó. Az eszközök toroczkói vasból vannak gyártva, és örömmel mondjuk ki, hogy a beküldött tárgyak mind alakra, mind erőre és czélszerüségre, mind pedig a munka csinosságára nézve minden ily készitményhez tartható igényt teljesen kielégithet és bátran kiállhatnak a versenyre, minélfogva, bárha versenytárs nem volt is, a készitőt bronz éremmel való kitüntetésre érdemesnek itéli.“

Lakatos munkákkal három kolozsvári lakatos mester versenyzett: Haray Antal, Szendrei József, Kele Izrael; a kiállitott tárgyak közül kiemelendők a zárak, különösen a Haray Antal által kiállitott ajtózár, Brahma-féle zár mintájára készitve; melynek jó és könnyü járása és a közönséges franczia zárhoz képest nagyobb biztossága dicsérő oklevelet hozott a kiállitó részére. Az esztergályos munka kiállitói közül felemlitem Dietrich Gottliebetet, mely iparosnak különösen kézi vizipuskája tünt fel. Megemlitem Quast János kolozsvári kardcsináló iparost is. A biráló bizottság igy emlékezik róla meg: „Kiállitmánya azon örvendetes alkalmat nyujtja nekünk, hogy egy régóta dicséretesen müködő honi mesterember irányában teljes elismerését és méltánylását ünnepélyesen kijelenthesse. A tőle kiállitott készitmények, még pedig úgy a kertészeti eszközök, mint a sebészi müszerek a mellette felállitott pesti Tischler félékkel derekasan kiállották a versenyt, sőt az utóbbiak a szakértők itélete szerint, mind a forma tökélye, mind az anyag jósága és a munka, különösen a fényesités tekintetéből még elsőbbséget is vivtak ki. A

szakosztály teljes meggyőződéssel itéli őt bronz éremre méltònak." Megjegyzem, hogy a Tischler-féle készitmények sajátilag nem voltak versenyre kiállitva. Mint különös készitményt állitott ki Sütő Ferencz gépész-segéd egy saját készitményü guitarret, melynek czélszerüen a fensőbb hangok előidézését nagyon könnyitő formája, valamint tiszta és teljes hangja, az elismerő oklevelet hozta meg. A szakvélemény Rajka Péterről ismét igy nyilatkozik: „Az egyszerübb és inkább csak a házigazdaságra tartozó készülékekből Rajka Péter helybeli gépész állitott ki egy kávé őrlőt nagyobb vendéglők számára, egy lengő, és egy közönséges sudarmérleget. Mind a háromban czélszerüség, tartòsság, és csinos munka szembetünő, a nagyobbik sudarmérleg csatjainak megszilárditásában a késztő egy igen egyszerü, és a szabad lengést legkevésbbé se akadályozó javitást mutatott be. Inkább iparhoz való gépek, és készületek voltak hasonlólag Rajka Pétertől, két tizedes mérleg, az egyik egy mázsa, a második 15 mázsa teherig használható, és egy csavarmetsző készület, melyek hasonlóképpen megfeleltek minden tekintetben a méltányos igényeknek; különösen kiemelendőnek látjuk még a nagyobb mérlegnek is feltünő érzékenységét A gazdasági gépek osztálya legszámosabb volt, a mennyiben ebben a gazdasági egylet géposztálya külföldről és Pestről hozatott mintagépjei is kivoltak állitva. Figyelmet vont magára ezek közt különösen az amerikai kaszáló, az árpa és törökbuza örlő, répavágò, hármas borona, és szórórosta. E gépek a magok nemében mindannyian teljes méltánylást érdemelnek. Rajka gépészünk ez osztályban kiállitott szecska-vágói, úgy mint egy nagyobb féle lóerőre, és egy kisebb féle egykésü kézre, mindketten könnyen, és jól dolgoznak és el lehet róluk mondani, hogy minden tekintetben versenyezhetnek minden ily nemü készitménynyel. Továbbá állitott ki egy törökbuza-fejtő készületet, melynek czélszerüsége és használhatósága gyakorlatilag is el lévén ismerve, már meglehetősen el is van terjedve; egy kézi cséplőt és egy szorò-rostát A mint a mondottakból kitünik, az eddig elésoroltakban Rajka Péter volt az egyedüli kiállitó, a szakosztály tehát jónak látta az egészre mondani ki egyszerre itéletét, mely egyhangulag oda ütött ki, hogy a derék gégész, a ki annyi viszontagság és akadály közt gépgyári vállalatát iparunk és gazdaságunk kiszámithatatlan előnyére állandóul fentartja, a legünnepélyesebb dicséretre méltó; szecs-

kavágói pedig, a mennyiben saját találmánya javitása adja meg nekik azon különös könnyüséget, a melyel dolgoznak, ezüst éremmel való kitüntetést érdemelnek. Az utolsó osztályban kiállitott ekékre nézve, nem lehetvén velök szántási kisérletet tenni, a szakosztály mint részint nem versenyre kiállitott, részint pedig már ismert tárgyakra itéletét felfüggeszti, azonban Rajka váltó ekéje jót igérő alakú, s a következés megmutatja, mire képes a gyakorlatban." A jóslat hamar bekövetkezett, Rajka váltó ekéje nemcsak bevált a gyakorlatban, hanem a későbbi években lefolyt bécsi kiállitáson megverte az Amerikai ekéket is.

Az épitészeti gyártott anyagok kiállitói közül, a birálat nagy elismeréssel szólt a marosvásárhelyi tégla és cserép gyáregyletről, második helyen Márk Samu készitményeiről, mind két részre bronz érem ajánltatott. A borászati biráló szakosztály ezüst éremre méltónak találta az 1856-iki csombordi rizling bort (kiállitó báró Kemény István) és az 1855-iki lapádi piros bort (kiállitó gróf Mikó Imre); az elsőt szép szine, kedves ize és határozott szinbor accentusáért, mindkettőt pedig, mint oly nemü borokat: „melyek hivatva vannak hazai bortermelésünkben új időszakot kezdeni — mondja a birálat — és borral való activ külkereskedésre útat is törni."

Bronzéremre ajánlta: a gerendi asszuszőlő bort 1846-ról rendkivüli czukrossággal és erővel párosult szép sziniért (kiállitó gróf Kemény Sámuel); továbbá a miriszlói válogatva szedett és szemelt szőlőből készült bort 1855-ről, melyet ize, szine, zamatossága és vékonysága egyiránt ugy ajánl, mint az okszerü borkezelés mintáját (kiállitó az Erdélyi Gazdasági Egyesület); és végül a czelnait 1841-ről, és a bogácsit 1846-ról és a czelnait 1855-ről. Az elsőt kiállitá gróf Teleki Domokos, a másodikat Reissenberger Vilmos Nagy-Szebenből, a harmadikat Biasini Ferencz. E három utolsót mondja a birálat, szintugy ajánlatos szin, sok erő és kellemes iz emelték a többiek fölé.

A gyümölcsészeti kitünőleg gazdag osztály koronáját dr. Encz és Siebenfreund becses küldeményei képezték. Mindkettő a gazdasági választmány felhivása következtében 100—100 válogatott faju szebbnél-szebb, jónál-jobb gyümölcscsel jelent meg a tárlaton, s választékos csoporjaival országosan elismert pomologiai gazdaságának oly képét állitotta ki, mely ritkitá párját. A bizott-

ság javaslá, hogy a becses küldeményekért megfelelő jutalom szavaztassék Majd meg tovább igy folytatja a gyümölcsészeti szakosztály birálatát:

„Első rangu kitüntetésre azon kiállitókat itéltük,kiknek válfajai szakismerettel párosult okszerü kezelést, egyszersmind az iparág örvendetes előhaladását tanusiták, egyszerüen dicsérő megemlitésbe pedig azokat kivántuk részeltetni, kiknek kezdeményei kedvező sikerre engednek kilátást, s körülményeikhez képest ezen iparágat jó kedvvel, s előszeretettel mivelik. Ezen nézetekhez képest érdemeseknek itéltük:“ bronzéremre: a kolozsvári k. r. atyák házának igazgatòját — Trittremer Lászlòt; Tordán birtokos Soltész Albertet; kolozsvári gyümölcsészeink közt Dietrich Sámuel, Fülei István és Hutter Sámuelt. A szőlőmivelés terén nagy elismeréssel adózott a bizottság Gál János és Mike Sándornak, különösen az elsőnek „Éppen ezért — mondja a szakosztályi birálat — a rendelkezésünk alá bocsátott egyetlen ezüst érmet ezen tisztelt hazánk fiának oda itélni kötelességünknek s örömünknek ismertük. Mike Sándort szinte jeles szőlő és gyümölcskiállitót, ezüst éremre érdemes voltának kifejezése mellett egy bronzéremmel kivántuk megjutalmazni “

A kerti termények is szépen voltak kiállitva, kiemelkedve a kiállitók közül: Hofenn Mátyás drági kertész, bámulatos nagyságu petrezselymei tüntek különösen fel, Vas Károly óriás nagyságu káposztáival, Balogh János Tordáról magvatlan hagymáival, B. Miske Ferencz lóbabjával, — a gazdasági egylet kertjében termesztett angol takarmány murkot ajánlta a szakbiráló bizottság a gazdák figyelmébe. A gumós növények közt első helyen szerepeltek, a burgonyák több fajai, melyek közt a baktai kék és fejér tanár Nagy Ferencztől, a fatinosa Tisza Lászlótól Dietrich és Schrőder magról nyert fajai érdemelnek emlitést; Balogh János diszburgonyája vérszin czikket játszó fehér alakjaival különössége és szinezete miatt volt érdekes. A magvas kerti termények közt gróf Bethlen Sándorné 24 válfajban kitett paszuly kirakványát illette meg az elsőség. A kerti borsók közt Tisza László czukorborsója, a kanadiczi és oronki válfajok a gazdazági egylettől kiállitva, általános tetszésbe részesültek.

Én csak a kiállitás feltünőbb tárgyait ismertetém, a biráló szakosztályok hivatalos jelentése nyomán. A kitüntetettek hosszu névsorát nem közlöm!... A zseniális Rajka Péterről a biráló-

bizottág, mint fennebb olvasható azt mondá: „a derék gépész, a ki annyi viszontagság és akadály közt gépgyári vállalatát iparunk és gazdaságunk kiszámithatlan előnyére állandóan fenntartja“ stb., e férfiu sorsa az volt, hogy mindég anyagi küzdelmekkel kellett viaskodnia, — de az árnynak van fény oldala is, hogy teljesen magára mégsem hagyatott a nagy magyar gépész. Már a negyvenes években elkezdődött a közönség figyelme fölhivatni Rajka Péterre. Az Erdélyi Gazdasági Egylet választmánya nevében Bodola Károly titoknok fölhivást intézett a gazdákhoz 1845-ben: hogy Rajkát karolják fel. A felhivás két hasábra terjed az akkor megjelenő „Erdélyi Hiradó“-ban, ugyanily terjedelmü a Rajka nyilatkozata is: hogy miket készit s mi az áruk? . . . A felhivás konstatálja Rajka Péter zseniálitását, kivel Erdélyben senki nem versenyez. „De mind ezek mellett — mondja a nyilatkozat — a valóság reményének eddigelő meg nem felelt, mert nincs heverhető tőkepénze. Ily nyomasztó körölmények közt nevezett Rajka úr az Erdélyi Gazgasági Egyesülethez folyamodott, hol kérése élénk figyelmet gerjesztett, — mert igen óhajtandónak találtatott, hogy most az okszerü gazdaság kifejlődésének korszakában Kolozsvártt egy megbizható erőmüvész, milyen Rajka úr, állandósittathatnék; valamint igen méltányosnak is találtatott egy oly egyénnek kérése, ki nem egyebet kiván, mint azt, hogy neki munkára és szorgalomra alkalom adassék“ A felhivás vége igy hangzik: „Pénzelőlegezés senkitől nem kivántatik, csakhogy a megállitott határidőkre elkészitett müveket mindenki vitesse el és fizesse ki haladék nélkül, hogy azontul ne heverjen Rajka úrnak pénze a már készen levő munkákban.“

E hirneves iparosról érdekes tudósitást találtam az „Erdélyi Hiradó“ 1837-diki évfolyamában is, a hol még mint törekvő ifju iparosról van szó. A november 25-iki számban Maros-Vásárhelyről keltezve a következő tudósitás van adva! .. „cancellista Rajka Péter a vele született talentumát gyermekségétől fogva nemcsak kimutatta, hanem szünetlen munkával is fejtegetvén, s a mathezist, phisicai, chemicai leczkék hallgatásával szerzett ismeretekkel párositva, a mai napig is mindenben haladva, annyira ment, hogy nemcsak minden muzsikai szerszámokat, hanem majd mindenféle mestermivet, pontosan és csinosan jó izléssel meg tud késziteni, úgy, hogy (mindezek mellett józan életü lévén) a midőn ezen készsége tökéletésitésére Bécsbe szán-

dékozik, ha Isten a szerencsés kezdetnek kivánt véget ád, hazánk egy ritka mechanikust várhat Ezen czélja elérésére igen szép és jó guitárokat is készitett, melyek közül némelyek végetlen srófos kolcsuak, a milyeneket igen csinosan hegedüre is fel tud tenni. Van nála szép kézi malom kis mása, s több egyebek is. Munkásságbeli áthatottságának próbája egy billiárd pálcza, melyet két ezer különbféle apró, csaknem buzaszemnyi fákból úgy rakott mosaik módra össze, hogy a sok külömböző, egy erős s az időváltozásaitól csaknem független egész. Honfiaink ezennel felszólittatnak, ha hol hazánkban ezen szép reményekkel biztatò hazánkfia megfordulna, őt szép czéljában előmozditani méltóztassanak." Nagy tehetségét Rajka szükebb kis hazájának szentelé, Kolozsvár falai közt folyt le az ő gépipari munkálkodása, s hagyott lángeszével nyomokat maga után a magyar ipar történetében. 1808-ban született Marosvásárhelyen, hol atyja jó módban levő puskaműves volt. Atyja hivatalnoki pályára szánta, de a hajlam más élet pályára terelé A hires Bolyai Farkas m - vásárhelyi főiskolai tanárnak volt kedvencz tanitványa a mathematika, fizika és chemiából Bolyai felismerte benne a tehetséget és ennek megfelelő más életpálya választására ösztönözte. 1837-ben Bolyai s más kitünőségek ajánlása folytán elnyert egy ki tüntető ösztöndijat és a bécsi műegyetemre küldetett. Majd később gyárat alapitott Kolozs árott, a mely mai napig is Rajka gyár elnevezése alatt ismeretes, 1848-ban szolgálta hazá át az által, hogy a Kolozsvárott alakult fegyvergyár igazgatójává neveztetvén ki, az ágyuk felszerelésénél együtt müködött 1849 ben Gábor Áron ezredessel a magyarországi fegyvergyárban A kolozsvári fegyvergyár hamar megszünt a viszonyok folytán. Az 1860-as évek elején, hogy az újabb meg újabb találmányait nagyobb mérvben fejthesse ki a gazdaközönség számára, fölhivást intézett Erdély főuraihoz : hogy segélyezzék. Kivánatának eredménye nem lett. De azért a nemzeti hiuságnak az jól esett, hogy az 1866-iki bécsi országos kiállitás alkalmával az összes ekekiállitókat leverte, még a félemes amerikai ekék elől is elenyerte a dijat. 1876-ban halt el.

A szakképzett nagy tehetsegű Rajkáról léve emlités téve, bemutatok egy tudományos képzettség nélküli más tehetséget is, a mely minővé fejlődhetett volna, ha valódi szakképzésre adja magát és állandóan az ipar terén marad. Az „Erdélyi Hiradó"

1845-iki évfolyama egyik számában, három hasábnyi vezérczikk volt adva ily czimmel: „Egy honi iparczikk“!„. . . „Jelen czikkünk — igy kezdődik — egy kisszerü ipar-vállalat s annak egy igénytelen de nemzeti pártállás mellett igényessé is fejlődhető létesitője iránti figyelem ébresztésül van szánva“ Virágos szóáramlat után igy folytatódik a czikk tovább: „a vállalat egy gyöngy kása malom, épitője: Gampe Márton, csucsai vendéglős Kolozsmegyében. E minden tudományos képzettség nélküli, úgynevezett természeti erőmüvésznek sikerült önerején, legkisebb idegen segély nélkül, oly gyöngy-kása malmot késziteni, melynek főleg egy szemvágó gépe, több müértő útazó tanu bizonysága szerint, eddigelő páratlan a két hazában. A malom négy féle, fokozatos minőségü, gyöngykását őröl s mint az előnkbe adott példányokból meggyőződni alkalmunk volt, e nemben nemcsak minden más társával a versenyt kiállhatja, sőt bátran merjük állitani, előnyökkel is bir. E mellett Kolozsvárra és környékére nézve a szállitási közelség tekintetéböli jutányos ár is ajánlatossá teszi a vállalatot Gampe Mártonnak a gazdasági egyesülethez intézendő folyamodványa áll előttünk. Érzékeny szavakban panaszolja ő itt el, mikép kellett malma épitése mellett a kivitel nehézségein kivül csipős gúnynyal, szándékáról lebeszélő nyilatkozatokkal küzdeni. Kéri továbbá az egyletet, hogy egy gőzeke készitésére neki segédkezet nyujtani kegyeskedjék.“ A lap szerkesztője melegen karolta fel Gampe óhaját „Óhajtjuk azonban — igy ir a szerkesztő — hogy a siker felőli kétség ne fajuljon hideg részvétlenséggé, melynél semmisem képesebb a vállalkozási szellemet elölni. Óhajtjuk, hogy a nemzet méltassa figyelemre az ilyetén feltünőbb szellemi tehetségeket; mert hiszen, ki minden elméleti vagy gyakorlati tanulság nélkül, csupán az édesanya természet ösztönéből képes valami jelest előállitani, mit fogna tehetni akkor, ha a szükséges ismeretekkel felruházva leendene.“

*
* *

A ötvenes évekből még elég annyit fölemlitenem, hogy az akkori kormányzat által a kamarához véleményadás végett útasitott ügyek közt is számos volt, a melyek a kereskedő és iparos osztályra nézve k váló fontossággal birtak s közelről érdekelték. Igy például az általános vámtarifa, az országos és hetivásárok rendezése, a kereskedői és iparviszonyok és a fuvarozási ügy

szabályozása, a váltó-törvény és telekkönyvi intézmény életbeléptetése 's a váltó-törvényszékek felállitása, a régi suly- és mértékrendszer átalakitása, vásári törvényssékek felállitása, az alkusz, a házalási, a szabadalmi, a védjegy, sat. ügy rendezése, a kamara területnek a távirda hálózatba vonása sokszoros alkalmul szolgált arra, hogy a kamara a kerület érdekeit az illető osztályok óhajtásainak megfelelően képviselje, nem mellőzve annak megemlitését sem, hogy a kamarákra szabályszerüen kirótt teendők, mint a kereskedői pénzalapok vizsgálata, kereskedő- társulatok rendezése, a czégbejegyzések ellenőrzése, bizonyitványok kiszolgáltatása, adatok gyüjtése s a minden oldalról érkező tudakozódások kielégitése sok kötelességet rótt az intézetre, és sok alkalmat nyujtott arra, hogy a kamarát az érdekeltek s a közönség hasznos és előnyös oldalairól is ismerni tanulják. A kamara kiváló gondjaiba tartozván a közlekedési útak szaporitása, a szükséges utvonalak, hidak épitése; posták, postajáratok, távirdák létesitéseért, az út és hidvámok eltörléseért folytonosan kérelmezett és el kell ismerni, hogy nem minden siker nélkül. Ezen kivül élénk tevékenységet fejtett ki a kereskedő társulatok szervezése körül, számukra minta-szabályokat dolgozott ki s alakulásukra befolyt.

A kamara keletkezésének első éveiben a hirlapirodalom (értve a magyart) szünetelvén, hogy közgazdasági agitátiójának a nyilvánosság előtt is organuma legyen, magának a kamarának kelle gondoskodni időszaki folyóiratról, s e czélból alapitotta a „Heti lapot“!... A mely a kamara által képviselt érdekek mellett a mezőgazdasági ügyet is szolgálta; hogy azonban feladatának miként felelt meg, azt a következő fejezetben mutatom be, még csak a kamara területéről teszek emlitést. Erdély a szabadságharcz leveretése után hat vidéki parancsnokságra osztatott fel. Kamara kettő szerveztett a brassói és a kolozsvári. A brassói kamara egyszerre alakult meg a Kolozsvárival. Brassó kapta a szebeni, fogarasi és udvarhelyi katonai vidéket; Kolozsvár pedig a kolozsvári, gyulafejérvári és rettegi vidéket Vagyis Brassóhoz tartozott az egész hajdani Szászföld Beszterczével együtt, a Székelyföld egészen és Fogarasvidék, mig Kolozsvár a régi magyar vármegyéket kapta területül a szilágysági megyékkel együtt.

A Heti lap.

Mint a lap czime is mutatja egyszer jelent meg egy héten. Gazdászati, műipari és kereskedelmi folyóirat volt. Másféliven jelent meg, ára egy évre nyolcz forint. Szerkesztő Berde Áron tanár, ki a lapot a keresk. s iparkamara befolyásával szerkeszté. A legelső szám 1852. október 2-án jelent meg. Jól szerkesztett lap volt; az 1852 okt. deczemberi folyamában, iparra vonatkozó irányadó dolgozat jelent meg Kőváry Lászlótól, ily czimmel: „Állitsunk ipar-tanodákat." A terjedelmes dolgozat három számon át jött. Igen alkalomszerü czikk adodott ki névtelenül ezen felirással: „Harcz az iparvilágban"!... A nemzetek iparfejlesztő törekvését vázolva, egy helyen ily feddő szavak fordulnak elő, a mely részben ma is betegsége a magyar iparos osztálynak: „A ki erejét összeszedi, az fog győzni az iparvilágban úgy mint a harcz mezején a felett, a ki csak oldalog, s itt is amott is nagy dolgokat akar kivívni. A mi iparosaink ha annyira mehetnek, hogy a szerencsét haján csiphetik, falba rugják az ipart, mezei jószágot vagy városi házat vesznek, hogy hitök szerint kényelmesebben éljenek, s az iparágnak még a porát is leverik lábaikról. Az amérikai és angol iparosok egészen más nézetben vannak. A szerencsével járó iparághoz mind végig hivek maradnak, egész életökön javitgatni igyekszenek, hogy benne és általa maradékaiknak is szerencsés örökségeket hagyhassanak hátra." Fisáky névvel lelkes vezérczikk iródott a „műipar iskola" érdekében, ilyenre léve a szükségc Erdélynek. Ünneplő alakban irt közleményt találunk hosszu másfél hasábon át, a Kállai Lajos kolozsvári asztalos műhelyében készült pipatartó-szekrényről. A szakszerüen leirt közlemény bevezető sorai igy hangzanak: „Megragadjuk az alkalmat olvasóinkat egy remek műre figyelmeztetni, mely örvendetes tanusága annak, hogy a kézműipar bármily kevés felserkentést tapasztaljon is, mégis látszólag halad." A remek művet e szerint ifjabbik Sinszky István készité, tulajdonosa gróf Haller

Lajos volt. A kereskedést érdeklő dolgokban figyelemre méltó dolgozat jelent meg Kőváry Lászlótól ily czimmel: „Kereskedelmünk érdekében.“ Kimutatja, hogy Kolozsvár sok irányban folytathat kereskedést, ha az e téren működők, feladatukat megoldják. „Erdély nem eshetik kétségbe — irja —; mig az egész világtól távol esett, addig is fentartotta kereskedését, — és most mennyivel több a kilátás.“ Kőváry tanulmányában kiterjeszkedett egész Erdélyre is. Brassai meg leforditá magyarra a „kereskedés eredetéről és hanyatlásáról“ irt munkáját Montagnak.

Az 1853-dik évfolyam első félévében, a kereskedés-iparról alig jelent meg dolgozat. Találunk név nélkül egy vezérczikket: „Műiparunk érdekében“-czimmel. Azután Zeyk Sándor irt két számra terjedő beható tanulmányt ily czimmel: „Nézetek az ipar és kereskedelem körül.“ Fölveti legelébb is, hogy mi teszen erőssé egy államot? Bebizonyitja, hogy első sorban az ipar; azután kifejti, hogy mit kell tennünk iparunk ügyében. Tanuságos dolgozat a „Kézmű és tudomány“ czimmel is irt, a névtelen iró bebizonyitja, hogy legtöbb kézmüveseink, iparosaink mind csak régi minta, régi reczeptek szerint dolgoznak a nélkül, hogy eljárásuk alapját, törvényeit ismernék. Zeyk Sándortól megint két számra terjedő szakczikket találunk ily czimmel: „Gondolatparányok Erdély gazdaságáról.“ Nemcsak az ipart tünteti fel, hanem a gazdasági ágakra is kiterjeszkedik. Egyébként hogy a lap oly kevés ipar közleményt adott, annak nagy részben az volt az oka, mert a lap beltartalma szélesebb tért ölelt fel. Ez léve Erdély egyetlen magyar lapja, észrevétlenül átváltozott átalános érdekü hirlappá. És bár az év első felének utolsó részében már kétszer jelent meg hetenkint egy iven, — de a kiterjedt közlemények miatt, kevés volt a tér az ipar-kereskedést érdeklő ügyek szellőztetésére. A lap neve alatt is jelezve volt a kiszélesbitett tér. „Heti lap, az ipar-, világ-, tudomány-, müvészet- s szépirodalom köréből“! . . . A mig kezdetben gyakran jöttek az iparkamarai közlemények, ez évben már teljesen elmaradtak, a mi bizonyitja, hogy a lap megszünt az ipar kamara hivatalos lapja lenni. A lapban névvel alig adattak dolgozatok ki, de azért rendes munka társak voltak: gróf Bethlen Farkas, Brúz Lajos, Dózsa Dániel, Finály Henrik, Fodor József, Deáki Fülöp Samu, Gyárfás Ferencz, Gyergyai Ferencz, Gámán Zsigmond (elbeszélések jelentek tőle meg), Herepei Károly, Komáromy Ferencz, Kovácsi Antal, Kriza János,

Kőváry Józsa, Kőváry László, gróf Lázár Miklós, gróf Lázár Mária, Medgyes Lajos, Nagy Ferencz, dr. Ötvös Ágoston, Pataki Ferencz, Pesthy Frigyes, Ugron István, Száz Gerö, Szilágyi Sándor, Zeyk Sándor. Ily tekintélyes irói gárda sorakozott az egyetlen erdélyi magyar lap köré, és igy nagyon is érthető, ha sok mindenről irtak a lapba s kevés tér jutott az ipar-kereskedésre.

A második félévben a lap alakja megváltozott. Eddig hat kisdet levélből állott egy szám, ezután két hosszu levélből, három hasábot téve egy lap. Ipar-tárgyról azonban alig van dolgozat. Finály Henriktől van két számra terjedő dolgozat adva ily czimmel: „Nehány szó a kereskedelmi tanoda ügyében" Benedek Károly, három hasábon át ismerteti Finály Henrik könyvét, mit irt a polgár és kereskedő számvetéséről, Kőváry László meg „Ipartanodánk állásá"-ról irt, mely czikknek nyitja az volt, hogy a kormány leirt a kamarához, miszerint hajlandó lenne Kolozsvárra ipartanodát nyitni. Kőváry helyesli ugyan a dolgot, de azt erősen hangsulyozza, hogy a tanitási nyelv csak magyar lehet, (Persze ez meg a kormánynak nem tetszett)

Az 1854-ik évfolyamban a „Selyem iparról" találunk két számban jövő dolgozatot. Irója nincs jelezve. Ugyancsak névtelenül három számban jövő dolgozat jött ily czimmel: „A kereskedő most és hajdan." Általánosság terén mozog az iró, hogy miként fejlődött a kereskedés az emberiség közt. Történeti dolgozat, de nem szakczikk Négy czikkre terjedő dolgozat jött névtelenül e rövid czimmel, „Ipar" . . . Erdély egész iparára kiterjeszkedik, különösen a Székelyföldre; nagy hátránya lehetett a dolgozatnak az, hogy rendkivüli hosszu időközönként jött egy-egy részlet ki. Kőváry Lászlótól rendkivüli terjedelmes tanulmány jelent meg ily czimmel: „Iparunk és kereskedelmünk." A dolgozat tizenkét czikksorozatból áll. Hosszan fejtegeti elsőbben a pénzforgalmat, mely miként volt századokon át hazánkban. Ezután az ipar mikénti állását adja elé Kőváry, a nemzeti fejedelmekre ezen megjegyzést is teszi: „A nemzeti fejedelmek alatt, hol egyedül a kutyabőrgyártásnak volt értéke: az ipar óriási mostohaságokkal küzdve is erőfejlésben volt. A fejedelmi kor semmi ellen sem véthetett többet, mint az ipar s ez által a haza ellen Azon világnézet nélküli politika, melylyel az akkor uralkodó kiváltságos osztály e haza jövendőjét sujtolá: az megbocsáthatatlan. Bátori Zsigmond olaszokat, Bethlen Gábor mor-

vákat hozott ugyan az ipar emelésére; de azok jótékonysága csakis a fényes udvarig terjede. S mit várhatott az ipar azon kortól, mely az ipar által előállitott ruhaczikkeket a népnek teljesen eltiltá, milyen vala a festett posztó, csizma és nyestes süveg, mit paraszt embernek viselni tizenkét frt büntetés alatt tiltatott el. Ily megszoritások mellett az ipar teljes erőfeszitést nem tehetett; de mégis egyes ágai akkor is a külfölddel versenyeztek. A főkormanyzók alatt iparunk hatalmas lendületet nyert. Az ipar minden ágai kihajtának, s melyeket a visszahatás dere le nem forrázott, azok virágzanak is. E korszak roppant tért nyita az országnak. A megváltozott életmód, a külföldieskedés kezdete, az ősviseletek helyett a párisi bejövetele, a keleti drágagyöngyök és szőnyegek helyett bejött divat alá eső aranyékszerek elharapódzása s a velek járó fényüzés iparunkat sok ágaiban mozgásba hozta; mig ellenben a parlagon hagyott ágak idegen földről pótlása folytonosan sepri ki országunkból a pénzt, mi az egészre csökkentőleg hat. E csapást a mult század már észrevette. Hogy pénzforgalmat idézzenek elő, az iparra gondoltak, s belátták, hogy durva posztón s vason kivül egyebet iparunk nem forgat, hogy az iparoson segitsenek 1749-ben a szebeni országgyülésről felirának, hogy az akkor keletkezett erdélyi sorezredet erdélyi posztóval állitsák ki, de a visszairásban posztónkat erre alkalmasnak nem találták. Mária Terézia felszólitá 1755-ben az erd. udv. cancelláriát, hogy az erdélyi ipar emelésére tervet adjon A cancellaria leirt, megkérdezé: minő gyárak tartanák fenn magokat Erdélyben? Innen felment az óhajtozò felelet; de eredménye nem leve. Ezekből s az ezután történtekből azon tanuságot vonhatjuk, hogy az erdélyi ipar mindig magára volt hagyatva; állását önmagának köszönheti. Magunkra vagyunk hagyatva, de nyilt akadályok iparunk elébe soha sem tétettek, és igy erős akarattal mindig győzhetünk." Ezután a gyáripar fontosságát fejtegeti Kőváry s majd azon sajnálatának ad kifejezést, hogy valamint minden országnak van kereskedése, úgy ez volt és van Erdélynek is, csakhogy e kereskedés minél hatalmasabb és tartósabb legyen: a kereskedésnek szellemmel, alapelvekkel kell birnia, mint van ez Angliában, de a mi mindég hiányzott Erdélyben. Innét volt az, hogy nálunk, mint a rómaiaknál a kereskedés és a kereskedő világ lenézetett. „Erdély eddigi kereskedelme — folytatja — egyesek

nyervágyának volt mezeje. Bejött a görög, rácz, örmény, bolgár és több űzérkedő nemzet hazánkba, hozott a mit hozott, de meg indult az országba fel s le, kileste a vidékek szükségeit, egy helyről a másra szállitotta a kellékeket, s a potom pénzért felvásárolt czikkeket néhány mértföldön túl méregdrágán adta el: — e volt sajátlag a kereskedés, mely egyeseket pár év alatt dúsgazdaggá tett, s akkor a szegényül bejött, s itt zsebben elhizott idegen kiment a hazából, s künn pöffeszkedett aztán a mi zsirunkból Hogy őseink ily kereskedést, ily kereskedőket lenéztek: az csak lovagiasságukat árulja el. De túlfelől a legvastagabb indolentiával sújtja őket, hogy a hazát egyes tözsérek martalékává tevék, s a kereskedelem nemes mezejét ez által sok időre meggyülölteték. A helyett, hogy a kereskedelem tündérvesszőjét átvették volna; a helyett, hogy közszellemet öntöttek volna törvényhozásaikkal e térre; a helyett, hogy nemzet és hon-gazdagitó alapelvekre fektették volna: büszkeséget helyeztek abban, hogy egy idegen zsebvágóval cselédeik által alkudozának, vagy éppen nem alkudtak. S itt állunk most, anyagilag tönkrejutottan, kisajtolt földmivelés, tőke nélküli ipar, s közszellem nélküli kereskedéssel." Egy négy hasábra terjedő névnélküli vezérczikket is találunk ily czimmel: „Termény kereskedés"! . . . Hosszas általánosság terén való fejtegetése után végre felveti kérdését czikk iró: hogy hát tulajdonképp mi képezi alapját a kereskedésnek? „Két tényezője van annak — ugymond — az egyik illető szakismeret és a második vállalkozói szellem, és az utolsó a fődolog. Vállalkozói szellem-e az, mely minden oly kisérlettől megijed, hol legkisebb veszélyt sejt, folytonosan csak a biztos és éppen azért nem mindig legdicsőbb hasznot hajhászván? Látják, urak, nem a pénz teszi a kereskedőt, vállalkozói szellem az, mely mindenütt és mindenkor illő szakismerettel egybekötve fényes eredményeket szül, de főleg a kereskedésben." Üdvözli azon tényt, hogy Kolozsvárott terménykereskedés állott fel, alapitója Kiss Mór. „A bolt felett — irja — egyszerü betükben látható e név: Kiss Mór! ajtain pedig magyar és német betükben e felirat: Iroda mindennemü termény, bizomány és szállitási üzletek, arany és ezüst pénzbeváltás számára" Ezen felirat értelme. mit a czikk iró közölt, ez volt: hogy véget akarván vetni azon kellemetlen helyzetnek, melynélfogva eddigelő a termesztők és birtokosok

kénytelenek voltak terményeiket addig tartani, mig valamely magyarhoni vagy bécsi kereskedő fölkeresé, és akkor is ugy árulni, a hogy azoknak fizetni tetszett. Kiss vállalatával ajánlkozott minden illető birtokosnak azon czélra, hogy meglevő, vagy még begyüjtendő terményeiket, bármi nemüek is legyenek azok, akár nagy, akár kis mennyiségben, vagy maga megvegye, vagy azoknak további eladását illő jutányos bizomány dij mellett magára vállalja Ezáltal egyszersmind megszünik minden apró alkusz kicsinyszerü üzérkedése, mi anyival is inkább jótékony hatást eredményezhetett, mert Kiss közvetlen összeköttetést tartott fenn Magyarhon és Bécs nevezetesbb kereskedő házaival, mindig képes volt jobb és jutányosabb árt szabni mint más; azonkivül minden reábizott üzletet gyorsan végrehajtani, minthogy azon kereskedő házaknak is minden szükségleteikkel önként következik egyenesen hozzá kellett fordulnia A bizomány és szállitási üzleteket nincs miért tovább fejtegetnem; a pénz váltásra nézve elég lesz emliteni, hogy az illető agio és csekély bizománydij mellett mindenkinek alkalom volt nyujtva papirpénzét ezüstté vagy aranynyá és megforditva átváltoztatni.

Az 1855.-iki évfolyamban egy dolgozatot sem találtam az ipar-kereskedésre vonatkozót; különben a lap fennálásának hetei is megvoltak már számlálva, a mennyiben a márczius 31-dikei számban a következő szerkesztői nyilatkozat jelent meg: „Sajnálattal jelentjük, hogy lapunk harmadfélévre terjedt pályafutását bevégezte. Rég beláttuk, hogy korlátolt köre mellett jövője nincs. Politikai tartalomért folyamodtunk, mire ha az engedély megjön, t. előfizetőinket sietünk vele meglepni Addig is azon előfizetési pénz, mi a most következő év negyedre beküldetett, minden perczben felvehető.“ Az egyetlen erdélyi magyar lap ezzel megszünt, melynek bukására befolyt az is, hogy a közönség szemét sérté a szerkesztőnek ilyetén való jelzése: „A kereskedelmi és iparkamara befolyása mellett szerkeszti Berde Áron tanár“!... Az iparkamara iránt az ellenszenv az ötvenes években még meg volt, mint az osztrák kormány által teremtett új intézmény ellenében, és igy nem tudott a lap népszerüségre szert tenni, mely az iparkamara védszárnyai alatt jelent meg. Holott az csak kezdetben volt igy. Ugyancsak Berde szerkesztésével később meg született a „Kolozsvári Közlöny“ mint politikai lap, de a minek ismertetése már munkánk keretén kivül esik.

Az ipar átmeneti évei.

(1860—1870.)

A hatvanas évek nevezetes szerepet játszanak Magyarország történetében A mozgalmas évek leköték a nemzet figyelmét, irodalom, kereskedés, ipar, szóval minden más téren, mely nem volt összekötve politikával: általános pangás volt észrevehető. 1867-ben a magyar kormány ugyan megalakult, de két-három éven át közjogi s más ily magasabb politikai kérdések megoldása-rendezése vette igénybe a kormány s országgyülés munka idejét. Az iparügyek rendezése a későbbi évekre maradtak, de azért teljes mozdulatlanság mégsem volt e téren Igy, nevezetesen életbe lépett az újipar- rendtartás, a mely 1860. máj. 1-én vette kezdetét; a hitelügy s a törvényszékek újjászervezése következtében a biráskodás hiányain történtek változások; a pénz- és mértékrendszer is valtozásokon ment át, a mi mind befolyt a helyzet javitására, — és a mind gyakrabban ismétlődő bel- és külföldi kiállitásokban való részvétel A május elsején életbeléptetett iparrendtartas a szabad verseny elvére volt fektetve, mely törvény értelmében a még úgy, a hogy fennmaradt czéheknek társulatokká kellett alakulniok; a czéhekkel nem biró, vagy azokba föl nem vett iparosoknak külön társulatokat kellett alakitaniok. Az egyre változó politikai viszonyok s fel és letünedező közigazgatási rendszerek mellett az új ipartörvény egészében ténnyé nem válhatott, az iparosok, a mely czéhkiváltságaikkal végleg szakitott, teljesen ignorálták. Az osztrák kormány megkisértette ugyan az új ipar-rendtartás keresztülvitelét erőszakolni, de a végin rájöttek fenn: hogy az „önkénytes társulás,“ a mit a törvény is kontemplál, erővel nem létesithető,

Volt azonban ez új iparrendtartásnak nehány intézkedése, a mely a későbbi években is aktuális jelentőséggel birt; például a „rendes kereskedő“ fogalma s a heti vásároknak ide-

gen kereskedők és iparosok által való látogatása. Örvendetes jelenség volt az, hogy az iparos tanulók vasárnapi oktatása szerveztetett, a mi a törvény világos utasitásán kivül, az iparkamara, — kereskedő-társulat — a városi előljáróság érdeme is, hogy keresztül vitetődhetett a vasárnapi oktatás. A ki ismerte az iparos tanulók képzettségi viszonyait, helyesebben azt az állapotot, a melyben a tanulók nagyobb része elemi ismeretek tekintetében volt, már ezt az eredményt is nagy vívmánynak találta, mert ez volt kezdete annak, hogy az újabb nemzedék az eddiginél több előismeretekkel lépjen az iparos pályára. Hasonlókép nyereségnek kelle tartani azt a magánjellegü kereskedelmi iskolát is, a melyet Hesmann Zsigmond inditott meg Kolozsvártt s a mely nehány évi fennállása alatt a kereskedő segédek szakismereteinek gyarapitására jótékony befolyással volt. A hitelintézetek alakulása is befolyt a kereskedés-ipar előmozditására. E tizedben alakultak a kolozsvári takarékpénztár és a bécsi „Verkehrs-Bank“ mintájára a „Kolozsvári Zálogkölcsön Társulat,“ a mely később a hitelügy ápolását is felkarolta.

A hatvanas években a kolozsvári iparosok életében legnevezetesebb esemény az *Iparos Egylet* létre-jötte volt! . . . A kolozsvári iparos olvasó-egylet alakulása Krémer Ferencz nevével áll legszorosabb kapcsolatban, ki a német szabó czéhgyülésen 1859-ben inditványozá, hogy a czéh részére állitsanak fel egy olvasó-társulatot, a hová magyar és német hirlapok, férfi és női divatképek járattassanak Az inditvány elfogadtatott és annak kivitelére bizottság választatott, elnöke léve a bizottságnak maga az inditványozò Krémer, a ki a német-szabó czéh mestere volt. 1860-ban alakult meg az olvasò-egylet, tagja lehetve bármely iparos; a tagok száma azonban 33-nál nem ment többre, elnök természetesen Krémer volt. Lassanként azonban oda erősödött az egylet, hogy 1868-ban: „*a kolozsvári iparos-egylet*“ indult a mind nagyobb virágzás elébe. Nemcsak úgy értendő az egylet megerősödése, hogy több száz tagja s gazdag könyvtára és diszes palotája van; hanem irányadóvá lett az egylet az által, a menynyiben alapszabályaiban belé tette 1868-ban, hogy szakosztályokat alakit. A szakosztályok tevékenysége következtében az egylet müködése többoldaluvá lön, s alkalom nyilt arra, hogy az egylet buzgóbb s anyagilag tehetősebb tagjai egy pénzintézetet (1871-ben), a most már erős Hitelszövetkezetet megteremtsék, mely

mig egyfelől az iparos osztályt olcsóbb pénzhez juttatá, másfelől a pénzpiaczon is üdvös versenyt idézett elő. Szerencsés, sikeres volt az egylet müködése a tanügy terén is, a mennyiben érvényesité befolyását, részint kezdeményezőleg, részint támogatólag is felszòlalásai, sürgetései által az inasok, vagyis iparos tanulók oktatására, a városi ipariskola, valamint az ipar tanmühelyek felállitására.

Legszélesebb körü munkálkodást fejtett ki az egylet az iparügy körül. Alig merült föl országos vagy vidéki mozgalom, melyben az egylet részt nem vett volna. A kiállitásokban való részvételre buzditá Kolozsvár iparosait, elküldé ezekre saját képviselőit, segélyel látta el, vagy segélyezésre ajánlott szegényebb sorsu iparosokat, hogy a kiállitásokat megláthassák, tanulmányozhassák. Részt vett az 1872-iki ipartörvény létesitésére és később ennek módositására vonatkozó tanácskozmányokban; fölterjesztést nyujtott be az országgyüléshez a luxusadó ellen; s ha segélynyujtás végett megkerestetett, mindig kész volt tehetségéhez képest adakozni. Kebeléből fejlett ki a polgári dalegylet, melynek hajlékot nyujtott gyakorlatai megtartására. Tekintélye növekedtével többször részesült azon kitüntetésben, hogy a városi tanács szakvéleményt kért az egylettől. Ily módon lassanként a városi iparos polgárság érdekeinek képviselőjévé és védelmezőjévé nőtte ki magát. Végre házat szerzett magának az egylet, melyet a város diszére 1884-ben teljesen átalakittatott. 1869-en kezdve mind sürübbé és komolyabbá válik az egylet és az iparkamara közti érintkezés, úgy, hogy a fontosabb tanácskozmányok alkalmával mindig fölkeresik és támogatják egymást. A két testület együtt müködésének lön egyik legszebb eredménye az 1884-iki házi ipar-kiállitás az egylet új épületében.

De nem lehet megfeledkezni azon férfiuról, ki egyik éltető lelke, vezérlő szelleme volt a kolozsvári iparos osztálynak, és e férfiu Tömösváry Miklós volt! . . . Nem volt oly temperatummal megáldva, hogy vezérszerepet vihetett volna, de munkalkodása ipari ügyekben határtalan volt. A magyar felelős kormány megalakulása után mindjárt általános mozgalom keletkezett az iparügy törvényes szabályozása érdekében. A főszerepet ebben az iparos társulatok vitték s azt kivánták, hogy önálló iparüző csak az lehessen, a ki szakképzettségét igazolni tudja és próbadarabot mutat be; továbbá hogy minden iparos legyen köteles tár-

sulatba lépni. Ezen mozgalomban a helybeli iparos egylet is részt vett Tömösváry Miklós, az iparos egylet fáradhatlan tagja, azt jegyzi föl az iparos egylet történetét magában foglaló kéziratában, hogy 1869-ben legtöbbet foglalkoztatta az iparos egyletet a czéhek feloszlatásának és egy új ipartörvény életbeléptetésének kérdése. Az egylet véleményét abban foglalja össze, hogy a korlátlan szabad ipar rögtöni életbeléptetését nem helyesli s az átmeneti korszak idejére ipartársulatok alakitását óhajtja. Az 1869-iki országgyüléshez kérvényt nyujtottak be, melyben folyamodnak, hogy az ipartörvény tárgyalása alkalmával nyujtassék nekik mòd nézeteik kifejtésére. Mindazáltal az ipartörvény nem az iparos társulatok kivánsága szerint alkottatott meg 1872-ben, a mennyiben az a legteljesebb mértékben biztositja a kereseti szabadságot; az ipar gyakorlásában az egyéni tevékenység elé semmi gátot, korlátot nem vet; az ipartársulatokba való lépést nem teszi kötelezővé.

Az egylet mint látható, az ipartörvény megalkotására vonatkozó mozgalomban az elsők közé tartozott. Tehát nemcsak helyi érdeket képviselt! ... A ki a kolozsvári iparos egylet alakulásával, möködésével részletesen meg akar ismerkedni, ajánlatos a dr Török István kolozsvári ref. főgym. tanár által irt könyv, mely 1888-ban ily czimmel jelent meg: A kolozsvári iparos egylet története 1860-tól 1885-ig.“ A könyv 146 nyomtatott lapra terjed. Lelkiismeretesen dalgozta tárgyát Török fel a legapróbb részletekig.

Kereskedő Társaság.

Az iparosegylet mellett van egy sokkal régibb s hasonlóan tekintélyes testület, mint a melynek létrejövéséről szolóttunk már, és ez a Kereskedő Társaság. A társulat irányát röviden, de élethűen jellemzé Bogdán István elnök, midőn az 1887-iki közgyülés jegyzőkönyve szerint igy szólott többek közt: „Társulatunk föladata ugyanis két fő irányra terjed: első a szakoktatás elősegitése, második a kereskedői általános érdekek ápolása. E két fő feladat képezi társulatunk alapját s létjogosultságát".

Mióta csak megalakult, mindkét feladatnak meg felelt a társulat! . . . Nem csak a helyi kereskedői érdekeket karolá fel, hanem a humánus czélt is maga előtt tartá, a midőn már alakulásakor kimondá alapszabályai közt azt: hogy olyan egyes tagot, a ki nyomoruságra, szegénységre jutott: ugyszintén, az elhálózott tagok szegény állapotban hátra maradott özvegyeit és árváit igyekezni fog a társaság maga pénztárából a lehetőségig segedelmezni. A beteg kereskedő legényeket és inasokat, a társaság fogja maga költségén orvosoltatni.

A társula czélja mint az alapszabályokból kivehető az volt: előmozditása oly intézkedéseknek, melyek a kereskedelem, valamint a társulati tagok s az ezekhez tartozók közös érdekeit illetik. Ilyes czélok például: gondoskodás, hogy a társulati tagok s hozzátartozóik közt rendezett állapot tartassék fönn, jelesen a tanulási és szolgálati kötelezettségre nézve; kiegyenlitése a társulati tagok és hozzátartozóik közt tanulási és szolgálati viszonyból eredett viszályoknak; betegség esetébeni talán szükségelt segedelmezése a társulati tagoknak vagy hozzátartozóiknak; a társulat tanodájának föntartása és gyarapitása; a társulat körébe eső viszonyokról kivánt felvilágositásoknak és véleményeknek, a hatósághoz, vagy a kereskedelmi kamarához felterjesztése; a társulathoz intézett hatósági intézvények körüli közremunkálás, azok

kihirdetése, végrehajtása és jegyzék birhatása azokról, a kik a kereskedelmet a társulat körében önállólag üzik, ugy ezek segédei és növendékeiről.

A ki törzsczimének a városi kereskedelmi tőrvényszéknéli bejegyeztetése alapján, kereskedelmi üzletét megkezdé, köteles volt ezt a társulat elnökségénél bejelenteni s magát a társulatba bekebeleztetni. Bekebelezési dij czimén a társulat pénztárába száz forintot kellett fizetni. Természetesen a társulat szabályai koronként kis változáson mentek át, mint a fennebb emlitett iparkamarához felterjesztés sem volt az első szabályzatban benne, akkor még nem léve iparkamara; de maga a főczél, melyért a kereskedő-társulat alakult, továbbra is változatlan maradt. A társulat szabályai kiterjeszkednek a kereskedő legényekre és inasokra szóló intézkedésekre is; továbbá a tanodai főnök és tanitókra, valamint részletes intézkedés van téve a társulat és segédek pénztárainak kezeléséről.

A legelső társulati szabályzat egyik pontjában az iskoláztatásra nézve ez áll: „Minthogy az egybe alakult kereskedői társaságnak legfőbb czélja az, hogy a kereskedés, ennekutánna az egész hazának boldogitására, előmenetelére és mivelődésére, főképen értelmes, ügyes és mivelt kereskedők formálása által valódi virágzó állapotra jusson: annálfogva igyekezni fog a társaság, egy a maga erejéhez képest elrendelendő kereskedői kezdőiskolát felállitani, és abban az ifjakat, maga pénztárából fizetendő alkalmas tanitók által, ünnep- és vasárnapokon mindazon kereskedési tudományokra, irás s számvetésbeli gyakorlatokra, melyek a kereskedés minden ágaiban szükségesek, nyilvánosan tanittatni, és általok a tanitásból tett előmenetelből, minden esztendőben egyszer, nyilvános próbát adatni; mert csak úgy lehet megismerni, melyik lesz közülök űgyes, művelt és értelmes kereskedő; ők is csak igy juthatnak azon pontra, hogy annak idejében, külsőországi nagykereskedők házaiba is befogadtassanak.“ A kitüzött czélt a társulat meg is oldá, berendeze két oszálylyal egy iskolát, kibérelve e czélra egy nagy tantermet a Lyceumban s tanitónak beállitá oda Léderer Eduárdot. Iskola felügyelő avagy igazgató Tauffer János volt. 1847-ben Léderer állásáról lemondva, helyét Török Ferencz kereskedő foglalá el, kiköttetett hogy tanitói képességét ha bebizonyitja, csakis azután fog állandósittatni. Ekkor még az volt elv, hogy tanitó kereskedő legyen.

Az 1852-iki év januári közgyülésen — a jegyzőkönyv bizonylata szerint — Tauffer János pénztárnok inditványozá, hogy a tanodában állittassék be egy második tanitói állás is. A közgyülés ezt elfogadta s Persián György felügyelőt megbizá, hogy tegyen erre nézve intézkedéseket. De már a februári közgyülésen más fordulatot vett az ügy, a társulat elnöke Ákoncz János hoszszabb indokolás kiséretében annak adott hangot, hogy egy tanitó elég az iskolában, csak aztán az legyen is szakértő, nem mint a mostani, megosztán pénz sincs a második tanitói állás betöltésére. Inditványa elfogadtatott, hogy a jelenbeni tanitó helyéről mozdittassék el, s új pályázat hirdettessék. Nagy tetszéssel találkozott elnöknek a következő kijelentése is: „bármiként igyekezzék a társaság a tanitványok oktatásának tökéletesbitésén munkálni, korlátolt pénzereje soha sem fogja engedni egy reáliskola hiányát pótolni“ ! . . . Elfogadtatott további inditványa, hogy az iparkamara utján lépjenek érintkezésbe a kormánynyal egy ily iskola felállitására nézve. Az új pályázat kihirdetése a tanitói állásra azonban elmaradt, mivel az eddigi tanitónak is volt pártja, s még inkább azon hiú remény miatt, hátha sikerülni fog rövid időn egy reáliskola felállitása, s akkor másként lesz minden. Ez azonban létre nem jöve, az 1854. januárban tartott közgyülés jegyzőkönyvéből az tünik ki, hogy még egy második tanitói állás is szerveztetett Geltch Jánossal. És iskola felügyelővé Ákoncz János lett. Tekintve azonban, hogy a társulat vasárnapi kereskedelmi iskolája alakulása óta négy osztályá alakult fokozatosan át, két tanitó nem lehetett elégséges. Az iskola 1839. november 16-án tartott közgyülésen lett iskolai szabályzattal ellátva és az iskola életbe léptetve. 1857-ben Korbuly Bogdán társulati elnök és Ákoncz János iskolaigazgató aláirásával kiadták az iskola alapszabályait, melyből megtudjuk, hogy a négyévi tanfolyamon át tanittatott: vallás, szép- és helyesirás, magyarnyelvtan, számtan, kereskedelmi levelezés és okiratok készitése, egyszerü könyvvitel, általános és birodalmi földleirás, végül áruisme főbb vonalokban. A tárgyak tehát azok voltak, mint az iskola alakulásakor.

1863-ban az iskolára nézve uj szabályzat állittatott fel, és Heymann Zsigmonddal szerződés köttetett, hogy az iskola az ő igazgatása alá adatik, és abban folytassa a tanitást az ő saját tanitóival. Az iskola ily uton a Heymann sajátjává lett, tartozott

az iskolát fával, világitással, szolgálattal ellátni, a társulat butorainak s' ülései alkalmára az iskolában helyet adni: viszont a társulat tanodájában volt butorok s tanszerek leltár mellett át engedtettek. A szabályzatba felvétetett az is, hogy Heymann a rendes tanórákon kivül, hetenként kétszer még egy-egy esti órát oly végre ád, hogy a növendékek a rendes tantárgyakra mintegy sikeresebben előkészittessenek. A tanonczok négy órai oktatásban részesültek. Heymannal midőn a tanodai szerződés megköttetett, számára eg'sz évi igazgatóságul 500 frt köttetett ki. Az iskolát a saját lakásán rendezve be, a társulat a Lyceumi helyiséget felmondta e folytán, a hol addig a tanitás folyt. A jegyzőkönyvben a Heymannal kötött szerződés nagy vivmányként emlittetik, mint ki maga is elismert szakember. Azonban az iskolai szerződés nem sokáig állott fenn, mert Heymann átirt 1864. február havában a társulat választmányához, hogy 500 frttal ő képtelen az iskolát fenntartani. Havonta a társulattól kap 41 forintott, mig ő kiad 77 frtot. Részletesen ismerteti ezen állitását, s nyilatkozata a végin oda megy: hogy a társulat adja meg neki ezen havi összeget, avagy mentse fel a szerződés alól! . . . Ugyanezen hóban tartott közgyülésen kimondatott: hogy részben pénzügyi viszonyok miatt nem teljesithető a kérelem, de meg azért sem, mert újabb követelésekkel állhat folyton elő, holott a szerződés aláirásakor ő már tudhatta, hogy elég-e az 500 frt vagy nem? — A róm. kath. volt nemesi seminarium épületében rendeztetett be az iskola három tanitóval; u. m. Geltsch János, Rössler Samu és Schebat Ágostonnal. Az igazgatás Geltschre bizatott. Az iskola helyiségeül szolgáló nagyteremért évi 50 frt bér fizettetett. Itt tartá üléseit a társulat választmánya is. A költségvetés ez volt: Geltschnek ki a számtant, kereskedelmi levelezésbeni tanitást végzé, és a kereskedőknek szükséges ismeretek elemi részeibeni oktatáson kivül, a kebli közvetlen felügyeletet is vivé, évi 200 forint fizetés adatott. Rössler a német tanitásért 120 forintot kapott, Schebat a szépirás tanitásért 60 forintot. Tanodai helyiségre 50 frt. Szolga 36 frt, összesen 466 forintjába került a társulat pénztárának az iskola. Schebat később elbetegesedve, helyét Fiedler Tamás tölté be. Majd 1867-ben helyét elhagyva, azt Láposi Lajos foglalta el.

1869-ben ujra szerveztetett a tanoda. Tantárgyak a következők voltak: magyar és németnyelvtan; helyesirás gyakorlattal

kapcsolatosan; számtan; kereskedési levelezés és okiratok készitése; egyszerű könyvvitel; váltójog esmertetés; kereskedelmi földleirás; birodalmi és általános; pénzek és mértékek esmertetése. A tanitás három tanár által eszközöltetett. A négy osztály tanitási órarendje meghatároztatott. A tanári fizetések azonban változást nem sokat szenvedtek. A három tanár volt: Geltsch, Máday János és Indaly Péter. 1872-ben Máday önként lemondva, a németnyelv tanitására Spengel Ede választatott meg évi 180 forint fizetéssel. A hasonlóan leköszönt Indaly helyére Kallmár Dezső választatott meg évi 200 frt fizetéssel, tanitva a számtan és földrajzot. De három évvel később megint Máday és Indaly kérettek fel a tanitásra évi 240 forint fizetéssel. A Geltsch fizetése ellenben 300 forint volt. A tanodai helyiség 1874-ben a főtéri Wesselényi házban vott. 1881-ben a társulat iskolája egyesittetett a felsőbb kereskedelmi iskolával. De azért, ha a tanitást át is adta a társulat, kezét az iskoláról nem vette le s ápoló dajkája annak továbbra is. Méltán mondhatta az 1887-iki közgyülésen Bogdán István elnök: „Az alsófoku kereskedelmi iskola fokozatosan fejlesztetik, kimondottuk, hogy a társulaton kivül álló kereskedők tanonczai előtt is megnyitottuk iskoláink ajtóit.“

De a másik kitüzött czélt is lelkiismeretesen teljesité mindég a testület, hogy előmozditsa a kereskedők érdekeit, megfelelt azon czélnak, mit az 1843-ban nyomtatásban kiadott rendszabályai — bevezető soraiban irt. „Tapasztalás tanuja annak — igy hangzik a bevezetés — hogy a nemzeti tökéletes jóllétnek talpköve a munka és szorgalom, a nemzeti szorgalomnak pedig főrugója és éltető ereje a kereskedés, mely rokonláncczal egybekapcsolva a föld messzetájait, s különböző nemzeteit, szinte csak egyedül képes a nemzetre csinosodást, mesterségi és tudományos miveltséget, ember és világismeretet, gazdagságot árasztani; és azt a szegénység s pallérozatlanság nehéz bilincse alól, virágzó szerencsés állapotjára fölemelni. De a kereskedés akármely nemzetnél virágzásra leginkább úgy juthat, ha a nemzet azon fiai, kik magokat és vagyonaikat, e kétes útra nem annyira saját, mint közhaszonért elszánni készek, társasági kapcsolatba alakulva, egyesitett erővel törekednek kivívni azon közczélt, mit elérni, csupa egyes erő elégtelen; s ha az ily társaságok igyekezete, az egész nemzetre kiható sikere felől, némi jogok,

szabadságok és kiváltságok által biztosittatik. Ily elvekből kiindulva, kivántak a kolozsvári kereskedők is egy kereskedői társaságnak önmagokból leendő egybealkothatására, s bizonyos e czélra összeszerkesztett rendszabályok használhatására királyi legfelsőbb engedelmet eszközölni. — Mely legfelsőbb kegyelmes engedelem következőleg a Felséges udvartól, folyó év szeptember 21-ik napján, 4156—1836. udvari szám alatt kelt királyi rendeletnél fogva meg is adatván: ennek nyomán állitotta meg s adta ki az erdélyi kir. főkormányszék az érintett kolozsvári privilegiált kereskedői társaságnak, szoros megtartásul, a társaság czélját, belső elrendezkedését, úgy némi jogait és szabadságait magokban foglaló következő rendszabásokat."

A társulat czélját körvonalokban adtam és igy az alkotott szabályzatok paragrafusait ismertetnem szükségtelen. De hogy mily szigoruan ügyeltek az illető egyén tulajdonságaira, álljon itt az egyik pont erre vonatkozó része. „Valaki Kolozsvárott kereskedést folytatni, és ezen kereskedői társaságba tagúl beállani szándékozik: legelőbbször jelentse magát a társaság elöljáróinál, kiknek tisztjökben áll az olyant a társaságnak, a legközelebbi gyülésben a helybeli tanácsnak leendő ajánlhatása végett bejelenteni, az ilyetén ajánlás, vagy ennek megtagadása esetében, a tanácshoz jelenthető folyamodás nyomán, csakis maga a tanács határozhatván meg, ha valjon a bejelentett és ajánlott, vagy folyamodott egyén, mind ügyességére, mind a kereskedés jó móddali folytathatására nézve, bir-e a szükségesképen megkivántató tulajdonságokkal? Mert ugyanis senki ezen kereskedői társaságba bé nem vétetődhetik, ha csak valamint a társaság, úgy következőleg a tanács előtt is gyakorlott kereskedői ügyességét, és egyszersmind azt is, kogy háromezer ezüst r. frtból álló kész tőkepénze van, (melynek kimutatásában, tulajdonjoggal birató fekvő, s minden terhektől valósággal ment javak is felvétethetnek) hiteles bizonyság levelekkel voltaképpen bé nem bizonyitja." Ezen első szabályai kiadásától kezdve — ha azt koronként át is vizsgálá — a főczél mindég ugyanaz volt, a kereskedők érdekeit ápolni!

Az első közgyülés 1838. deczember 23-án tartatott meg!... Elnöknek Szábel Menyhárdot kiálták ki. A gyülésen ott voltak: Ákoncz István és János, Ditrich Sámuel, Barra és Stein, Fatter István, Florián Antal, Gábor és László, Gál Domokos, Gáll

Simon és fia, Karvázy József, Krémer Sámuel, Lederer és Winkler, Meskó és Tark, Nauritsan Antal, Pattantyus Antal, Schwarzel Ferencz, Schütz József, Szábel Menyhárd és fia, Szenkovits István, Szentpéteri János, Szentkereszty és Török, Tauffer János, Tilts János és fia, Trandafir testvérek, Persián György és Márton, Wikol Simon és fiai, Vertán István és Theodor, Wendler özvegye és Reményik, Zakariás Antal és Kristóf, s még két kiolvashatlan név van a jegyzőkönyvben. Rövid eszmecsere után, hogy miként történjék a szavazás, elnöknek titkos szavazattal Vikol Simon választatott, alelnöknek Ditrich Sámuel, jegyzőnek Szábel Boldizsár, s pár év mulva rá Török Ferencz, pénztárnoknak Karvázy József. Az első választmány tagjai voltak: Pattantyus Antal, Gábor Antal, Tauffer János, Krémer Sámuel, ifju Tiltsch János, Zakariás Kristóf, Wertán Theodor.

A negyedik közgyülésen, mely 1839. április 7-én tartatott, elnök előadta, hogy szabályaik értelmében ideje lenne pénztár alapitásról gondoskodni, mire a gyülés kimondta, hogy rendes adományként mindenki adjon tiz forintot, azonkivül önkéntes adakozás is legyen. Mint a jegyzőkönyvben olvasható, önkéntes adakozást tettek: Knáuss Antal 20 frtot, Vikol Simon és fia 50, Ákoncz János és István 10, Ditrich Sámuel 30, Florián Antal, Gábor és László 20, Krémer Sámuel 10, Meskó és Tark 10, Nurelsan Antal 10, Pattantyus Antal 25, Persián testvérek 10, Szábel Menyhért és fia 50, Staks és Brachtel 10, Tauffer János 20, Tiltsch János és fia 10, Trandafir testvérek 10, Wertán István és Tódor 40, Wendler özvegye 20, Zakariás testvérek 10 forintot. De az önkéntes adományon kivül, a rendes tiz forintot is befizették. Ezenkivül csak tiz forintot adtak: Barta özvegye és Stein, Fatter István, Kellner Gottlieb, Schwartzel Ferencz, Kristófi Lukács, Schütz József, Szentpéteri János, Szenkovits István. Hogy egy-egy névnél lehet hiba, az megeshetik, miután a jegyzőkönyvben szerfelett hanyagul vannak irva a nevek, nehéz a tiszta kiolvasásuk. A névsor közlése után a jegyzőkönyv igy folytatódik: „az ujabb és a rendszabályok kieszközlésében és költségeiben részt nem vett tagokra pedig ilyetén rendes alapitvány határoztatott u. m. Szenkovits és Török 30 frt, Gál Simon és fia 20, Mohl József 24, Lederer és Winkler 20 frt. Mely fennebbi alapitvány és önkéntes adakozások beszedése a pénztárnokra bizatik.“

1842-ben elnök lett: Gábor Antal, alelnök: ifj. Tiltsch János, rövid időn rá azonban Stein János lett. Jegyző: Mózsa József, pénztárnok meg Krauss Antal lett. Megválasztattak a választmányi tagok, és a jegyzőkönyvből az tünik ki, miszerint az ifju egyletnek ez évben pénztári bevétele volt 352 frt, kiadása ellenben 382 frt. A társulat lelke a negyvenes években Gábor Antal elnök volt. Tevékenysége ugyan nem olyan volt, mi közérdekeltséget kelthetne, a mennyiben a társulat a szoros kebli ügyek határain tul sem a multban, sem jelenben nem terjeszkedett, és igy megörökitni való események nem folytak le, de az 1848-ban május 10—11-én lefolyt közgyülésen mégis történt megemliteni való esemény, melyet a jegyzőkönyv igy ad elő: „Gábor Antal elnök előadja, hogy a mostani zavarok következtében könnyen megtörténhetik, miszerint a pénzforgás a kereskedésben megszükülhet, hogy ebből kifolyólag, a maga idején magukon segiteni tudhassanak, valamint a bécsiek is kértek és kaptak három milliót pengőben, — felveti e folytán a kérdést, hogy nem volna-e jó: hogyha ők is folyamodnának segélyért a kormányszékhez? A gyülés kimondá, hogy legrövidebb idő alatt készittessék egy folyamodvány, hogy a jelenlegi szükségünk pótlására legkevesebb négyszázezer frtot rendeljen a kereskedő Társaságnak kezelése végett kiadatni.“ Hogy ezen kívánatból lett-e valami, alig hihető; a kormányszék — mint ily testület — az unió kimondása után megszünt létezni, a magyar kormánynak meg sokkal több baja volt a beálló fegyverkezés folytán, hogysem ily összegek kiutalványozására — már csak a pénz szüke miatt is — gondolhatott volna! . . . Több gyülése a társulatnak nem is volt 1849. november 11-ig. A csatazaj elnémita minden más téreni működést, az ország óriási kaszárnyává lett.

Gábor Antal elnöksége alatt, mely az egész negyvenes években tartott, a társulat annyira erősödött, hogy feladatát a miért alakult sikeresen folytathatá. Nemcsak a társulat, hanem a segédek pénztára is létrejött. A pénztár jövedelmei fordittattak: vagyontalan beteg segédek ápolási s gyógykötségeire, elhalt vagyontalan segédek temetési költségeinek egészben vagy részbeni födözésére; szolgálatot kereső, de ezt nem talált segédeknek kevés utravalóbani részeltetésire. Ezen pénztár egyedüli czélja kezdetben az volt: hogy abból a szerencsétlen s főkép beteg kereskedő legények, az abban találtató készpénz mennyiséghez

képest — segedelmeztethessenek; a hatvanas években azonban a fennebb vázolt pontozatokkal egészittettek ki. És hogy a tagsági dijak pontosan befolyanak, a későbbi időkben azon intézkedés történt: hogy a segédi rovatalt a segédfizetéséből a főnök vonja le. Vonakodás esetében e rovatalt kényszer utján is fel lehetett hajtatni. A pénztár kezelését az igazgató választmány ügyeli, mely választmány a segédekkel pénztáruk állása felől minden év végén teljes számadást közöl.

A tevékeny Gábor Antal az elnöki állásáról 1851-ben lemondott s csak arra volt rávehető, legalább a választmányi tagságot fogadja el. Lemondása úgy látszik zavart idézett elő, mert nehezen tudtak útódot kapni. Végre Ákoncz János foglalta helyét el, a kiben buzgó és tevékeny tagot birt a társulat. A választmányi tagságról is lemondott később Gábor Antal, megszünve kereskedő lenni, de hogy mennyire becsült személy volt, bizonyitja az 1851. deczember 11-én tartott közgyülés jegyzőkönyve, a hol róla ily megemlékezés van adva: „Gábor Antal választott esküdt polgár jelenti, hogy szövete kereskedését eladta ifju Zakariás Antalnak, s igy ő singes kereskedő lenni megszünt. Köszönetet mond továbbá a társaságnak irányában tanusitott azon bizalmáért, miszerint ötet három időszak, t. i. kilencz év lefolyta alatt elnökséggel tisztelé meg. A jelentés azon ágát, mely a kereskedés eladására vonatkozik, tudomásul veszi a társaság. Határozta továbbá, miszerint Gábor Antal tagtársnak irassék meg, hogy részint mert tényleg tetemes fáradozásait méltányolni a társaság meg nem szünik, részint mert a kebelbeli ügyek pontos ismeretének birtokában lenni tudja őt; szakadatlan s állandó tagjának kivánja tekinteni, és e folytán tiszteletbeli tagnak jegyzőkönyvileg ezennel ki is nevezi.“

Gábor Antal után az elnöki állást betölték: Ákoncz, de mert ez állást nem akará megtartani, már 52 végén helyére Korbuly Gergely választatott. Ákoncznak különösen a társulat iskola-felügyeletében volt nagy érdeme, s midőn az iskola felügyelőségéről 1863-ban lemondott, meleg szavakban van fáradhatlan tevékenysége a jegyzőkönyvben megörökitve. 1857-ben Korbuly Bogdán lett az elnök. 1863-ban ifju Tauffer Fezencz. Alatta szerveztetett a boltőrség.

Bogdán István személyében második Gábor Antalt kapott az egylet! . . . Már 1860-ban alelnök volt, 1866-ban pedig elnök

lett. Mozgékony természeténél fogva egészen beleélte magát a társulat ügyeibe. Az ő elnöksége alatt 1871-ben mondta ki a közgyülés, hogy a társaság részére alkalmas háztelek vásároltassék, melyben a kóroda is felállitható legyen. E szándék kivitelére 4000 frtot szántak. Hosszas utánjárás után — miről a jegyzőkönyvek tehetnek tanuságot — 1881-ben a ház meg vevődött 11 ezer forinton. Emeletre huzására 8000 frt kölcsön vevődött fel. Belközép és Tivoli-uteza szögletén van a diszes palota és kóroda. A kórodát a társulat még 1875-ben életbe lépteté és létesité a segélyső egyletet. 1893-ban a társulat az újabb alapszabályoknak megfelelőleg és tekintettel az 1891. évi 14-ik t.-ez. 12-ik fejezetére, magánegyesületi betegsegélyző pénztárá alakitá át a kereskedő kóroda és segély-egyletet. A pénztár czime: A kolozsvári kereskedő társulat betegsegélyező pénztára. A pénztár czélja: tagjainak betegsége esetén saját kórodai helyiségében, esetleg azonkivül is, orvoslást nyujtani. Ezenkivül a pénztár ad: táppénzt azon esetre, ha a betegség keresetképtelenséggel jár bizonyos ideig. Halálozás esetében temetkezési segélyt. A pénztár jövedelmét képezik a tagok és a főnökök járulékai és tagsági dijai (az alapitó tagsági dijak kivételével); a pénztári vagyon kamatai; a kereskedő-társulat évi segélye, a mely évente 200—300 frt közt váltakozik; adományok; rendkivüli jövedelmek. Ugy a segédek, mint a tanonczok, kötelesek az évi tagsági dijat fizetni, és pedig a segédek járuléka évi 12 frt, a tanonczok járuléka évi 6 frt. Fizetés nélkül levő alkalmazottak járulékát a főnökök egészen a sajátjukból fizetik. A pénztár ügyeit az igazgatóság és a közgyülés intézi. Ezenkivül mint ellenőrző közeg a felügyelő-bizottság müködik. Az igazgatóság tagjai: a kereskedő társulat elnöke, a kereskedő társulat közgyülése által a pénztár részére választott pénztárnok, a kereskedő társulat által álasztandóegy rendes tag, valamint a közgyülés által a segédekből választandó egy ellenőr és hét rendes tag. A felügyelő bizottság áll: a kereskedő társulat részéről egy elnök és két rendes tagból; a közgyülés által a biztositásra kötelezettek csoportjából választandó hat tagból. A felügyelő bizottság hivatása: a pénztár alapszabályainak pontos megtartására ügyelni, a betegsegélyző pénztár könyvvitelét időnkint megvizsgálni, a betegsegélyző pénztárt rovancsolni, a betegsegélyző pénztár zárszámadását megvizsgálni s az eredményről a közgyülésnek jelentést tenni. A felügyelő-bizottsági tagoknak

joguk van az igazgatóság ülésein részt venni, hol azonban csak észrevételeket, illetve javaslatokat tehetnek, de szavazattal nem birnak. A felügyelő bizottság határozata folytán a közgyülés össze hivandó. Mint látható az ügyek minta menetére nagy suly van helyezve, másrészt azonban az sem tagadható — bármennyire is körül legyen irva a hatáskör — hogy az igazgatóság és felügyelő bizottság közt könnyen támadhatnak súrlódások. Egy kis intézet élére állitott az alapszabály, úgyszólva két kormányzó testületet. Még csak azt emlitem meg, hogy a pénztár, a mely müködését 1894-ben 3603 forint vagyonnal kezdte meg, az 1897-ik évet 7019 frt vagyonnal zárta le.

Az intézet ily iránybani kifejlesztésében nagy érdeme van Veisz József elnöknek, ki a kötelességtudás mintaképe a kereskedő társulat elnöki székében. És hogy mennyire igyekszik Veisz József hivatását betölteni, azt már 1882-ben megmutatá, midőn még nem volt elnök, de a jegyzőkönyv bizonylata szerint az ő inditványára a választmány átirt az iparkamarához, hogy hasson oda, miszerint az ipar-törvények revisiója alkalmával, az új ipartörvényben mondassék ki, miszerint minden kereskedő valamely társulatnak legyen köteles tagja, és hogy valaki kereskedő lehessen bizonyos qualificatióval kellessék birnia.

A tevékeny Bogdán István 1882-ben elhatározta, hogy visszalép a kereskedő-társulat vezetésétől, de mielőtt ezen akaratát végrehajtotta volna, az előző évben — márcz. 6-án — a közgyülés a következő iratot intézte hozzája: „Mélyen tisztelt elnök ur! A polgári kötelességek legterhesebbike, de legnemesbike, a közjavának érdekében kifejtett tevékenység, melynek legméltóbb jutalma a köznek elismerése. A kolozsvári kereskedők társulatának minden egyes tagja élénk tudatával bir annak a fáradhatlan tevékenységnek és lankadást nem ismerő ügyszeretetnek, a melyel Ön, mélyen tisztelt elnök ur, a társulat ügyeit évek során át vezeti és intézi s e tevékenységnek becsét annál fontosabbnak látja, mert ismeri a közügyektől és magánügyei által annyifelé igénybe vett idejének értékét. A társulat körül szerzett érdemei inditották arra a társulat közgyülését, hogy mai ülésén, a csatolt jegyzőkönyvi kivonat tanusitása szerint, oszttatlan elismerésének és legmelegebb köszönetének adjon jegyzőkönyvileg kifejezést.“ stb. Ily köszönő irat daczára is, Bogdán 1882-ben a tisztikar választásakor, midőn ujból egyhangulag

elnöknek választatott, azt nem fogadta el s helyébe K. Biasini Sándor választatott. Bogdánt tiszteletbeli elnökké választották. De már 1886-ban megint elnökké lett s tartá ezen állást meg a rövid időn bekövetkezett haláláig.

Az 1888-iki évi január 6-án tartott közgyülésen még ő elnökölt, a midőn szóba került a társulat jubilleuma is. Erre vonatkozólag Bogdán azt mondá: „*hogy miután a társulat életében a nyilvánosságot érdeklő mozzanatok nem fordultak elő, nehogy nagyzolóknak látszassunk, az egylet történetének külön kiadása helyett a helyi lapokban s a tartandó közgyülésen közöltessék, illetve olvastassék fel a társulat multjáról rövid dolgozat, s emlékezzünk meg az első jótevőkről — alapitókról!*... Úgy látszik azonban, hogy sem a rövid dolgozat elkészitéséből sem a diszközgyülés tartásából nem lett semmi, mert a jegyzőkönyvekben erről nincs emlékezet téve. A jubileum készülődéséről van szó s bizottság kinevezésről, hogy adjon tervet az ünnepély mikénti megtartásáról, de annak létesitése úgy látszik elmaradt, mert máskülönben a jegyzőkönyvekben nyoma bizonynyal lenne ennek. Ugyanezen év julius havában, a Bécsben járó Bogdán hirtelen elhunyt, ennek hirére julius 19-én, a legtekintélyesebb kereskedők a következő fölhivást bocsátották ki: „Bogdán István tagtársunknak, a kereskedő társulat 28 éves buzgó elnökének, s a kereskedői érdekek fáradhatatlan harczosának szomoru elhunyta mindnyájunknak emberbaráti és kollegiális kötelességünkké teszi, hogy végtisztességén testületileg megjelenjünk.“ Miután történeti munkát irok, a mely a későbbi időkben forrásként fog használtatni, nehogy úgy tünjek fel, mint ki nem mondott mindent Bogdánról el, hát igenis jelzem, hogy halála után többször fordul még neve elő a jegyzőkönyvekben a bolti őralapnak való tartozásáért, az örökösökkel folyva a tárgyalás, kik bizonyitékok erejénél fogva 504 frt megtéritést igértek, mely ajánlat azonban nem fogadtatott el, azzal okadatolva, hogy a valódi tartozás 800 frt, s egyéb hozzászámitásokkal 1200 frtra menne a követelés, tekintettel azonban a néhai érdemeire, a 800 frt fizetéssel megelégesznek, nem követelve többet, de ebből nem engednek semmit lealkudni. A sok tárgyalásoknak nyomaik vannak a jegyzőkönyvekben, arról is van jelentés téve, hogy az örökösök 504 frtot befizettek; de mindezek nagyon aprólékos dolgok a Bogdán érdemei mellett, s csakis azért emlitém fel, mert több kereskedőtől hallottam már a károsodást emli-

teni. Bogdán érdeme akkora a kolozsvári kereskedő társulat életében, hogy emlékét árny nem érheti, kegyelettel kell rája emlékeznie a kereskedő társaságnak. A minthogy ő is oda adó hive volt a társaságnak, kezességet vállalt Veisz József társával az osztrák banknál, midőn kölcsönt vett a társulat fel, a vett házak emeletre huzására. Hogy aztán Bogdán halála a társaság életében hanyatlást nem tüntetett fel, azon szerencsés körülménynek tulajdonitható, hogy Veisz József személyében hasonló buzgó — tehetséges — erélyes elnököt kaptak, a ki alatt a társaság további virágzása biztosra vehető, és a kereskedők érdekeinek védelme jó kézbe van letéve.

Szerencsés volt a kereskedő társaság abban mindég, hogy oda adó tevékeny tiszti kara volt, támogatva munkálkodásukban lelkes választmány által. Alelnökei voltak: Ditrich Sámuel, ifju Ditrich János, Stein János, Mohl József (1844-ben), ifju Tauffer Ferencz, Naláczy Farkas (1852-ben), Tauffer Károly, (1857-ben) Bogdán István, Nik Ferencz, (1869-ben), Duha Sándor (1873-ban), Veisz József (1876-ban).

Pénztárnokok voltak: Karvázy József, Knauss Antal (1842-ben), Vikol Gergely (1844), Tauffer János (1851), Szenkovics Márton (1853-ban,) (lemondásakor végehossza alig szakadt a jegyzőkönyvekben, hogy holmi számadási tartozása miként biztosithassék az egyletnek és hajtassék fel), Folly Mihály (1863-ban). Akoncz János (1869), Nik Ferencz (1873-ban), (midőn lemondott 82-ben állásáról, nem fogadva azt el minden rábeszélés mellett sem, buzgó szolgálata jegyzőkönyvbe igtattatott), Mesko Lukács (1883-ban), Polcz Albert (1887-ben,) (jegyzőkönyvi elismerésben is részesült hivataloskodása alatt; de mert nehány év mulva önként lemondott, helyét megint Mesko foglalta el.)

Jegyzők voltak: Szábel, Török, Mózsa József, (1842-ben,) Kenyeres Károly (1844-ben), Gyergyai Ferencz (1851-ben), Gámán Zsigmond (1852-ben foglalá ez állást ideiglenesen el, de megtartva azt a következő évben is, következő jegyzőkönyvi határozattal: „Végül ideiglenes jegyző Gámán Zsigmond leköszönése következtében, a gyülés őt ujból megbizza s felkéri a jegyzői kötelességek folytatására, mind addig, mig elődje azon állapotban lesz, hogy azt ujból átvehesse"), Lugosi József (1857-ben, minta jegyzőkönyveket állitott elő, értelmesen jelezve a tárgyat és a hozott határozatokat), Pap Áron (1869-ben), Ábrahám

Antal (1876-ban, alig olvasható irással vezetve a jegyzőkönyveket) Jámbor Gyula (1881-ben), Salamon Sándor (1883-ban), Tussai Gábor (1886-ban, rövid fogalmazással érthető jegyzőkönyveket szerkeszt, a tiszta irásra is nagy gondot forditva). A jegyzőkönyvek kezdettől fogva pontosan vezettettek, a mi mind lelkiismeretességre mutat. A társaság irománytára a legnagyobb rendben van, szives készséggel adott felvilágositásokat Grau József, ki a kórodában egyik tiszti állást tölti be, ott léve lakása is, és megbizható — lelkiismeretes férfiu.

A jelenlegi tisztikar — választmány, az 1897. április 25-én tartott közgyülési jegyzőkönyv szerint: Veisz Jóssef elnök, Molnár József alelnök, Meskó Lukács pénztárnok (a megválasztott Haraszti Jenő nem fogadta el), Tussai Gábor jegyző.

Választmányi tagok: K. Biásini Sándor, Reményik Lajos, Eisenstein Manó, Kónya Sándor, Poszler Gyula, Nyegrucz Lukács, Tamási István, Wertheimer Vilmos, Hirschfeld Sándor, Jenei Lajos, Taub Náthán, Haraszti Jenő.

Elnök Veisz József a gyülést megnyitó beszédében az alapszabályokra nézve ezt mondá: „Egy házszabályzat kidolgozását is szükségesnek tartjuk annyival inkább, mert alapszabályaink elavultak, azok módositása pedig, a szükséges felsőbb jóváhagyás miatt nehézkes és költséges, mig ellenben a házszabály egyszerüen életbeléptethető." A pénztár- vizsgálati jelentésből pedig megtudjuk, hogy a pénztár-készlet 3939 frt 95 kr. A házszabályzat kidolgozása mindenesetre szükséges. A tagsági-dij 100 frt, a mit tiz frt évi részletben is lehet befizetni.

A társaság jelenlegi tagjai:

Ákoncz Sándor-czég.
Barcsai Manó.
K. Biásini Sándor.
Bergner Mór.
Bojáki Sándor.
Császár Dávid.
Csiki Mihály.
Eiszen Izidor.
Eiszenberger Abrahám.
Eisenstein Manó.
Flóra Gyula.
Gergely Ferencz.
Hunvald Lipót.
Hirschfeld Károly.
Hirscfeld Sándor.
Haraszti Jenő.
Jeney Lajos.
Konya Sándor.
Keresztessi Pál.
Király Gyula.

Meskó Lukács	Wertheimer Vilmos
Molnár József	Tamási Tamás és fia
Ifju Pere István	Poszler Gyula
Polcz Albert	Medgyesi és Nyegrucz
Reményik Lajos	Pap László
Somlyai László	Kovács József
Stein János czég	Kovács Péter czég
Segesvári és Társai	Lux Kálmán
Taub Náthán	Szele Márton
Veisz József	Tauffer József özvegye.

Az irattárban lévő, Hirschfeld Sándor által készitett jegyzetből irtam ki a névsort, de mert voltak törlések is, lehet hogy egy-két név esetleg kimaradhatott, a mi ott nem volt bejegyezve.

Tiz év alatti haladás.

(1870—1880.)

A kiegyezés létre jöttével és e folytán magyar kormány alakulásával, az egész országban pezsgő élet keletkezett, a mely Kolozsvár kereskedelme-iparára is kihatott. Mindjárt legelőbb is az iparkamara szervezése hajtatott végre. A kamarák ujjá szervezése 1867-ben vette ugyan kezdetét, a kamarákat törvényesitő VI. t.-czik 1868. májusban lőn meghozva, s az ennek következtében elrendelt új választások hosszasan elhúzodva, úgy hogy a kamarák újjá alakulása és szervezkedése jobbára az 1869. év második felére esik. A kolozsvári kamara ez év aug. 12-én tartotta meg első ülését. A rendszeres müködését 1870-ben kezdette el.

Az alkotmány vissza állitása után a már törvény alapján ujjászervezett kamara története s fejlődése annyira ismeretes, hogy csak fárasztó és unalmas részletezésbe bocsátkoznánk, ha elé adnók azon kérdéseket és ügyeket, a melyekre nézve a felettes hatóságok a kamaráktól véleményezést kivántak. E tekintetben elégnek tartom kiemelni, hogy ez ügyek nagy része kiváló fontosságánál fogva általános érdekü lévén, a kamara nézete iránt az érdeklődés is mind szélesebb körre terjedt s ennek következtében az intézet fokozatosan nyert a közvélemény s főleg küldői előtt fontosságban s tekintélyben, és hogy e kedvező felfogást nem volt képes megingatni a hetvenes években az ipar és kereskedelmi kamarák ellen tervszerüen meginditott agitatio sem, a melynek pedig erős támaszául szolgált a kamarák által pártolt új ipartörvény szabadelvüsége ellen megkezdett küzdelem és a kamarai illeték ügye. Ezt a bizalmat kiérdemelni és gyarapitani a kolozsvári kamara ezen újabb időszakban az által is igyekezett, hogy a régi jelszavakat, mint a szakoktatás, a hitel és közlekedési ügyek fejlesztése, nemcsak kitartóan hangoztatta,

de miután azok gyakorlati megvalósitására az idők és viszonyok kedvezőbbekké váltak, törekvéseit is több- és több siker koronázta.

A hetvenes évek első felében lázas állapot uralgott az iparosok körében, ellentétbe helyezték úgyszólva magukat a szabadelvü iránynyal szemben. Az volt a kérdés: hogy korlátolt vagy korlátlan legyen az ipar!... Az iparosok az első mellett foglaltak állást, a szabadelvü tábor ellenben a második mellett. Hála a gondviselésnek, a reformtól iszonyodó párt, képtelen volt befolyásra szert tenni a képviselők körében, és szabadelvüen oldatott meg a kérdés. Az országgyülés úgy tárgyalta le az ipartörvényt, hogy az ipar gyakorlatára nézve a korlátlan szabadságot mondta ki s ez ellen egy képviselő sem szavazott. *Az ipartörvény kimondta az eddigi czéhek feloszlását és a társulatok ujabbi alakulását.* Lett erre nagy elkeseredés az iparosok körében, és minden fèle jóslatok kürtölése az iparosság tönkre menésére nézve. Hát a tönkre menés nem következett be, a mire nagyban befolyt az iparosoknak szakszerü fejlesztésére forditott törekvés is. És e törekvésben az elismerés koszoruját vivta ki a kolozsvári iparkamara, midőn nemcsak maga tevékenykedett e tekintetben, hanem felirataival a kormány támogatását is megnyeré egyik s másik intézkedésre nézve, melyek mind a kereskedés-ipar javára szolgáltak.

Igy névszerint, — hogy csak a főbb vonalon maradjak — támaszkodva az ipariskolák szervezése ügyében már elért eredményekre s támaszkodva főleg az 1872-iki ipartörvényre, az iparos tanonczok iskoláztatásának tovább fejlesztését a kamara is ápolta, úgy hogy már 1876-ban életbeléptethető volt a tanulók rendszeres esti tanitása és pedig jobbára kényszer nélkül, sőt egyenes támogatásával a mestereknek. Az erkölcsi támogatás mellett a kormány, a kamara és városi hatóság pénzügyileg is gyámolitotta a hasznos kezdeményezést. A tanterv annyira bevált, hogy más városok számára mintául szolgált. Később szabályrendelet útján lőn keresztülvive az is, hogy a mesterek már nem szabaditák fel az oly tanonczot, a ki nem igazolta, hogy a szakiskolákat látogatta. Ez intézmény oly fejlettségre jutott, hogy midőn később, az 1884-ki ipartörvény alapján az oktatás kötelezővé lőn téve és az ipariskolák országos szervezetü intézménnyé váltak, az itteni szervezeten csaknem semmi módositani való sem

volt. A tanonczok rendszeres munkakiállításának rendezésével s a vallási oktatásnak az ipariskolákba bévezetésével is a kolozsvári ipariskolák az ország többi iskoláit megelőzték

Az iparos tanoncz-iskola 1874-ken keletkezett, akkor, mikor hazánkban még csak a fővárosban volt nehány ipariskola. Saját önalkotta szervezetével és tanitási tervével indult útjára! . . . Első igazgatója néhai *Váradi Kàroly* polgári fiu-isk. igazgató volt. E férfiunál készültebb és buzgóbb tanférfiut Erdély nem szült. Minden szakszerü iparnevelési mozgalomban nemcsak részt vett, hanem annak mintegy kezdeményezője, de mindenesetre főoszlopa volt. Szerény ember volt és megnyerő módoru, tele tüzzel hivatása iránt. Tragikus korai halála nagy veszteség volt, mit tudott volna e férfiu még mivelni vas szorgalmánál fogva! . . . Nevét elfeledheti az utó nemzedék, a mai kor hamar feled, de a kolozsvári kereskedés-ipar történetét megirni úgy nem lehet, hogy az ő neve elhallgattassék. Igazgatói állásától meg vált hat év után, midőn 1880-ban tanfelügyelővé nevezték ki. Az iskola szervezésében, a kezdet nehézségeinek legyőzésében elévülhetlen érdemeket szerzett. Szerencsére a nevelésre nézve, hogy Váradinak akadt méltó utódja azon férfiuban, ki az ipariskolában már fennállása óta tanitott és ezen tanár volt Kiss Sándor. Az iskola története 1896-ban adcdott ki, melyből áttekinthetők azon eredmények, melyeket ez iskola év-év után reformjaival elért. Igy például: az ipar tanmühelyek, illetőleg a mai ipari szakiskolák eszméje ez iskola szervezetében nyert hazánkban — mint emlitém — először kifejezést. Ez iskola kezdeményezte a szakirányu rajzoktatást, az iparos-tanonczok munkáinak kiállitását, a hitoktatás rendszeresitését s legutóbb ennek keretében vette kezdetét a nyomdász tanonczok szakirányu tanitása.

A tanoncz-munka kiállitások rendezését Magyarországon a kolozsvári iparos tanoncz-iskola, illetőleg a kereskedelmi és iparkamara 1883-ban kezdeményezte. Azóta összesen tiz tanoncz-munka kiállitást rendezett, melyeken résztvett 1704. tanuló, 111. segéd s jutalmul 1238 tanulónak és 55 segédnek kiosztottak 1625 frtot. Az első tanoncz-munka kiállitások sikerei a kereskedelemügyi minisztert arra inditották, hogy azok rendezését minden iparos tanoncz-iskolánál kötelezővé tette. A kolozsvári ipariskola igazgatósága és tanitótestülete e kiállitásokat az iparos-egylet s a különböző ipartársulatok közremüködésével rendezte.

Az iparos-segédek és tanonczok munka-kiállitásában főérdeme volt dr. Ferenczi Zoltánnak, ki mint egyesületi elnök állott az ily kiállitások élén. Mely kiállitásokkal fölébreszték az általános érdeklődést a városon folytatott összes iparágak iránt, és az ipari munkásság fejlesztésére is jótékonyan hatott,

Hogy az iskolára vonatkozókat egy folytában adjam elé, 1898. julius 21-én, az iparos tanoncz-iskola jövő fejlődésére kiváló jelentőségü határozatot hozott a kolozsvár városi törvényhatósági bizottság közgyülése. Az iskolának 1880. óta volt igazgatója Kiss Sándor a tavasz folyamán elfoglaltsága miatt, ez állásról lemondott. Az intézet közvetlen felügyeletével megbizott ipariskolai felügyelő-bizottság, midőn Kiss Sándornak e lemondását a fenntartó város tanácsának, illetőleg törvényhatósági bizottságának tudomására hozta, javasolta, hogy az 1898—99. tanév kezdetével az intézet vezetését bizza két igazgatóra, hogy az iskola jelenlegi tizennégy osztályát, a város területi viszonyai figyelembe vételével, oszszák két csoportra. A felügyelő-bizottságnak e kellően indokolt javaslatát a törvényhatóság — ragaszkodván az egységes vezetés további fentartásához — elfogadta s ezért a bizottságot ily irányu, ujabb előterjesztésre szólitotta föl. A felügyelő-bizottság ez ügygyel ismétlen is foglalkozva, hivatkozással szerzett tapasztalásaira, fenntartotta korábbi javaslatát s ujból kérte a törvényhatóságot, hogy az immár 800-at meghaladó tanulói létszámmal biró iskolát, főképpen további fejlődésének biztositása érdekében, ossza két részre. Kötelességéhez hiven a bizottság a két igazgatói állásra Széchy Ákos dr. községi polgári fiu-iskolai és Magyar Endre állami ipari szakiskolai igazgatókat ajánlotta megválasztásra. A törvényhatósági bizottság a jul. 21-én tartott rendkivüli közgyülésen ez ügygyel érdeme szerint foglalkozott. A közgyülés most magáévá tette a felügyelő-bizottság javaslatát s igy kimondta, hogy az iskolát igazgatás tekintetében a közös felügyelő-bizottság ellenőrzése mellett két részre osztja s igazgatókul a fenntnevezetteket megválasztotta. A törvh. bizottság tagjai közül többen szólottak a tárgyhoz. A többek közt az intézet egységes önálló vezetésének eszméjével is foglalkoztak, de úgy erre, mint a még felmerült más javaslatokra igen helyesen azt határozták, hogy jelenben még nem döntenek, de teljes bizalommal az iskolát vezető felügyelő-bizottság iránt, a felvetett eszméket, mint anyagot, juttassák el hozzá, hogy ott, ismerve az iskola

viszonyait s a vezetésre vonatkozó törvényeket és rendeleteket, szakszerüen beszéljék meg azokat, s a törvh. biz. csak az ő javaslatuk alapján fog dönteni. Az ipariskola életében e változást jelentős mozzanatnak tarthatni.

De tovább menve az ipar-iskolák terén, minthogy a tanulók hiányos elemi ismeretei miatt az ipariskoláknak főleg kezdetben és részben még ma is, kevés idejök maradt a szakszerü ismeretek terjesztésére, e hiány azzal pótoltatott, hogy a rajzoktatásnak minél több tért nyitottak és még egy lépéssel tovább menve, *központi rajz-iskola* név alatt oly intézetet létesitettek, a melyben nem csak a fejlettebb képzettségü tanulóknak, sőt mestereknek is mód van nyujtva a szakrajzban magukat tovább képezni.

Ugyanezen év tizedre esik a *kereskedelmi felsőbb szakoktatás* kezdeményezése, a mely később a kereskedelmi akadémiában oly szép eredményre vezetett. Ez iskola 1878-ban keletkezett s leküzdve a kezdet nehézségeit fejlődött, hazánkban az elsők közé küzdte fel magát, mintául szolgált az utána keletkezett legtöbb hasonló intézetnek s első volt az egész országban, a mely bennlakással bir a tanulók számára. Saját diszes palotája van; tanulói száma háromszáz körül áll s csaknem minden évben párhúzamos osztályokban foly benne a tanitás. Az első osztálya 1878. szeptember hóban nyilt meg 15 tanulóval: *Kolozsvári Felsőbb Kereskedelmi Iskola*-czimmel! . . . Kezdetben sem városi, sem állami segélyben nem részesülve az iskola, annak fenntartása a kereskedelmi és iparkamarára hárult. 1879-ben már két osztályal rendeztetett be az iskola. De már két évi fennállása után úgy városi, mint állami segélyben is részesült az iskola, és igy lehetővé vált a nagyobb szabású fejlesztése. Mely fejlesztés folytán néhány év mulva teljesen berendeztetett a négy éves tanfolyam. Az *Akadémia* nevet 1885-ben nyerte az intézet, az iskola felügyelő bizottságának a kultusz miniszterhez intézett kérelmi feliratára. Trefort miniszter egy 1885. évi nov. hó 10-én kelt hivatalos leiratában, a következő szavakkal teljesitette ezen kivánatot: „Folyó évi julius hó 27-én kelt felterjesztésében foglalt indokokat tekintetbe véve, a felügyelő-bizottságnak azon kérését, hogy a kolozsvári, szép fejlődésnek örvendő s általam lehetőleg eddig is segélyezett közép kereskedelmi iskola ezután *Kereskedelmi Akadémia* czimet viseljen, teljesithetőnek találtam. A kereskedelmi akadémia czimet tehát nevezett intézet ezután jogszerüleg

használhatja." A Trefort által használt közép kereskedelmi iskola kifejezés nem volt egészen korrekt, mivel ez évben négy éves tanfolyammal nyilt meg az intézet és igy kiemelkedett a többi vidéki tanintézet fölött! Az intézet létre hozásában és fenntartásában tevékeny részt vettek: Dr. Finály Henrik egyetemi tanár azon időben kamarai elnök,; Gámán Zsigmond, mind ketten az intézet fejlesztése munkájában a legnagyobb buzgósággal vettek részt; kik mellett még Bogdán István, a kereskedő társaság érdemdús elnöke emlitendő. A tanférfiak közül, az iskola létrehozásában és szervezésében Váradi Károly és Kiss Sándor vettek kiválóbb részt. Ezen férfiak mellé még többen csatlakoztak, de a kezdet nehézségeivel első sorban ők küzdöttek meg. De maradandó érdemet szerzett az intézet történetében dr. Lehmann Róbert tanár is, a ki kutatásaival fölfedezte a Mária Terézia rendelete által alkotott „Erdélyi Kereskedelmi Alap"-ot; az általa megtalált eredeti okmányok alapján, az intézet előljárósága megtehette a szükséges lépéseket az alapnak megszerzésére. A mely lépésük sikerült is, hogy a hetvenezer frton valamivel felül levő erdélyi kereskedelmi alap vagyona, a kolozsvári kereskedelmi akodémia épitési költségeire fordittathatott. A korona legfelsőbb beleegyezésének kinyerésében élénk tevékenységet fejtettek ki Trefort miniszter és Hegedüs Sándor országos képviselő. Hegedüs Kolozsvár minden ügye iránt melegen érdeklődik, és az ő segélyével oldanak minden kérdést meg, a minek intézésében fennről is be kell hogy folyanak. Nemcsak névleg, de valódi képviselője Kolozsvárnak, kihez fogható képviselője soha sem volt a vàrosnak. Nevét állandóan bevéste a város ujabb haladási történetébe, és én is csak azért nem hivatkoztam rája, mert azzal ma már ugyis tisztába vagyunk Kolozsvárott, hogy fenn a dolgok menetét javunkra ő billenti, és munkám keretébe a fent folyt intézkedés — tevékenykedések eesetelése nem tartozik. A város az akadémia palota épitésére ingyen telket adott.

Az intézet jelenbeni tanári kara: Kiss Sándor igazgató. Az első évben 1878—79-ben Várady Károly volt az igazgató. A felsőbb kereskedelmi iskola akkor fennállott egy osztálya, még a polgári iskola kiegészitő része volt s ezzel egy igazgatás alatt állott. A polgári iskola igazgatója pedig Váradi Károly léve, valódi lelke volt az intézetnek. Utánna mind e mai napig, az előd nyomdokán haladó Kiss Sándor az igazgató. A tanárok: dr

Lehmann Róbert, dr. Veress Vilmos, Keresztély Lajos, Nagy Károly, Wilheim József, Hangay Oktáv, dr. Széplaky János : mint szakirodalmat kultiváló férfiak befolynak az intézet jó hirnevének a fenntartására, A jelenbeni rendes tanárokon kivül 1878-tól mostanig 47 rendkivüli tanár tanitott kisebb-hosszabb ideig Az intézet történetét ötszázlapos nagy munkában megirta Kiss Sándor igazgató-tanár. A diszes kiállitásu könyv képekkel van kiadva és 38 fejezetben vannak a legapróbb részletekig tárgyalva ebben az intézetre vonatkozó dolgok, az intézetben végzett tanulók névsora és állása is adva van, a mely jelenben a hatszázat elérte. A felügyelő-bizottság iratta és adatta ki a könyvet, melyben a legapróbb részletekig megtalálhat mindent az olvasó az intézetre vonatkozólag A könyv 1896-ban jelent meg Nagy-Enyeden a Cirner és Lingner könyvnyomdájában A felügyelő-bizottság nem takarékoskodott a kiadási költségekben, hogy az mentől diszesebben kerüljön a közönség elébe.

A kolozsvári kereskedelmi akademia a közép kereskedelmi iskolák reformja érdekében több emlékiratot juttatott az iparkamara útján a kormány elé és a később e reformok felett folytatott országos értekezleteken mindig képviselve volt. Ez úton vetették volt fel azt az eszmét, hogy a kolozsvári kereskedelmi akademia bővittessék ki keleti tanfolyammal és tekintettel arra, hogy végzett növendékei nagy száma lelnek elhelyezést a vasut és posta szolgálatnál, hozassék 'apesolatba egy posta, távirda és vasuti tisztképző tanfolyammal. Mindkét eszme a központban, B.-pesten meg lőn valósitva; a mi azonban nem zárja ki, hogy e tanfolyamok is decentrálizáltassanak. Ez érdekben újabb lépések tevődtek.

Még röviden felemlitem, hogy 1876-ban alakult meg a *kolozsvári iparos ifjak önképző és betegsegélyző-egyesülete* Dr. Ferenczy Zoltán elnöksége és Zattler Sándor alelnöksége alatt 170 taggal kezdte müködését el az egylet, kik havonta 30 kr dijt fizettek Az önképző kör minden vasárnap délután a kebléből alakult dalárda közremüködésével felolvasó munkát tart s általán iparágak szerint szakosztályokra osztva külön vezetők alatt rendszeresen foglalkozik. Betegség esetén 40 kr. napi segélyben és ingyen gyógyitásban, esetleg a kórházi dijak fedezésében, elhaláskor 16 frt temetési költségben részesülnek. Van az egyletnek több személy befogadására való utas helyisége Az egylet alap tőkéje 1888-ban már ezer forint volt

Bár siker nem kisérte a kamara fáradozását, hogy a *londoni piacz* megnyeressék a *nyers-hús* számára, mégis oly nagyszabásu volt a kamara ezen aktiója: hogy néhány sorban meg kell emlékeznem róla, mint melyből nagy haszon háramolhatott volna a kolozsvári kereskedésre. Az eszmét hazánk egyik igaz barátja, Frettwell John vetette fel s arról volt szó, hogy hűtő kocsikban szállittassék a friss hús Londonba Kolozsvárról, a hol e czélra megfelelő vágóhid, központi marha piacz, jégtermelés rendeztetett volna be. A tervet Ausztria és Magyarország londoni főkonzulja is pártolta s az e czélra ott alakult hús-kiviteli angol társaságot megbizhatónak jelezte A szerződés föltételeire nézve e társaság, Kolozsvár város és a kolozsvári mészáros társulat közt már megállapodások is jöttek létre, azonban a válalat a tervezésnél tovább nem haladhatott, minek egyik oka az volt, hogy a közvetitőt ügyei Amerikába szólitották, de leginkább azon akadt fenn, hogy a húsnak ily módon való szállitására Bécsben tett kisérlet több oknál fogva nem sikerült. Frettvell a londoni piaczon más terményeinket is kedvezően ismertette, mint például a bor, baromfi, tojás, friss szőlő, s azok bévezetésére gyakorlati utasitásokkal szolgált, a melyek a tojásra nézve teljesen be is váltak.

Boraink jó hirnevének terjesztése, világpiaczra juttatása s mindenekelőtt az okszerü bortermelés előmozditása körül is nem egy sikeres lépést tőn a kamara A borászati vándor-tanár alkalmazásának eszméjét fölvetvén, a kivitelnél a kormánytól megbizást nyert; az erdélyi pincze-egylet, az erdélyi gazdasági egyesület s a kamara együttesen állitották meg azon szakértekezlet programmját, a melyen orsz. borászati biztos, Miklós Gyula elnökölt s a mely az erdélyi borászat és borkereskedés főbb irányait megjelölte s a melynek egyik kifolyása volt, hogy a kormányt erélyes föllépésre birta Románia szerződésellenes eljárása ellen a városi fogyasztási adók alkalmazásával. A *friss szőlővel* való kereskedés előmozditása körül is vannak a kamarának érdemei. Az ezzel való foglalkozásra buzditotta és pedig nem eredménytelenül a kereskedőket. Sok félreértésre adtak okot a hordó és edények hitelesitésére vonatkozó rendeletek is, a melyek aztán a borral való forgalomra zavarólag hatottak Ezek elenyésztetésére sikerrel járt el a kamara.

A pénz és hitelügy terén a kamara ez évtizedben is foly-

tatta tevékenységét A szövetkezeti alapon nyugvó önsegélyző és részvényekre fektetett takarék-pénztárak befolytak ugyan a hitel előmozditására, valamint a 78-ban alakult kereskedelmi Bank is, a mely első sorban a Weisz József elnök érdeme, kinek vezérigazgatásával kezdte el müködését a bank, — de azért a kamara helyes úton járt, midőn sürgette az osztrák-magyar bank fiók-intézetének a felállitását is, a mi végre 1879-ben be is következett, Kolozsvárott berendeztetett a bank fiók, jótékonyan hatva a hitelre A dotatió kezdetben 600,000 frt volt, de rövid idön föl kelle emelni, mert a kolozsvári intézet a szebeni és brassói fiókok forgalmát jóval tulhaladta.

A kiállitások is jòtékonyan hatottak az ipar fejlesztésére. A helyi kiállitások közül megemlithetők a Kolozsvártt rendezett *történelmi iparkiállitás*, a mely az erdélyi ipar történelmi emlékeit tüntette fel, és a melyről szóltam már; a kolozsvári *gazdasági és gazdaság-ipari* őszi kiállitások; a *deési gazdasági egylet* által rendezett gazdasági és *ipari tárlat*. Az országos kiállitásokból ez időre esik a *székes fehérvári* s a világkiállitásokból a *bécsi* és *párisi*. Mindezen kiállitásokan nemcsak részt vettek iparosaink, hanem ez alkalmat felhasználták arra, hogy beható tanulmány tárgyává tegyék a kiállitási produktumokat, s ezáltal tovább vigyék ipari fejlődésünket. Legtömegesebben a bécsi és székesfejérvári kiállitás kerestetett iparosaink által fel. A kamara mindezeknél ha vezéri szereplőleg közre nem is müködött, de támogatása elvitázhatlan, sőt a bécsinél a vezèri tevékenységet vivé iparosaink közt, sikeres közremüködéséért a bécsi világtárlat körül legfelsőbb elismerést s az országos bizottságtól köszönetet nyert.

Midőn ezen tized leirását diohéjba szoritva lezárjuk, eléggé láthatò: hogy Kolozsvár nemcsak kis „Áthén,“ miként nevezni szokták, hanem a kereskedés-ipar előmozditására is mindent elkövettek az arra hivatott faktorok E tizedre esik a *vasuti* közlekedés elkészülte is, a mely erősitőleg szokott hatni a kereskedés-ipar haladására!... 1868-ban tette Péchy Manó erdélyi királyi biztos nagy ünnepélyek közt meg az első kapavágást és ásást Kolozsvár határában, a vasut épités elkezdését jelezve; Kolozsvár zárt városi jellege azzal megszünt, bele esett a világ forgalomba. Ugyan e tizedre esik a *Ferencz József egyetem* megnyitása is 1872-ben, a melyel megint egy lépés tevődött Kolozsvár jelentő-

ségének az emelésére. Ha az egyéb téreni kulturát, a kereskedés-ipar utól fogja érni, akkor lesz Kolozsvár valódi nagy várossá és lesz góczpontja az erdélyi részeknek. Brassó volt Erdély első iparos városa, Kolozsvár ebben is már legyőzte, iparosainak száma több mint a mennyi Brassónak van, és népességben is legyőzte Brassót, mint mely város pedig a legtöbb lakóval birt az erdélyi részekben. De valamint a székelyföldi ipar legnagyobb hátránya az, hogy nincsenek a Székelyföldön nagy városok, úgy egész Erdély iparára is hátrány volt az, hogy nem voltak valódi népes városai!.. Kolozsvár, Brassóból már — a mi viszonyainkhoz mérten — nagy város lett, lassanként nyomukba fog lépni Nagy-Szeben és Maros-Vásárhely is; csak nagy városok segélyével lehet a kereskedelmet- ipart felvirágoztatni. Azért örvendetes minden oly jelenség, a mely egyik s másik városunkat Erdélyben kezdi nagyvárosiassá tenni.

A legujabb évek.

(1880—1898)

Ezen tizennyolcz évnek, ha csak a főbb momentumait emelem is ki, elég gazdag volt arra: hogy kereskedelmünk, iparunk történetében nyomokat hagyjon maga után. Mindjárt kezdetben a kamara azon buzgolkodott, hogy az *állami szükségletek fedezése* a mennyiben csak lehetséges, deczentralizáltassék s azok szállitásában a vidék is részesüljön. Ez irányban mindjárt a magyar kormány visszaállitása után sikerült is a kamarának egy itteni vállalkozó számára husz ezer pár bakancs szállitását kieszközölni s ez alkalommal kétségtelenné vált, hogy ezen munkával megbizott számos apró iparos teljesen megbir felelni a feladatnak. Ismeretesek azon küzdelmek, a melyeket a kamarák a hadsereg szállitási ügy deczentralizatiója érdekében azóta évről-évre folytattak; a kolozsvári kamara mind a fölterjesztésekben, mind az ez ügyben tartott számos szakértekezletben buzgó részt vett. De nemcsak a hadsereg, hanem a más állami szükségletek, mint nyomtatványok, tankönyvek, kórház-felszerelvények, irodaszükségletek deczentralizatiója érdekében is lankadatlanul, habár nem megfelelő eredménynyel buzgolkodott. Az ily irányu mozgalmakban a kultur-egylet illető szakosztálya is élénk részt vett. *A rabmunka* káros versenye ellen való küzdelmet, a mely maig sincs egész korrektül megoldva, a kamara együtt folytatá a kulturegylettel. Nagy küzdelem volt az is, a melyet a kamara a szabad verseny érdekében, *az italmérési jog és a fogyasztási adók* beszedési rendszere s a kereskedőknek biztositott jogok gyakorlata közt felmerült ellentétek kiegyenlitése czéljából folytat s a melyben kitartással részt vesz.

A termény-kereskedés emelése érdekében *áru-raktárak állitását* eszközölte ki a kamara a kolozsvári pénzintézeteknél, a mi által úgy a szesz, mint a malom-ipar fejlődésére is kedvezően hatott. E vállalkozást az utóbbi években egy ujabb magán-áru-

raktár állitása követte s a kamara nem késett e vállalat számára is a reexpeditió kedvezményének megadását ajánlani. *A cellulose-gyárak* állitása érdekében a kamara már 1883-ban lépéseket tőn, a melyek azomban akkor még sikerre nem vezettek. Későbbi alkotások tanusitják, hogy az eszme gyakorlati volt! . . . Az *épitészeti iparágak* emelése érdekében javaslatokat tett a kamara az iránt, hogy a középületeknél előforduló munkák iparágak szerint is megoszthatók legyenek s hogy a vidéki bérházak adómentessége kedvezőbb arányban hozassék a fővárosi viszonyokkal. *A vásárjáró* kisebb iparosok érdekében történt, hogy a kamara az 1884-ki ipartörvénynek a hetivásárok korlátozására czélzó 50. §-nak módositásáért kitartóan küzdött s czélt is ért.

A házi ipar fejlesztése érdekében is történtek lépések, a melynek buzgò előharczosa volt ugy a sajtòban, mint a tettleges tevékenykedésben dr. Békéssy Károly, dr. Concha Győző egyetemi tanár, munkájukban tevékenyen támogattatva a kamara és kulturegylet által. A házi ipar fejlesztése érdekében egylet is alakult ily czimmel: *Az Erdélyrészi Házi-ipar és Iparfejlesztő-Egylet!* . . . Elnök dr. Békéssy Károly volt, alelnök dr. Concha Győző. Néhai bárò Bánffy Ádám választmányi tag az egylet fölkérésére nagy figyelmet keltett dolgozatot tett közzé a kolozsvári sajtóban, a népies himzések értékesitése, applikácziója kérdésében. A házi ipar fejlesztésére nagy gond van forditva. A választmánynak nőtagok bevonásával történt átalakitása következtében 1888-ban uj életre ébredt László Józsefné az igazgatóné. Minden hóban a választmány ülést tart özvegy báró Wesselényi Istvánné és Sigmond Dezsőné asszonyok buzgó vezetése alatt. Kezdetben a munkásság, főleg a vidéki himző ipar, a népies ipar fölkarolására törekedett. Nagy szeretettel ápolja az egylet a kolozsvári nő-ipariskolát! . . . Az egylet ugyanis egy gyermekjáték-tanmühelyet és egy *nő-ipariskola* felállitását hozta létre. A tanmühely később megszünt, daczára a kormányi segélynek, Csikmegyébe helyeztetett át. Az egylet sikeres müködésének azonban értékes emléke a ma is virágzó *kolozsvári nöi-ipariskola.* Mielőtt ez intézetről szólanék, megemlitem, hogy a házi ipar támogatására czélzó intézkedések közé sorozhatók azok is, a melyeket a kamara, kulturegylet ajánlatára a kormány és hatóságok a havasi faedény és gazdasági eszközök készitésével foglalkozó vándor-iparosok szabad jövés-menése érdekében tettek. Sok buzgósággal fárado-

zott a kamara az iparos egyesülettel már a nyolczvanas évek kezdetén *állandó iparcsarnok* létesitésén, de sem ezt, sem a *háziiparcsarnok* megkisérlett vállalatukat tartós siker nem követte, noha már ekkor föl volt vetve a szövetkezeti eszme, de a melynek sem akkor, sem az ujabb időben tett számos és nyomatékos kisérletnél sem sikerült gyakorlati viszhangot kelteni Holott ez czélszerü intézmény lenne, mutatja Beszterczе, a hol a timárok, szijgyártók és kalaposok virágzó termelő-szövetkezeteket alakitottak.

A fennebb jelzett *kolozsvári nő-ipariskolában* 1898-ban a beiratási dij 1 frt 15 kr; rendes növendékek tandija havonként 2 frt, rendkivülieké 5 forint. Természetesen a szegény sorsuak tandijmentességben is részesülhetnek. Az intézetbe felvétetik bármelyik szakra minden olyan növendék, a ki hat elemi vagy két polgári osztályt végzett. Munka mesternői tanfolyamra jelentkezhetnek, a kik négy polgári vagy négy felsőbb leányiskolai osztályt végeztek. A munka mesternői tanfolyam két évig tart. Az intézetben a növendékek négy szakot látogathatnak: 1. szak: kézi varrás; 2 szak: gépvarrás, (ezen a két szakon tanittatik a csipkeverés és fehérnemű-szabás); 3 szak: műhimzés; 4. szak: ruhavarrás és szabás. Kötés, horgolás és más alapvető munka csakis azokra kötelező, kik a munka mesternői tanfolyamot látogatják. Minden szak félévre kötelező, ha ez alatt az idő alatt az előirt tananyagot az illető elvégezte, mint rendes növendék is átmehet egyik szakról a másikra A szabadkézi rajz az 1., 2. és 3 szakra kötelező. Külön oktatást lehet nyerni a szabadkézi rajzból, festészetből csontra, fára és selyemre. A rendkivüli növendékek részére egész külön tanfolyam nyittatik a himzés és ruhavarrási szakra. Az intézet minden tanév végén rendesen munka és rajz kiállitást rendez 1898. junius havában 58 leány mutatta be haladását. A női munkák és rajzok három teremben voltak kiállitva. Látható volt a kézi varrás minden ága, a gép-varrás minden faja, a műhimzések sokféle faja. A kiállitott tárgyak e csoportjában számos igen csinos s készitőjének, valamint a vezető tanitónő (Pál Anna) becsületére váló munka volt látható. A himzések, rátét-munkák és tű-festés szebbnél-szebben voltak bemutatva az asztalfutókon, teritőkön, a zsebkendő-tartókon, kis párnákon, iró-mappákon, kályha-ellenzőkön stb. Ebben a csoportban volt kiállitva a dr. Rimely Károly róm. kath. püspök 50 éves (arany) miséje alkalmából készült szép oltárteritő, melyet Pisz-

tory Irén rendkivüli növendék készitett A teritő crém-selyem, arany himzéssel és tű-festéssel. Közepét a püspöki czimer diszité. E csoportban volt látható az a kehely-takaró is, melyet özvegy báró Wesselenyi Istvánné készittetett a kolozsvári nagy-utczai ev. ref. templom számára. Az alap crém-selyem arany himzéssel, gazdag csipke-disszel Egy butor-diszen teljesen a magyar stil felhasználása volt bemutatva, aranyhimzéssel. A ruhavarró szak tanulóinak is szép munkáik voltak kiállitva Mindenik osztály növendékeinek munkái mellett ott voltak rajzdolgozataik, ezek két félék: szabadkézi és mértani rajzok s szorosan a női munkához tartozó, annak alapját képező *szakrajzok.* Az utóbbiak sorában láthatók voltak a különböző fehér- és ruhanemüek szabásmintái stb. A szakrajzok útasitást adtak a legegyszerübb öltéstől fel a legnehezebb himzés keresztülviteléig. A kiállitás arról tanuskodott, hogy az államilag segélyezett női ipariskola nemcsak a mindennapi igények kielégitésére törekszik, de kitudja elégiteni azokat is, kik oda magasabb követeléssel lépnek be. Az első (alapvető) kézi varrás osztályt: Niklás Józefin tanitónő vezeti; a második gépvarrás osztályban Langer Adolfin tanitott 1897/98-ban; a harmadik osztályban mint emlitém a nagy eredményeket felmutató Pál Anna és iskolai igazgató jelenben; a negyedikben a ruhavarrás szaktanulóit Szongott Józefa tanitja. Ugy a tanitónőknek és tanitványoknak lelkes buzditó anyjuk *báró Wesselényi Istvánné,* ki sürün látogat el az intézet falai közé, s a kiállitások rendezésének főbajnoka. Ha a hazának sok ily főuri hölgye lenne, mint Wesselényi Istvánné, ki minden közügy iránt érdeklődik, akkor nagyot tudna lendülni, minden társadalmi uton létre jött hazai intézmény. Báró Wesselényiné méltó a nagy névhez, mit visel, Wesselényiek mindég a nemzettel éreztek, összevoltak forrva azzal A demokratikus fölfogás is általános vonás a Wesselényiekben, az egyént nem rangja után mérlegelik, hanem munkássága után. 1897-ben mondta Wesselényi Isvánné ki azon szavakat: „nem ér a rang semmit, érdem csak az, a mit a közügyért tevékenykedünk“!.. Wesselényi Istvánné ezt példával is mutatja, folyton társadalmi — közügyi tevékenységben van. Kevés magyar nő fejt ki oly tevékenységet, mint özvegy báró Wesselényi Istvánné.

Fényesen sikerült a kolozsvári kereskedő iparkamarának az az aktioja, mit a kultur egylettel karöltve — a Romániával

kitört vámháboru alkalmával — *a határszéli iparosok* védelmére meginditottak. Ezen iparágak czikkeiből a kamara és kulturegylet saját költségükön Kolozsvártt 1886-ban kiállitást rendeztek, a mely által útját egyengették e czikkek ismertetésének s a belföldi piaczok meghóditásának. Később miniszteri felszólitás következtében terjedelmes jelentésben számolt be a kamara a vámháború tapasztalt következményeiről s ezek alapján javaslatokat tett az egyes iparágaknak nyújtandó segélyekről s módokról szállitási kedkezmények, megrendelések alakjában.

A kolozsvári iparkamara tevékenységét részletesen ecsetelnünk teljes lehetetlenség!... Népszerüsége a kamara titkárának azt mutatja, hogy az intézmény, mely idegen plántából kelt ki, nálunk nem volt oly ellenszenves mint az ország más részében. A kolozsvári iparos körök az 1872-iki ipartörvény módositása előtt sem agitáltak volt a kamarai törvény ellen, a mely agitatio az 1884-iki ipartörvény életbelépte, jelesen az ipartestületek alakulása óta az ország más részeiben is végre — igen helyesen — megszünt. A kolozsvári kamara feladatához tartozónak látta úgy a multban, mint az újabb időkben az ország több pontján tartott iparos, vagy később ipar-testületi kongresszusokban részt venni és az azokon fölmerült üdvösnek ismert javaslatok létesitésén közremüködni, valamint erejéhez képest támogatott minden egyesülést és társulást, a mely a segédmunkások anyagi és szellemi érdekei előmozditására alakult; azt pedig fölösleges is emliteni, hogy a kiválóan erre czélzó 1891. t.-cz. végrehajtásánál a reá eső kötelességeket igyekezett s igyekszik lelkiismeretesen teljesiteni.

Magát a *részlet-kereskedést* illetőleg a kamara kezdet óta kötelességének ismerte s az utóbbi években, mind több sikerrel gyakorolta is e kötelességet, hogy a megtelepült szolid kereskedelmi vállalatokat a vándor kereskedés nem tisztességes versenye ellen vedelmébe vegye és a kereskedői osztály értelmi és erkölcsi szinvonalának emelkedésére hasson; ez okból készséggel támogatta úgy a kereskedő társulatok alakulását, e társulatok törekvését, valamint készséggel vett részt a kereskedő ifjak országos kongressusaiban is, a melyek egyike épen Kolozsvártt tartatott. És itt eljutánk a kongressus tartásához, a melyet az alakult kereskedő társulat rendezett. *A kolozsvári kereskedők és kereskedő ifjak társulatának első rendes közgyülése* 1887. febr.

13-án folyt le Polcz Albert elnökletével. Tagjai száma a kétszázat meghaladta. A társulat nem egyszerü baráti szövetkezés volt, és felüditő találkozási hely, hanem szellemi képzés is, midőn tanulságos felolvasások tartattak időközönként helyiségükben; czélul tüzé a társulat, hogy előmozdittassék a magyar kereskedők közmüvelődése országosan, első sorban természetesen Kolozsvárott. Titkárrá Hirschfeld Károly lett. Midőn a szervezés megtörtént, elhatározta a társulat, hogy a közmüvelődés czélja előmozditása érdekében lapot fog alapitani, melyen az ország minden fiához szólhatnak, melyel a kormány és törvényhozás figyelmét is felkelthetik. A társulat bevételi és kiadási egyenlege 3580 frtban állapittatott meg; ebből hétszáz frt a kongresszus költségeinek fedezésére volt preliminálva. Könyvek szerzésére, hirlapokra félezer forint vétetett föl. Az is dicsérendő határozat volt, mikor gróf Széchenyi István halálának évfordulóját minden évben emlékünnepélyel ülik meg. Hirschfeld Károly titkári állásáról később lemondva, Deák Farkassal töltetett az be, kiben tevékeny titkárt nyert az egylet. A társulat több szakosztályt alakitott, mik közt legfontosabb volt: a szakmivelő és felolvasást rendező bizottság. Komoly, céltudatos és kitartó munkálkodásról tanuskodott azon eredmény, melyel a bizottság az esti szaktanfolyamokat létrehozta. A tantárgyakvoltak: kereskedelmi és váltóisme, könyvvitel, kereskedelmi számtan. Sikerült a bizottságnak a kereskedelmi akadémia tanári karát az előadásokra megnyerni. Szabad választás van engedve a hallgatóknak azon tantárgyakra iratkozni, melyek elsajátitásának szükségét leginkább érzik, és annyit, a mennyit szabad idejük megenged. A tandijak nagyon csekélyek. A felolvasások szakférfiak által tartatnak. Fontosságra nézve második a hely eszközlő osztály, az állást kereső vidéki kereskedők részére. A könyvtár mar meghaladja a 4000 kötetet Alapitó tagok voltak: Demeter József (Budapestre költözött később), Tischler János, Polcz Albert, Peille István. 1888-ban Polcz lemondva elnökségéről, dr. Haller Károly egyetemi tanár választatott meg, ki egész a mai napig birja ez állást, és 1898-ban ülték meg tiz éves elnökségének jubileumát. Gámán Zsigmond felügyeletével történve az ünnepély rendezése, engem hivott fel — mint a kereskedő olvasóban járót — hogy a disz jegyzőkönyvet irjam meg, illetve fogalmazzam, okadatolva azzal, hogy szeretné, ha végre engem kivehetne magányomból! . . . A

jegyzökönyv fogalmazásra vállalkoztam, de zárt magányomat ezuttal sem hagytam el, nem véve részt az ünnepélyekben. Természetem kizár minden szereplést, semmiben nem veszek részt, mintha nem is e földön élnék. A kultur-egylet létrejövése érdekében már akkor irtam, mikor senki arra nem gondolt, *legelső* voltam ki az eszmét a „Pesti Napló"-ban kifejtém és a mikénti alakulását; de tényleg semmiben nem vettem részt, az egylet történetében én nem létezek, nem egyéb társadalmi mozgalmakban sem, — életem delén tul vagyok, úgy fogom idővel sirhelyemet elfoglalni: hogy az utó-nemzedék azt sem fogja tudni — éltem e valaha avagy nem?.., De hát kell lenni közkatonáknak is, és én arra termettem; másoknak adva át a tért a közügyi tevékenykedésre, a kiknek arra képességök, akaratuk és buzgalmuk is van. Tevékeny tagja volt az egyletnek az elhunyt Papp Mihály pénztárnok. Valòdi patrónusa volt az egyletnek, kezében összpontosultak minden szálak s erélye nélkül — volt idő — midőn az egylet aligha nem összemegy. 1898. tavaszán hunyt el, nagy fali arczképe az olvasò teremben van, kegyelettel őrzik emlékét a tagok és örökiték tetteit meg a jegyzőkönyvek. Haller nagy szellemi tudásával és megnyerő modorával hasonlóan befolyt az egylet virágoztatására, hogy megfelelhessen kitüzött hivatásának. Az egylet helyisége néhány év óta a Kereskedő-Társaság házában van.

Mint emlitém az új kereskedő társulat lapot adott ki és kongressust rendezett, illetve vitte házi gazda szerepét. A lap czime: *Ifju Erdély* volt! . . . Kereskedelmi és ipari szaklap. Havonta jelent egyszer meg, öt levél terjedelmében nyolczadrét alakban, egy lap két hasábra léve osztva, ára az egész évre csak két forint volt. Szerkeszté: Sándor József, a kultur-egyletitkárja Koronkint a lap mellékleteül adva volt a „Hivatalost sor solási tudósitás" Az első szám 1887. január 15-én jelent meg, báró Kemény Gábortòl van üdvözlő czikk adva a lap inditásáért, s fejtegeté Erdély ipari-kereskedelmi programmját, a minek kiválò organuma lehet az Ifju Erdély. Érdekes kereskedelmi történeti szempontból Kemény dolgozatának azon része, a hol variálja, hogy Kolozsvárnak régebbi tizedekben úgyszólván csak helyi kereskedelme volt. „Gabona-félékből — irja — se kivitel se behozatal nem létezett. Némi helyi forgolom volt ugyan mindig benne, de az egészen localis természetü volt. Ki látott ré-

gebben Kolozsvárott a piaczon vidéki buzát vagy törökbuzát? A termelők legrendesebben apródonkint adták el heti vagy országos vásárokon gabonáikat, magoknak a fogyasztóknak. Hogy mily kis szabásu volt annak egész állása, szolgáljon jelzésére gróf Kendeffy Ádámnak egy mondása, melyet én néhai atyámtól hallottam gyermek koromban: oly gyenge a Kolozsvári piacz, hogyha Maros-Ludasról egy pár ezer véka (nem métermázsa, nem is köböl, nem is mérő, hanem régi 16 kupás erdélyi véka) buzát behoznak, rögtön leesik annak ára. A városoknak megvoltak a magok iparos mestereik, és ezek egész 1848-ig, mondhatni kizárólagosan látták el készitményeikkel a várost, melynek czéhébe tartoztak és a városnak közvetlen vidékét. A vidék, általán véve, ritkán és kis mértékben szorult a helyi kereskedésre is. Került ki a háztól nem csak enni és inni való, de ágy és asztalnemü, sok ruházati tárgy, sőt fényüzési czikk és csemege is, mint himzések, hurkolások, csipkék, meg különféle befőttek, izek, ülepek. Tehát külkereskedés majdnem nem volt; belkereskedés is egy lehető minimumra összeszoritott: hogy fejlődhetett volna ki egy számos és jelentékeny kereskedő osztály? mindezeken egyszerre igen lényegesen változtattak a vasutak." Hegedüs Sándor, Haller Károly üdvözlék a magyar kereskedelmi kar ifju nemzedékének törekvését. Hegedüs István rimes versekben (volt a lapnak tárczája is) zengett a régi Erdély meg szünéséről, de a mely ifjultan él még Sándor József a lap czélját fejtegeté. inder Lajos egyik főpiaczunkat magyarázza Bukovina és Moldva képében. Felméri Lajos a nevezetesebb kereskedők életszabályait adta elő. Ezek voltak az első szám önálló dolgozatai, mit azután mindenféle iparra-kereskedésre vonatkozó közlemények követtek. A többi számban önálló dolgozatok jelentek meg: dr. Békéssy Károlytól: „Termelő-e s átalakitó-e a kereskedő osztály"? Benigni Sámueltől üdvözlő czikk a lap inditásért. Sebesi Jobtól hasonlóan üdvözlet, csak versben. Petelei Istvántól elbeszélés: „Egy gyürü" czimmel. Kiss Sándor szakszerüen értekezik; „Erdély kereskedelmi szakoktatásáról." Gámán Zsigmond hasonló szakdolgozatot adott ily czimmel: „A heti vásárok kérdése országrészünkben." Szterényi József beható tanulmányt irt: „Országrészünk kereskedelmi viszonyáról Romániával." Binder Lajos meg arról irt: hogy Erdélyt az idegen kereskedelmi utazók és házalók kizsebelik. A harmadik számban, mely

márczius 15-én jelent meg, irtak: Szathmáry György, elmélkedve az erdélyi kereskedelemről. Kiss Sándor megint behatóan foglalkozik Erdély kereskedelmi szakoktatásával. Rombauer Emil a brassói áll. főreáltan. igazgató, népszerü alakban a kereskedő- és ipari pályáról irt, elitélve a társadalmi előitéletek és balvéleményeket. Szterényi József meg arròl értekezett: hogy okvetlen kivánatos biztositani kereskedelmünket a keleten. A negyedik számban dolgoztak: Bartha Miklós, hangulattelyes czikkben — milyenre az ő ragyogó tolla képes — szól a nemzeti haladás nagy müvéről; hazánk első rendü ékes tollu publiczistája, igérte tárgyának a folytatását, de sajnos az elmaradt. Két névtelen szak dolgozat van adva: a mezőgazdasági iparról és a székely iparról; ez utòbbiban egy magát meg nem nevező magyarországi kereskedő mondja el véleményeit. A májusi számban irtak: Sándor József, azt ecseteli lelkes szavakban, hogy a kultur-egylet miként müködik abban is, miszerint Erdélyt iparos országrészszé alakitsa át. Dr. Finály Henrik a házi ipar szükségét fejtegeti, a mit a gyáripar kezd elnyomni, holott a házi iparnak is van jövője, csak ne csináljanak ezekből a czikkekből is divatot. „A divat — irja — gyorsan hódit; ám még gyorsabban bukik. Ez a legnagyobb veszélye a házi iparnak A házi ipar a nép ipara, a nép pedig természeténél fogva nagyon conservativ. A mit megtanult, azt tudja, ahhoz ragaszkodik. Nehezen tanul, de nehezen felejt is. A gyár, a maga rendszeresen betanitott munkásaival, a maga tökélyes gépeivel és készülékeivel, a rendelkezésére állò tudományos és müvészeti segédeszközeivel és a maga tőkebeli hatalmával igenis változtathatja divatját minden héten. A házi ipar ezt nem birja tenni. Mihelyt az a czikk, a melynek készitését megtanulta, kimegy divatból, meghalt. Ezért rosz tanácsadók azok, a kik a házi iparral fényüzési czikkeket akarnak előállitani. A házi ipar hivatása mindenekelőtt első szükségbeli tárgyak készitése. Az ilyenek kelendősége biztos és állandò, nincsenek bajosan eszközölendő változtatásoknak alávetve, előállitásuk se nagy tőkét, se mesterséges készülékeket nem kiván, ezért ne kezdjük fenn és nagyban.“ Gyarmathy Zsigáné a székely és magyar asszonyok kéziparáról ir. Egy névtelen iró meg a szászok iparát mutatja be. Dr Csernátoni Gyula igen elmésen a tárcza rovatban azt vázolja, hogy az ipar- és kereskedés csak pár századdal az előtt is nagyra becsült és az előkelők által

gyakorolt foglalkozás volt. A fejedelmi kor megszüntével azonban beállott a beámter korszak, a melynek fiai „világért sem szenyezték volna be méltsás kezeiket valami munkával.“ Csernátoninak igaza van, hogy a rang-korság még ma is lenézi a kereskedés-ipar üzést. Dr. Molnár Antal azt mutatja be tárcza dolgozatában : hogy az őrmények Erdélykereskedelmében mily állást foglaltak el. Kiss Sándor fáradhatatlanul tárgyalja Erdély kereskedelmi szakoktatását. Szterényi József meg a Romániával kiütött vámháboruról értekezik, vázolva Erdély helyzetét Nagy Lajos az erdélyi népies ipar stylje eredetiségéről ir. A hatodik számban Nagy Károly keresk. akad. tanár tárczát ir ily czimmel: „Kereskedelmi oktatásunk s a társadalom.“ Több önálló dolgozat e számban nincs, a tért elvette a kereskedő kongresszusróli előleges értesités-készülődések leirása. A juliusi szám is mind azzal van tele, de azzal az augusztusi is, Sándor Józseftől jelənve meg az üdvözlő hangulatteljes czikk A következő két szám hasonlóan mind azzal van tele, a kongressus lefolyása van részletesen ismertetve. A novemberi számban Szterényi Jòzsef irt ily czimmel: „A hadsereg és honvédség szállitásai.“ A lap többi része egyébb közleményekkel van tele. A tizenkettődik számban megint Szterényi ir ily czimmel : „Kis iparos és nagy vállalkozó.“ Egy öreg honvéd meg az erdélyrészi ipar felkarolálása érdekében mond hazafias szavakat — tanácsokat el. A tizenharmadik számban, mely deczember 15-én jelent meg, a lap fönállása érdekében van hosszabb czikk adva Sándor Józseftől. Tárczában van közölve a dr. Haller Károly dolgozata ily czimmel: „Józan gondolatok a vagyonról.“ Bebizonyitja, hogy könnyebb vagyont szerezni, mint azt megtartani. Dr. Csernátoni Gyula meg ily czimmel irt: „Intelligenczia az iparos osztályban.“

1888-ban egyszerre jelent meg az első-második szám február hóban! ... Önàlló dolgozatot irtak belé: Szterényi József „Mit akar Románia“ czimmel. Behatóan értekezik a mi közgazdasági függő kérdésünkről Nagy Károly tanár, a kolozsvári kereskedelmi akadémia első félévét ismerteti terjedelmesen. Adva van Németh Imre országos keresk. muzeum igazgató levele, a mit a kultur-egylet igazgató választmányához intézett, megmagyarázva, hogy mi a czélja az „Erdélyi szobának az országos kereskedelmi muzeumban.“ Binder Lajos tervezetet ad egy iparcsarnok felállitásáról Kolozsvárott, mint melynek kezdeményezé-

zésére megtevé az iparos egylet a lépéseket. Fülöp Géza szászvárosi ref. pap: „A kis ipar táplálása" czimmel ir. Dr. Csernátoni Gyula folytatta elkezdett tárczáját: „Intelligenczia az iparos osztályban." A harmadik számban irtak: Nagy Gyula tanár, behatóan ismerteti, hogy mibe került a vámháboru nekünk és Romániának egy félév alatt? Szterényi József két erdélyrészi szakiskoláról ir. Dr Ferenczi Zoltán ily czimmel adott be ismertetést: „Három ipari intézmény Kolozsvárt." E számban az ipartanműhelyt ismerteit. Zattler Sándor terjedelmes felolvasását adja ezen czimmel: „Az iparban való tökéletességről." Dolgozatát az iparos ifjak önképző és betegsegélyső egyletében olvasta fel. A negyedik számban dr. Ferenczi folytatja a fenntjelzett ismertetését, ezuttal a központi felsőbb szak-iparrajziskoláról ir. Bakay Nándor meg az iparszövetkezetről irt. Az ötödik számban Szterényi József az iparosok nyugdi szövetkeztéről irt. Sebesi Jóbtól vers költeményjelentmeg. Rendkivüli terjedelmes leirása van adva két számban: a brassói kereskedő és ipar egyesület 1887-ik évi életéről. A hat-hét szám együttesen van adva junius hóban. Turcsányi Gyula ily czimmel irt: „Az ipar a kereskedés alapja." Dr. Ferenczi Zoltán befejezte ismertetését, ezuttal a technologiai iparmuzeumról irt. A nyolczadik számban Szterényi a pangó kereskedelemről irt Molnár József nyomdász meg a nyomdász-iparról irt. Csiky Antal nagy terjedelemben ismerteti a vajda-hunyadi vasipartelepet. A kilenczedik számban a magyar kereskedő ifjak IV. országos kongresszusáról vannak leirások. De van önálló dolgozat is Csiky Antal vasgyári mérnöktől ily czimmel: „Az erdélyrészi iparczikkek és az árjegyzék." Szükségesnek találná, hogy állitsanak össze közös árjegyzéket, melyben valamennyi kereskedő és iparos árjegyzékének terjedelme arányában vegyen részt a költségekben. László Gyula muzeum-őr elkezdé ismertetését a székelyföldi ipar muzeumról. A tizedik számban a fáradhatatlan Szterényi irt ily czimmel: „Hadsereg felszerelési szövetkezet." László Gyula folytatta a székelyföldi iparmuzeum ismertetését. Zattler Sándor meg a kolozsvári segédmunka kiállitásról irt. A tizenegyedik számban: Szterényi „Praktikus irány"-czimmel irt, feltüntetve azon viszszásságot, hogy kereskedelmünknek és iparunknak évek óta legnagyobb baja volt — a theoria. Holott szerinte nagy szavakkal kereskedést-ipart elővinni még nem lehet. Kimutatja, hogy ha az ipar érdekében valami történt is,

korántsem az állam kormány külső közegeinek az érdeme, a kik ehhez legcsekélyebb mértékben sem járultak, hanem a minisz- terium támogatásával társadalmi erők és tényezők vívmánya. Radnóti költőies menetben szoló fölhivást intéz az erdélyrészi kereskedő ifjakhoz, hogy alakitsanak kereskedő köröket. „Legye- nek — végzi nyilatkozatát — a kereskedő ifjak Erdély részünk- ben egy nagy társulat, melynek hatalmas zászlójára irassék: Hazafiság és munkásság"!... Szterényi beható tanulmányt ir a magyar posztóról. Ajtai Aladár tárczában a kereskedő-ifjak és a szakirodalomról értekezik. A deczemberi számban irtak: Szte- rényi József, szakszerüen szól a hadügyi szállitásokról . . . A helyi és vidéki társulati élet közlése mellett, behatóan van ismer- tetve a deczemberi számban a kalotaszegi varrottas album, és a kézdi-vásárhelyi kereskedő ifjak körének történetét adja Fejér Antal elnök.

Ezen számmal be is végezte pályàját az „Ifju Erdély"!... Sándor József a lapban kijelenté, hogy elfoglaltsága miatt a szerkesztéstől vissza lép. De ezzel a lap is megszünt, a mely valódilag a lefolyt kongresszusért indittatott, de állandó fenntar- tására nem volt elég anyagi erő a kis számu előfizetők miatt. A jól szerkesztett lap szerkesztőjét azzal tisztelte meg a kolozs- vári kereskedők és kereskedő-ifjak társulata: hogy örökös tiszte- letbeli tagjául választá. A mit Sándor József nemcsak mint volt szerkesztő érdemelt ki, hanem a kultur-egylet utján nagy tevé- kenységet fejtett ki az erdélyi kereskedés-ipar ügyek iránt. Erdélynek iparos országrészszé tételén ugyanis sokat munkált a kultur-egylet. Országos agitácziójával utját tovább törte a bel- forgalomnak s igyekezett állandó belfogyasztást inaugurálni. Ez egylet inditotta meg tagjai által az 1886. ápril 12-iki ülésből a kolozsvári ipar kiállitást, mely az augusztusi közgyülés alkal- mával az egész országból összesereglett tagok előtt a szász és székely ipar bemutatòja volt A kultur-egylet szedte először rendbe az erdélyrészi ipartermelő képességének képét, megbizottak utaztatása s az összes városok iparosaival való gyülésezések által. A közgazdasági szakosztály sürün tanácskozott ipari kérdések felől, melyek hozzájárultak az önfelismeréshez s a jövőben váró teendők képének tisztázásához De mert a kultur-egylet e téreni munkálko- dása az egész erdélyi részekre kiterjedt, sőt első sorban inkább a vi- déken tevékenykedett: munkám kerete kizárja azok tárgyalását. A ki

azonban megirja majdég Erdély kereskedelme-iparának történetét, az bizonynyal méltatni fogja a kultur-egylet tevékenységét, mit az ország keleti részének kereskedelme-ipara terén kifejtett.

De lássuk mi történt az emlitett *kongresszuson!* A kolozsvári kereskedők ès kereskedő-ifjak társulata kivitte, hogy a harmadik orsz. kereskedő-ifjusági kongresszus Kolozsvártt tartassék A kongresszus védnöke Kemény Gábor báró volt. Lefolyása 1887. augusztus 14 és 15 én történt. A költségekhez hozzá járult Kolozsvár törvényhatósága és a kamara is 500–500 forinttal. A kongresszus előkészitő és végrehajtó bizottságának elnöke Polcz Albert volt, tekintélyes kolozsvári kereskedő. Szaktanácsosok: Gámán Zsigmond, Kiss Sándor, Sándor József. Ezenkivül volt: alelnök, titkár; jegyző, pénztárnok, ellenőr · és 38 bizottsági tag A kongresszusi nagyszerü ünnepségek ismertetése nem ide tartozik; az „Ifju Erdély“ erről három ünnepi számot adott, a mely lapszámokban minden megvan a legapróbb részletekig örökitve. Az első ünneplő számban — feltünő betüszedéssel — köszönet van kifejezve: Sigmond Dezső, Gámán Zsigmond, Bogdán István, Veisz Jòzsef, Albach Géza polgármesternek, mint kik lehetővé tették, hogy a kongresszus, erkölcsileg és anyagilag támogattatva, létre jöhetett. A megnyitó gyülésen nagy hatást keltett Kemény Gábor védnök beszéde. Utánna még Sigmond Dezső is beszélt, mire Kemény Gábor felhivására a gyülés szervezte magát. Elnöknek: Polcz Albert választatott; alelnöknek négyet választottak, köztük volt a sokat szonokló Deil Jenő (Kassáról); jegyzőt megint négyet választának, Kolozsvárról Hirschfeld Károlyt, a ki fáradhatatlan tevékenységet fejtett ki, a kongresszus rendezésében és lelkiismeretesen betölté helyét. Elsőbben Kiss Sándor tartá meg felolvasását a kereskedelmi szakoktatásról, s adott be terjedelmes beszéde után hasonló hosszu kilencz pontból álló inditványt: hogy mit kérjen a kogresszus az egyes szakminiszterekhez benyujtandó emlékirataiban A száraz de nagy tanulmánynyal készitett inditványt az értekezlet beható eszme-csere után elfogadta. Másnap némi aprólékos viták után, folytatódtak a felolvasások!... Dr. Békéssy Károly ezen tárgyról olvasott: A magyarosodás a kereskedelemben. Felolvasása után inditványai ezek voltak: mondja ki a kongresszus, hogy a megjelent tagok erkölcsileg kötelezve érzik magukat üzleti körükben a magyar nyelv terjesztésére, a magyar állameszme támogatására. Intézkedjék a kongresz-

szus, hogy egy üzleti használatra szánt magyar kereskedelmi műszótárt adjon ki. Az inditvány elfogadtatott, még pediglen a szótár ügye úgy, hogy a hazában levő tizennégy keresk. és iparkamara hivassék fel: hogy szerkesztessen ily szótárt Kimondta a kongresszus azt is, hogy a magyar ipar érdekében mindent el fog követni, hogy az őt megillető helyet elfoglalja. Sándor József azonban még ennél is tovább ment, s azon inditványt tevé, miszerint a hazai keresk. ifjuság a hazai ipar megismerése és ismertetése czéljából a maga társulataiban, tagjaiban, természetesen fel szólitva az érdekelt iparosokat is, *önmegadóztatást rójon magára*; fillérekből egy alapot teremtsen, melyből ismertető forrás-munka megirására pályadijat tüz ki s a legjobb munkát terjesztés végett sokszorositandja. Hosszas vita után, az inditványt főrészletében nem támadták ugyan meg, de egy más kongresszusra kivánták halasztani; Sigmond Dezső meg azt inditványozá, hogy miután a magyar ipar életképességét a kamara is szivén viseli, a kongresszus tegyen egy felszólitást az összes kamarákhoz és hivja fel azok vezérférfiait arra, mikép magyar keresk. értekezletet hivjanak egybe. A végeredmény az lett, hogy a kongresszus kimondá, mikép a hazai ipar pártolását erkölcsi kötelességének tartja; egy ismetető munka megirására pályadijat tüz ki, s a müvet sokszorositva terjeszteni fogja; a hazai kamarákhoz pedig kérést intéz a kereskedő országos értekezlet összehivása érdekében. Szterényi József felolvasása kapcsán inditványokat téve, annak tárgyalása a jövő kongresszusra határoztatott. Felolvasása tárgya az volt: Hazánk a keleti kereskedelemben!... Több apró inditványok után, a vasárnapi-szünet szabályozása érdekében is történtek felszólalások, elfogadtatva azon inditvány: hogy e tárgyban a kamarák járjanak el a kormánynál. Mire elfogadták még a jövő kongresszusnak Kassán való tartását, Polcz elnök és Sigmond Dezső záró beszédeivel az értekezlet véget ért. A kongressuson 39 város volt képviselve 485 taggal. A kongresszus emlékére emléklapot adtak ki ily czimmel: „Emléklap. A magyar kereskedő ifjak, Kolozsvárott 1887. aug. 14. és 15, napjain: Nagyméltóságu magyar-gyerőmonostori báró Kemény Gábor védnöksége. Nagyságos alsó-szentmihályfalvi Sigmond Dezső tiszteltebeli elnöksége. Tekintetes Polcz Albert végrehajtó-bizottság elnöksége alatt tartott és a kolozsvári kereskedők és kereskedő-ifjak társulata által rendezett

III. orsz. kongresszusáról.“ Mindenesetre Polcz Albertet méltán volt megtisztelő ezen emléklap, mert az ő egylete vitte ki a kongresszusnak Kolozsváron való tartását és az elnöklete alatt alakult végrehajtó-bizottság páratlan tevékenységet fejtett ki a kongresszus méltó ünnepeltetésére és korrekt lefolyására. A legfőbb érdem Polcz Albert és a végrehajtó-bizottságra háramlik, maga Polcz nemcsak inditványozott a gyülésen, hanem általános megnyugvásra szövegezte s adta elő a véghatározatokat; elnöki teendőit közmegelégedésre teljesité. A Kolozsvárott tartott kongresszus emléke mindég össze lesz kötve az ő nevével és csak sajnálni lehet, hogy e volt tevékeny férfiú az újabb időben nagyon is csöndes ember lett, teljesen visszahuzódott a közügyektől, holott megmutatta volt miszerint, ha akar tud tenni. A kolozsvári kereskedők oly tagjainak, mint Polcz Albert, nem szabad a közügyektől visszavonulniok, hanem lobogtatniok kell továbbra is a tevékenység zászlaját. Igyekezzenek a kolozsvári kereskedők oda, hogy önmaguk kebeléből adják a vezéri embereket és sorakozzanak körülötte; s ne pedig páva-tollakkal ékeskedjenek, másokat — kik nem sorukból valók — tartsanak hangadóknak. Több kereskedő van Kolozsvárott, kik nagy tevékenységet lennének képesek kifejteni, — de volt munkálkodásuk hol kicsinylése, hol gáncsoskodás minden lépésükre s a hát megetti birálások, lassan-lassan leszoriták a szereplés teréről őket, teljesen passziv viselik magukat, mintha nem is lennének kereskedők. Ezen modorról kell a helybeli kereskedőknek leszokniok, hogy egymást ne csak személyileg, de közügyi tevékenykedésében is becsüljék, illetve, ha valaki kezd kiemelkedni soraikban, ne nézzék azt mindjárt görbe szemmel s kicsinyeljék minden tettét, — hanem ellenkezőleg, legyenek büszkék az ily tagjaikra. A mily intelligens erők vannak a kolozsvári kereskedői karban, aránylag épp oly kevés a tényleges cselekvő erő, a fent jelzett jelenségek miatt. A kongresszus tehát igyekezett hivatásának megfelelni, a melyre Kemény Gábor is megnyitó beszédében oly megyőzően hivta fel. Szemlét tartva a régebbi idókbeni kereskedés-ipar elhagyatottságáról, miként egy Széchenyinek kellett felrázni a nemzetet, — igy folytatta: „1848. után ujra egy visszaesés következett De már az 1867-ik évi koronázási a monarchia két fele közötti kiegyezés folytán új világ derült fel számunkra. Az állameszme emelkedik, a jövőben vetett hit erősödik; a közigazgatás és igazságszolgálta-

tás, habár lassan, de mégis csak haladnak, haladniok kell; közlekedési eszközeink sokat javultak ès igy közgazdasági viszonyaink is emelkedtek; most érkezett már el kereskedelmünk kifejlődésének lehetősége; most jött már el ideje kereskedelmünkért is tenni."

Br. Kemény Gábor ezen szavait az összes sajtò helyeselte: hogy most jött már el ideje kereskedelmünkèrt is tenni valamit!... A kolozsvári kamara ezen elvet már az előző èvekben is magáèvá tette. A Duna fejedelemsègek s általában *a keleti piaczok tanulmányozására* a kamara javaslatára s nagy rèszben vezetèse alatt kèt expeditió lőn szervezve. Az elsőt a közgazdasági miniszter 1880. èvben küldte ki; abban rèszt vett a kolozsvári kamara három tagja és a brassói kamara két tagja; a másikat a kamara támogatása mellett a beszterczei iparegylet 1881-ben szervezte Bukovina ès a moldvai rèszek taulmányozására. Mindkèt tanulmány-útról tüzetes jelentès kèszült s lőn közzè téve. Ezzel kapcsolatban emlithetem fel Duckerts Gyula budapesti belga konsul tanulmány kör-útját, a melyet hazánk keresk. ès ipari viszonyainak ismertetésère tett s a melyben őt a kamara minden kitelhető módon elősegitette, a miként azt e tanulmányútról irt jelentésében elismerte.

Azon szoros összeköttetésnèl fogva, a melyben az erd. gazdasági egylettel kezdet óta állt a kamara, nem kevès azon *mezőgazdasàgi ügyek* száma, a melyek előmozditása érdekében többé-kevèsbé sikeres közremüködést tanusitott. A többi közt felemlitem azt a törekvèst, hogy a *termelők* közt a hadsereg élelmezèsère *szövetkezetet* létesitsen, a bor, friss gyümölcs, tojás, baromfi sat. kereskedés előmozditására tett lépéseket, a *kereskedelmi növények s a selyem-termelés* felkarolására irányozott csaknem szakadatlan agitatiót, a miknek az ujabb idők kedvező fejleményében bizonnyal részük van. Reá mútathatok még általánosságban a következőkre: a kolozsvári kamara határozott állást foglalt az országos vásárok szaporitása ellen, javasolta az ünnepnapok leszállitását, a vasárnapi munka szünetet pártolta, de azon föltétellel, ha a tényleges viszonyokkal számol, s a kiadott miniszteri útasitás módositása iránt több esetben sikeresen lèpett fel; állást foglalt az igazságügyi miniszter azon szándéklata ellen, hogy a fegyenczek iparkészitményei a nyilvános árverési csarnokba kerüljenek eladásra; a Budapesten több alakban ez idő-

ben szervezett házi-ipar csarnok, valamint a kereskedelmi múzeum részére kiállitókat s kiállitási czikkeket gyüjtött; a kolozsvári vegykisérleti állomás szervezésére már évtizedek előtt megtette az inditványt, mig ez intèzmény előbb a gazdasági tanintézettel, kèsőbb az egyetemi vegytani intézettel kapcsolatban létesült. Megemlithetem még azon kiállitást és felolvasást, a melyet a budapesti technologiai iparmúzeum igazgatósága a kamara felkérésére és költségére Kolozsvártt rendezett, valamint azon ingyenes felolvasásokat, a melyek rendezésére a kamara is befolyt.

A közlekedési ügy terén a kamara közbenjárását számos esetben követte az elérni kivánt eredmény; ezek közül álljanak itt a főbbek:

A későbbi államivá lett keleti vasút épitésénél, nevezetesen a kisajátitásoknál a társulat nagy hasznát vette a földbirtokosok és községek azon önkényes ajánlatainak, a melyeket a kamara az egész vonal hosszában összegyüjtött volt s a melyet a társulat rendelkezésére bocsájtott. Siker követte azt a lépést is, hogy a vasút egyik gépgyára Kolozsvártt állitrassék fel; mig annak a kérésének, hogy a társulat igazgatóságának székhelye Kolozsvárra helyeztessék át, egyszerre nem lett sikere, újabban oldatott meg a kérdés!... A kamara-kerület távol fekvése a nyugati piaczoktól, számos kiviteli czikknek gyors és olcsó szállitását tèvén kivánatossá, csaknem állandónak nevezhető a kamara interventiója a menetrend ès szállitási tarifa kérdésében, a mi csakhamar azon javaslat tételére birta, hogy létesittessèk a vasút igazgatósága ès a kereskedelmi kamarák közt a tarifális 'ügyekben oly összeköttetès, a mely a megoldást gyorsabbá s alaposabbá tegye A kamarának ez óhajtása is fokozatosan teljesült s végül megalakult a tarifa-bizottság, a melyben a kolozsvári kamara is képviseletet nyert, azonkivül, hogy az üzletvezetőség útasitva van a kamarával folytonos èrintkezésben állani. Mellesleg megemlitem, hogy a kolozsvári kamara a *vámügyi tanácsban* is képviselve van, a mely tanács alakitását hasonlag javasolta volt. Az erdèlyi részekben, nevezetesen a kamara kerületben kivánatos viczinális vasúthálózatának tervezésèt kidolgozta s közzé tette A későbbi fejlemények igazolták, hogy e tervezet a közóhajtásnak meg is felel. A forgalom emelkedése következtében a kolozsvári pályaudvar kibővitèse szükségessé válván, a szükséges épitkezèsekért sem a multban, sem a közelebbi időben nem

nem eredménytelenül folyamodott. A vasuti szállitási iroda felállitásában közremüködött s ez irodát később a tarifa és vámügyekben tudósitó irodává fejlesztette. A vámhivatal teendőinek megosztását, később az egész vámhivatalnak a pályaudvarban való helyezését melegen ajánlta s el is érte. Számos kérés, ajánlat, javaslat tárgyát képezte a *posta- és távirda-forgalom* ügye is. A legtöbb esetben a kivánt czél el is lőn érve. A posta-hivatalok új berendezésére tervezetet készitett az igazgatóság kivánságára, a mely azt kellő figyelemre méltatta. Javaslatba hozta a gyalogposták intézményét is az egyes községek rendszeres összeköttetésére nézve s ez is meglőn kisértve s részben meg is valósitva; a posta- és távirda-igazgatóságának a határszélről a kolozsvári központban helyezése iránt a maga részéről is megfelelő módon buzgólkodott. A telefonügynek államositására javaslatot tett; s miután ez meg is történt, inditványozta, hogy a telefonhálózatba kapcsoltassanak be a megyei szolgabiróságok s ily módon nyujtassék alapja annak, hogy e hálózatba a vidék is mind inkább bevonassék. A kolozsvári telefonhálózat létrehozásában a távirda-igazgatóságnak sikeresen közremüködött. És itt el kell ismernünk *Kardos Kálmán* postafőnök érdemeit is, kinek vezetésével a kolozsvári postahivatal — minta hivatallá lett. Kardos minden igyekezete a közönség kielégitésére van irányulva, s általános elismerést vívott ki rendszeretése által. Ez intézmény ellen szokott országszerte a legtöbb panasz tétetni, a kolozsvári ellen ez alig hallható, és ez dicséretére válik Kardos Kálmánnak, valamint a személyzetnek is, kik kifogástalan, szorgalmas — kötelességtudó, — humánus emberek. A kolozsvári üzletre nagy előny — gyorsaság tekintetében — Kardos azon intézkedése, hogy flók-postát állitott be a város más részében is, nem kénytelen az egész város közönsége, mint csak egy helyre menni a postát igénybe vételekor. A kolozsvári posta intézmény történetében Kardos Kálmán a nevét megörökité és meg a kolozsvári közönség emlékezetében is.

A *közútak* épitése tekintetében is igyekezett a kamara gyorsitólag befolyni, igy mindjárt az úgynevezett mezőség úthálózatának javitására, a mi a kolozsvári piacznak is előnyére vált. A *jogszolgáltatás* terén a kamara természetesen csak közvetve szerepelhetett. Különleges aktiója volt az, hogy saját területére nézve az alkotmány helyreállitása után az újonnan szervezendő birósá-

gok székhelyeinek s kerületeinek megállitása iránt tervezetet dolgozott ki s nyújtott át az ezt kivánó igazságügyi kormánynak; a kereskedelmi ülnökök, szakértők alkalmazása mellett határozott állást foglalt, ezek kinevezésére alkalomszerüen javaslatokat tett; inditványozta, hogy a kereskedelmi ülnökök ruháztassanak fel kereskedelmi tanácsos czimmel; a kereskedelmi törvény meghozatalát sürgette s később alkalmazásánál a hivatalból reá eső functiókat, mint: a czégek bejegyeztetése és nyilvántartása, igyekezett pontossággal teljesiteni; a budapesti tözsdebiróság ellen meginditott agitatió ellenében állást foglalt, sőt magáévá tett egy javaslatot, a mely a kereskedelmi ügyek lebonyolitását rendszeres választott kereskedelmi biróságokra kivánná bizni. Nem emlitem azon számos alkalmat, a melyekben a bagatell-törvény módositására, az igazságszolgáltatás gyorsabbá tételére, a csődtörvény reformjára vonatkozólag kérvényezett.

Az utóbbi időszakra esnek kisebb, nagyobb, *helyi*, *országos és világ-kiállitások*, a mik a kamaráknak dolgot mindég szoktak adni! . . . A kolozsvári kamara csaknem mindeniknél egy vagy más irányban tevékenységet fejtett ki s a miként tudva van, az ilyen kiállitási ügyek sok és fáradságos személyi érintkezéssel járnak és sok munkát okoznak. A kamarák rendszerint a kerületi bizottságok teendőivel bizatnak meg vagy önként vállalják magukra e teendőket; azok részletezésébe — mint általánosan ismert dologba — nem bocsátkozva, csak azt tartom szükségesnek megemliteni, hogy ez időszakra estek a *szegedi, budapesti, trieszti, párisi* nagyobb szabásu kiállitások, és mindezek koronája az *ezredéves kiállitás;* ez időszakban tartotta *Arad*, *Temesvár, Zágráb* regiónalis kiállitásait és a legútóbbi években lőnek rendezve a keresk. múzeum által a *bőr- és agyag-ipari*, valamint a *villamos* motorok kiállitásai, nemkülönben a karácsonyi bazárok, nem is emlitve a *kölni*, *antwerpeni, lembergi*, *chicagói, brüszszeli* stb. kiállitásokat.

A kolozsvári kamara mindezen kiállitások érdekeinek előmozditásában nagy tevékenységet fejtett ki. A budapesti (85-kit értve) országos kiállitás tömegesebb látogathatása és tanulmányozhatása szempontjából, a kolozsvári kamara kezdeményezte az önkezelési menetjegyek kieszközlését, a melynél fogva az ország más részeiből is százával mentek később a látogatók a kiállitás tanulmányozására. Anyagi áldozatokat is hozott ebben a kamara.

A kolozsvári kamara minden irányban igyekezett megfelelni közérdekü feladatainak, de hogy főtevékenysége a *szakoktatás* terén folyt le, az önként következik. Elévülhetetlen érdeme a kamarának azon kezdeményezése, a mely a teljes eredetiség jellegével bir: *a fa, fém- és épitő-iparosok tanmühelye*, a hol hazánkban először lőn megkisértve a mühelyek gyakorlati oktatásának összekapcsolása a megfelelő elméleti szakoktatással. A földmivelés, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium 1884. febr. 29-én kelt 1686. sz. a. rendeletével az állam, Kolozsvár városa s a kereskedelmi és iparkamara segélyével alapitotta *a Kolozsvári államilag segélyezett épitő, fa- és fémipari-tanmühelyeket.* Ez az intézmény, *melynek eszméjét 1884 ben Gámán Zsigmond*, mint közgazdasági előadó és kamarai titkár *vetette fel*, mint fennebb irám, a maga nemében első volt a hazában. Lényege abban állt, hogy a kellő előképzettségü s a jobb ipartelepeken elhelyezett tanulóknak megfelelő elméleti szakképzettséget adjon. Mint ilyen, első hat évét 1884—1890-ig évenkint csak egy-egy osztálylyal élte le; azonban 1892-ben a kereskedelemügyi kormány az elért sikerek miatt I—III. osztályuvá egészitette ki s a most már állami feladattá lett ipari szakoktatásra nézve az egész hazában mintául fogadta el. Ekkor az országban szaporodni kezdtek a hasonló intézetek s 1890. január elsején állami jellegüvé lett az iskola. Kolozsvár városa még 1882-ben elhatározván egy központi rajziskola létesitését, ennek czélja 1884-ben oda módosult, hogy oly rajziskola legyen, mely az alsófoku ipariskola képzettebb tanulóit és az iparos segédeket oktassa iparágaiknak megfelelően az ipari szakrajzban. Igy nyerte: *Kolozsvári központi felsőbb szakipar rajziskola* nevét, mint segédek fém és faipari szakokba osztva nyertek oktatást. Mint ilyen 1884—1887-ig az alsófoku ipariskola igazgatója, Kiss Sándor vezetése alatt müködött, azóta egyesült az ipari szakiskolával.

Az ipar-múzeum eszméje a néhai gróf Schweinitz Gyulától származik! . . . A jeles ipar- és közgazdasági szakiró 1882-ben átirt az iparkamarához, hogy ő: „A Kolozsvártt alapitandó erdélyrészi iparmúzeum tervezete“ czim alatt egy tervrajzot és szabályzatot késziteit, mely nyomtatásban is megjelent. A harmincz lapra terjedő füzetben adja tervrajzát a gróf, a mely később el is fogadtatott, midőn Gámán Zsigmond kezébe vette az iparmúzeum kérdésének a megoldását. Ugyanis Gámán inditványára

az 1885-iki budapesti országos kiállitás alkalmából megbizta az iparkamara Pákey Lajos tanmühelyi szakigazgatót és Binder Lajos akkori erdélyrészi ipar-felügyelőt, hogy a kiállitáson ez iparmúzeum alapját a kiállitóktól eszközlendő gyüjtések által igyekezzenek megvetni. Ennek sikere lett! . . . Ezekből s a későbbi gyüjtésekből a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara pártfogásával és segélyezésével létesült az: *Erdélyrészi technologiai iparmuzeum,* mely 1887. deczember 26-án ünnepélyesen megnyittatott. *Ez a három intézmény* 1887. szeptember elsejétől közös vezetés, felügyelő bizottság és igazgatóság alatt állott. A felügyelő bizottság állandó elnöke Sigmond Dezső volt, helyettes elnöke Gámán Zsigmond; az intézetek igazgatója dr. Ferenczi Zoltán, szakigazgatója Pákey Lajos voltak. Jövőre kiható, átalakitó változás, ez intézeteket a lefolyt idő alatt különösen három érte. Ezek *elseje* az, midőn közös czélra és közös fejlődésre egyesültek 1887-ben. *Második* az, hogy 1887-ben decz. 20-án Kolozsvár város közgyülése dr. Groisz Gusztáv városi bizottsági tag inditványára 30.000 forintot szavazott meg ipari czélra; de Pákey Lajos inditványára kizárólag az iparmúzeum czéljára határoztatott fordittatni az összeg. Téves tehát azon állitás, hogy Groisz inditványára a múzeum javára szavazta meg a közgyülés a 30,000 frtot. Mint a kezem közt lévő adatok bizonyitják, Groisz inditványában semmi sincs direkt megnevezve, csak általánosságban van szó — ipari czélokról. Groiszé az érdem, hogy a közgyülést ismert ékesszólásával ily nagy összeg megszavazására rávette; Pákey meg az által tett hasznot, hogy kivitte inditványával, miszerint az egész összeg az iparmúzeum czéljára fordittassék. A királynak 1887-ben Kolozsvárott léte emlékére a közgyülés kimondá: hogy ez iparmúzeumnak Ő felsége nevéről *I. Ferencz József iparmúzeum* neve legyen, miáltal lehetővé vált az a terv, hogy az egyesült intézetek, noha évek mulva, állandó épületet nyerjenek. Végül harmadika az, hogy az iparkamara előterjesztésére — a mely Gámán műve volt — a három intézet 1896. január elsejével állami kezelés alá vétetett. Majd Pákey Lajos műépitész tervet készitett az intézetek részére emelendő épületre. Kevés hijján 80,000 forintjába került az épület a városnak, az állam részére 20,000 frt. Az alapkövet 1896. szeptember 30-án rakták le, 1898. szeptember havában az épületet teljesen használatba lehetett venni.

Az iparmúzeumban háromezer darab tárgy és negyven collectiv gyüjtemény van. Az intezet létrejövése érdekében szép buzgalmat fejtettek ki: Sigmond Dezső, Bak Lajos, Fischer Vilmos, Finály Henrik, Hátsek Antal, Polcz Albert, Tauffer Ferencz, Tömösvàry Miklós, Békéssy Károly a házi iparegylet igazgatója, Dr. Concha Győző, Gamauf Vilmos, dr. Fabinyi Rudolf, gróf Scweinitz Gyula, Binder Lajos, Hirschfeld Lajos, dr. Ferenczi Zoltán, Hegedüs Sándor, Albach Géza, Szterényi József, Benigni Sámuel, Bucsy József m. kir. műszaki tanácsos, Simonffy István gépgyáros. Továbbá nagy tevékenységet fejtett ki Pákey és Binder abban is, hogy a múzeum számára tárgyak gyüljenek. A kolozsváriak közül például adománnyal járultak: Demény Ágoston műlakatos, kovácsolt gyertyatartókat; Erdélyrészi házi-ipar fejlesztő egylet cserép, porczellán, üveg tárgyakat. Ez tulajdonkép a Békéssy Károly-féle gyüjtemény a párisi világkiállitásról. Gergely Ferencz kereskedő: festékminta gyüjteményt; Gál B. János kályhagyáros: kályhamintákat; Orbán József téglagyáros: téglamintákat; Seemann József műlakatos: ajtó, ablak-sarkokat a vajda-hunyadi vármintából: Simonffy István gépgyáros: egy hajtó-rúd s egy zuzógép-mintát, mind az ő műhelyében készültek. Finály Henrik által az 1880-iki aldunai tartományi útjából hozott tárgyak; Farkasházi Fischer Vilmos kiállitott egy nagyobb porczellán gyüjteményt, ebből többet a múzeumnak ajándékozott. Horváth Gyula épitész ajándékozott érdekes diszműveket. Ezenkivül az ország minden részéből jöttek adományok, maga a jelenbeni miniszterelnök Bánffy Dezső br. is küldött szövetmintákat. S az utóbbi években, hol vesznek, hol küldenek újabb meg újabb adományokat be. Hogy az iparkamara itt is első helyen állott, azt felesleges is mondanom, az 1873-iki bécsi kiállitás óta a különböző tárlatokra nagy részben ajándékképpen, részben készpénzért beszerzett a megfelelő ipari készitményekből, s a mely az iparmúzeumnak nem csekély értékü alapját képezi. A múzeum össze van kapcsolva megfelelő *szakkönyvtárral.*

Az 1897—98. évtől kezdve a kolozsvári állami fa- és fémipari szakiskola teljesen és kizárólag Magyar Endre igazgató vezetése alá kerűlt, ellenben külön választatott az I. Ferencz József iparmúzeum s annak igazgatója lett továbbra is Pákey Lajos. Az igazgató Magyar Endre okleveles gépész-mérnök, 1897-ben neveztetett ki igazgatónak. Ferenczi Zoltánhoz meleg hangú

bucsú-levelet intézett a tanári kar, mint ki egyetemi múzeumi könyvtári igazgatói állásában nagyon igénybe lévén véve, megvált önkényt állásától. De Magyar Endrében kiváló erőt nyert az intézet, melyben tizenegyen tanitanak. A tanárok nevei: Magyar Endre, Pákey Lajos okleveles épitész-mérnök, Kolozsvár tiszteletbeli főmérnöke és városi képviselő. Felméri Albert óra-adó, az állami tanitónő képezde rendes tanára. Ferdinándy József rendes szaktanár. Ferenczy Gyula óra-adó tanár, a „Mezőgazdasági Bank és takarékpénztár részvénytársaság“ vezérigazgatója. Gazelli Árpád óra-adó tanár, egyetemi könyvtár tiszt és végzett tanár-jelölt. Judik József óra-adó tanár, gépész-mérnök. Kreszta József óra-adó tanár, okleveles mérnök a m. kir. áll. vas. kolozsvári osztálymérnökségénél. Molnár József rendes rajztanár. Dr. Pfeiffer Péter óra-adó tanár, egyetemi tanár-segéd, Kolozsvár város oszt. mérnöke. Váradi Albert óra-adó tanár, népiskolai igazgató. Az épitő ipari osztálynak az 1897—8. tanévben volt 24 hallgatója. A fa- és vegyes-ipari szaknak 34 hallgatója. A Fémipari szaknak 42 hallgatója. A leiró mértani tanfolyamnak 24 hallgatója. Az általános gőzgép-kezelői és fütői tanfolyamot járta 23. Az Elektrotechnikai tanfolyamot meg 21. Összesen 168.

De habár sokkal kisebbszerü, a női nemre azonban áldásos intézmény a *női kereskedelmi tanfolyam* berendezése. Midőn ez az intézmény 1891. óta beillesztetett a tanügy keretébe, egy új munkatér nyilt meg a leányok előtt: a kereskedelmi pálya. Ha vagyon és támasz nélkül marad a leány-gyermek, képzettségével és becsületes munkájával ezen a téren is biztosithatja jövőjét vagy — a mire szintén több eset van — jó segitségére lehet szüleinek vagy férjének az üzletben. Az előitéletek mindegyre tünedeznek, annyira, hogy ma már nemcsak a nyomasztó kényszerüség tereli a nőket a kenyérkeresetnek erre az ágára, hanem kezdik belátni azt is, hogy jobb módú szülők gyermekének sem árt az, ha bekövetkezhető végső szükség esetén van a kezében egy diploma, mely megmenti attól, hogy közömbös rokonok irgalmára szoruljon! . . . Kolozsvártt ez az intézmény fennállása óta folyvást hódit. Minden évben volt a kereskedelmi női tanfolyamnak tanulója. A kik beiratkoztak, azok mindnyájan beváltak és ma biztos kenyerök van. Alkalmazzák őket bankok, biztositó társaságok, jónevü kereskedő czégek és pedig nem alá rendelt szerepet juttatnak nekik, hanem valóban fontos és munkájukat

tisztességesen honorálják. Az iskolai év október elsején kezdődik. Korra való tekintet nélkül olyan nőtagok vétetnek fel, kik a felsőbb leányiskola vagy polgári iskola négy osztályát, vagy a felső népiskolát elégséges eredménnyel végezték. A kiknek nincsen ilyen iskolai bizonyitványuk, felvételi vizsgálatot tesznek a magyarnyelvből és fogalmazásból, a számtanból és földrajzból. A tanfolyamra jelentkezni szándékozóknak, a kolozsvári állami felsőbb leányiskola igazgatóságához kell fordulniok. Mióta ezt a nagy társadalmi jelentőségü intézményt létesitették és a női kereskedelmi tanfolyamok országszerte megnyiltak, azóta a kolozsvári felsőbb leányiskolával kapcsolatosan, szintén fennállott évről-évre ez a tanfolyam, melyre annál nagyobb volt itt a szükség, minthogy az erdélyi részekben csak Kolozsvártt szerveztek hasonló kurzust. Ez idő alatt száznál több tanuló végezte itt tanulmányait, közöttük ma többen biztos állásokat foglalnak el és oklevelük oly tisztességes fizetéshez juttatta őket, hogy nehányan szerény igényü családjokat is képesek abból eltartani. A kereskedelmi és iparkamara több száz forint ösztöndijakat bocsátott rendelkezésre, azonkivül a tanfolyamról kikerülő növendékek elhelyezésére segédkezet nyújt és pedig hovatovább több eredménnyel. A tanitás a felsőbb leányiskola helyiségében foly, és az intézet igazgatósága készségesen nyujt bővebb felvilágositást az érdeklődőknek, minőt én itt, a hosszadalmaság kikerülése miatt adhatók.

A mi a kisebb-nagyobb fontosságu azon ügyeket illeti, a melyek a kormány, a hatóságok, egyletek, társulatok és magánosok részéről a kamarákhoz *vélemény nyilvánitás* végett utaltattak, nagy számuknál fogva is nehéz lenne névszerint felsorolnom, de felesleges is, mert minden részletre nem terjeszkedhetek ki, továbbá mert ezeknek csaknem mindenike a többi kamarával közös s a kamarák monografiájának megirásánál (1899-ben megjelen az első kötet, Budapesten irják s adják ki, a mint munkám egy helyén már emlitém) mint együttes és pedig nem kevés tanulmányt, tanácskozást és munkát adó ügyek emlitendők fel, a melyek majdnem az egész államéletet felölelik s a kamarák közérdekü tevékenységének egyik jelentékeny részét képezik. A kolozsvári kamara tevékenysége némi jellemzésére legyen elég annyit felhoznom, hogy 1870—1894. közt csupán vásár-tartási ügyben 107, vásári vámtarifa ügyben 141 esetben mondott véleményt. Hátha még hozzá vesz-

szük a *hivatás-szerü teendőket*, a melyeket a kamara a kamaratörvény és újabb intézkedések következtében a czégjegyzés, védjegy lajstromozás, igazolványok kiszolgáltatása körül folytonosan teljesit, valamint azon nem kis fáradsággal járó munkát, a melyet a *kamara háztartása* igényel.

A kolozsvàri kereskedelmi és iparkamara tevékenységét a *kiadványai* is bizonyitják, a miknek sorozata a következő:

Erdély nagyfejedelemség minden községének betürendes névsora. Szerkesztette Pósch József titkár. 1855-ben adta ki a kamara. Megjegyzem, hogy ez a névtár az újabb politikai beosztások következtében a kamarai iroda segitségével 1878-ban és 1886-ban újabb kiadást ért ... *Az erdélyi gazdasági egylet és a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara által 1858-ban rendezett kiàllitás katalogusa, a biráló bizottsági jelentésekkel. 1857.* A 258 lapra terjedő munkát Gámán Zsigmond szerkeszté. Ma már csak egy példányban található Kolozsvárott, t. i. az Iparos Egylet könyvtárában ... *Az erdélyi vasút, lovag Ghega előterjesztése szerint. 1862 ... Jelentések a Bécsben 1873 ban tartott világtárlatnak a kamarától segélyezett látogatóitól. 1874 ... Emlékirat a székely kivándorlás okairól, terjedelméről és orvosszereiről. 1875 ... Emlékirat a vasúti útasok kötelező baleset biztositásáról. 1880 ... Miképp legyenek szervezve az iparos segédek segélypénztárai? 1881 ... A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara emlékirata a kereskedelmi szakoktatás ügyében. 1881 ... Jelentés a Bukovinában és Moldva egy részében 1881-ben tett ipari tanulmányútról. 1882 ... A kolozsvári kereskedők és iparosok név- és lakásjegyzéke. 1884 .. A kolozsvári keresk. és iparkamara véleményes jelentése a Romániával kötött 1876-ki kereskedelmi szerződés felett. 1885.* A közel háromszáz lapos nagy munkát élvezettel olvastam, méltán keltett azon időben nagy feltünést komoly — szakszerü tanulmányánál fogva; annak idején beható ismertetésit adtam a munkának egyes lapokban ... *A kamara véleményes jelentése Németországgal kötendő kereskedelmi szerződés felett. 1885.... A romániai vámháboru által sujtott határszéli városok iparczikkeiből rendezett kiállitás katalogusa. 1886.... A kolozsvári kereskedők és iparosok név- és lakjegyzéke a bejegyzett czégek feltüntetésével. 1890 .... A kamara közgyüléseinek nyomtatásban megjelent jegyzőkönyvei az 1867. évtől az 1884. évig.* Öt kötetből áll ezen kiadvány ... *A kamara évi jelentései az 1878—1896. évekről.* Ezen évi jelentések nem a szokásos statisztikai kimuta-

tásokra szoritkoznak, hanem országos szemle van adva a kereskedelem-ipar-közgazdasági dolgokról, s röviden el van mondva a kamara véleménye a fontosabb dolgokról, kapcsolatba hozva a kamara területén észleltekkel. A Gámán által szerkesztett vaskos évi jelentéseket nagyban felhasználja a szakirodalom is, és mint illetékes szakvéleményre, még a parlamentben is egy-egy szónok merit belőle érveket, és hivatkozik a forrásra, mint tevé például Neményi Ambrus képviselő is, mint a kereskedelmi tárcza előadója az új helyi dijszabás helyességének támogatására... A *kamara adatai a magyar kereskedelmi és iparkamarák Monografiájához. 1896.* Összeállitotta Gámán Zsigmond. Az 54 nyomtatott kis lap forrásait magam is egyes helyein igénybe vettem munkám számára. Ennyiből állanak a kamara kiadványai, mint melyek közt vannak oly munkák is, a miknek tartalmáról jó lesz az irányadó politikusainknak is megismerkednie, milyen azon emlékirat, mit a székely kivándorlásról adott a kamara. Huszohárom év van ugyan a kiadvány háta megett, de praktikus oldalát azért máig sem veszté el, mindég használhatni útmutatóúl a még most is napi renden lévő kérdés mikénti megoldásánál?

Nagy fontosságu akczió ment véghez a kolozsvári iparosok közt 1896-ban, midőn létrehozták az *ipartestületet!*... A testület hivatalos czime: *Kolozsvári ipartestület.*

Czélja, a testületi tagok közt a rendet és az egyetértést fenntartani, az iparhatóságnak, az iparosok közt fenntartó rendre irányuló müködését támogatni, az iparosok érdekeit előmozditani. Ez okból gondoskodik arról: hogy a testület kebelében az egyes iparágak vagy iparcsoportokból szakosztályok szerveztessenek; hogy az iparosok, vagy tanonczok és segédek közt felmerülő surlódások és vitás kérdések eldöntésére békéltető müködés biztosittassék; hogy seg.ly pénztárak létesüljenek; hogy az iparosok és segédek közt rendezett viszonyok álljanak fenn; hogy az iparosok anyagi érdekeit szövetkezetek alakitása által előmozditsa. A testület kebelében az egyes iparágak, vagy csoportok érdekeinek önálló képviseletére szakosztályok szerveztettek. A szakosztályok tisztviselői közgyülésen választatnak három évre. Ezen szakosztályokba az egy iparágat üzők tartoznak. Rokon iparágat üzők azonban egy szakosztályban csoportosulhatnak. Az ipartestület, a hozzátartozó iparosokra és segéd személyzetükre nézve m. azon teendőket végzi, a melyeket az elsőfoku iparhatóságnak

kell végeznie. Ez okból: a hatóságokat az iparügy tekintetében kellőleg tájékoztatja és figyelmét főleg kiterjeszti arra, hogy: tanonczoknak irásbeli szerződés mellett és csak a törvényes kort elért gyermekek alkalmaztassanak; hogy a mester tanonczát iparában oktassa, templomba és iskolába járassa, jó bánásmódban részesitse. A tanviszony befejeztével a tanoncznak bizonyitványt ad, miért ellenőrzi a tanviszonyt, annak tartamát, esetleg felbontását. A területén alkalmazott tanonczokról lajstromot vezet és kiküldöttei által meggyőződik arról, hogy ezek az iskolát miképpen látogatják; tanoncziskolákról, esetleg tanfolyamokról gondoskodik, megállapitja a tanitás napját és gyakorolja a tanitás felett a közvetlen felügyeletet; a segédek szabályos szerződéses viszonyainak megtartására felügyel, kiállitja számukra a munkakönyvet, erről pontos jegyzéket vezet, valamint a területén alkalmazott segédeket lajstromban nyilvántartja.

Ezen ipartestületbe mindazok az iparosok tartoznak, a kik Kolozsvár város területén az 1884. évi XVII. t. -cz. 5. §-a szerint képesitéshez kötött mesterséget üznek. Az illető iparos iparának megkezdésével egyszersmind az ipar-testület tagjává lesz minden jogával és kötelezettségével. Nők és kiskoruak szintén tagjai a testületnek, ez utóbbiak azonban jogaikat a testület gyülésekeu erre meghatalmazott testületi tagok által irásos meghatalmazás utján gyakorolhatják. A tagság véget ér az illetőnek a testület területéről elköltözése, illetőleg üzletének törlése által. Minden tag a belépése alkalmával — belépési dij czime alatt — tiz forintot fizet a testület pénztárába. Minden tagnak jogában áll: a testület közgyülésén részt venni, nők és kiskoruak jogukat testületi tagok által irásos meghatalmazás útján gyakorolják oly formán, hogy egy-egy tag a magáé mellett még egy szavazatot gyakorolhat; a munkás viszonyból eredő surlódások és peres kérdésekben a testület közbejövetelét, illetőleg segélyét igénybe venni; a testület által vezetett munkás statisztikai adatokat megtekinteni és a testület közvetitését a munkás, esetleg munka szerzésben élvezni; a testület által kezdeményezett közös vállalatokban, esetleg az általa létesitett szövetkezetekben az ezekre nézve szerkesztendő külön szabályok értelmében résztvenni. A beiratási dijon kivül, mely a tagság tartamára, egyszersmindenkorra fizettetik, minden tag évenként két forintot fizet a testület pénztárába. A dijak a késedelmező tagoktól az 1884. évi törvény

alapján, közigazgatási úton, a közadók módjára hajtatnak be. Az ipartestület ügyeit a közgyülés és az előljáróság intézik. A testület tisztikara: elnök, két alelnök, titkár, segédtitkár, pénztárnok és három számvevőből áll; az előljáróság harmincz rendes tagból áll. Az ipartestület vagyonát képezi: a testület alaptőkéje, mely a feloszlott helyi ipartársulatok hagyományaként a testületre száll és a mely a beiratási dijakkal, valamint a netaláni hagyományok vagy alapitványokkal és birságokkal gyarapittatik; a testületi jövedelmek, nevezetesen: a vagyon évi kamatai, a tagok által fizetett illetékek; a testületi közgyülés által a törvény korlátain belül kiszabott mérsékelt dologi dijak; az előljárósági és békéltető bizottsági tagokra netán kivetett birságok; a közös vállalatok tiszta nyereményéből a külön szabályzatok értelmében a testületre eső rész; és az évekről esetleg maradó többletek. A 28. §. szerint, az ipartestület kebelében az iparosok és tanonczok, vagy segédek közt felmerülő surlódások és vitás kérdések elintézésére békéltető bizottságot szervez.

A nagy gonddal készitett alapszabályok, a melyet az 1898. január 23-án tartott közgyülés hagyott helyben, a megerősitést csak ugyanezen év julius elsején nyerték meg. A miniszter helyett Vöröss államtitkár van aláirva, szólva a dátum 1898. julius 1-ről. Bukása előtt néhány héttel irta tehát alá a megerősitést!... Fennebb emlitém, hogy az ipartestület vagyonát képezi a testület alaptőkéje, mely a feloszlott helyi ipartársulatok hagyományaként a testületre száll; az épitő ipartársulat volt az első, a mely az ipartestület megalakulása után föloszlott, s beléje olvadt vagyonával együtt. A föloszlást a kereskedelmi miniszter tudomásul vette. A példa követésre, azonban valószinü csak ezután akad, hogy a társulat végre megerősitett alapszabályokkal folytathatja fokozottabb mérvben tevékenységét. Pár év még kevés idő arra, hogy nagy eredményeket végezhessen egy társulat, — az új testület azonban hivatásának igyekszik megfelelni, 1898-ban még ipartestületi ifjusági önképző-kört is alakitva — és az ipartestületi betegsegélyező pénztár alapszabályai 1898. nyarán terjesztettek fel a miniszterhez.

A szakosztályok elnökei: 1. Épitő iparos szakosztályban: Reményik Károly: alelnök: Hevess József. 2. Fém, fa- és jármü ipari szakosztály elnöke: Simonffy István gépész: alelnök: Gergely Kálmán. 3. Ruházati szakosztály elnöke: Ferenczi Ignácz;

alelnöke: Schäffer András. 4. Élelmezési ipari szakosztály elnöke: ifju Lászlóczky Sámuel; alelnöke: Mattay Kálmán. 5. Fodrász, fésüs és kefekötő ipari szakosztály elnöke: Terkál Béla. Ezenkivül jegyzők is vannak. E szakosztályok buzgó müködésétől függ az ipartestület ipari tevékenységének hatályossága és részletekig menő kifejtése. Az első közgyülés 1897. január 24-én folyt le. A megalakulás 1896. tavaszán történt; a rendes müködést május hóban kezdte meg. Az első közgyülésen már konstatáltatott, hogy 1896. decz. 31-én a készpénz maradvány volt 634 forint. Hevessy József számvevő előterjeszté a jövő évi költségelőirányzatot, az összes bevétel 8588 forintra irányoztatott elő. Pénztár maradvány 1897. deczember 31-én 50 frt volt. Az iparos segéd munkások képzésére szervezett bizottság is nagy tevékenységet fejtett ki, hogy vasárnaponként népszerü felolvasások tartassanak kiváló szakférfiak és irók által; a nyomdai s más ily költségeket az iparkamara hordozta jó részben. A bizottság elnöke: Dr. Haller Károly, kinek személye kezesség arra: hogy szakfelolvasók mindég fognak akadni.

Az ipartestület tisztviselő kara: Reményik Károly elnök, Tussai Gábor iparhatósági biztos, Bak Lajos, ifju Lászlóczky Sámuel alelnökök, Haás János pénztárnok, Hevessy József, Demjén Ágoston, Ferenczi Ignácz számvevők, Hirschfeld Lajos titkár és ifju Jakab Lajos segédtitkár. Csak a Tussai Gábor állásáról jegyzek annyit meg: a felett, hogy a testület az alapszabályok és a törvény értelmében működik, az iparhatósági biztos őrködik; a ki is a testületi elöljáróság minden ülésére, valamint a közgyülésekre mindig külön meghivatik. E testület, ha a maga elébe tüzött hivatásának teljesen meg fog felelni, nagy hasznot tesz úgy az iparosság, mint ezzel karöltve, a közügy érdekében is.

Az 1896-iki év második felében: „*Iparosok Lapja*" czimmel Kertész Márton szerkesztésével egy jól szerkesztett lap adatott ki. Az iparos egyletnek volt a lapja, tulajdonosa Benigni Sámuel. Minden hóban kétszer jelent meg négy levél terjedelemben nyolczadrét alakban, kettős hasábos lapokon. Ára egy évre csak két forint volt. De mert lap példányokhoz nem tudtam jutni, csak hallomás után irtam a fennebbi sorokat, mellőznöm kell ismertetésit. Azon azonban lehet csudálkozni, hogy még az iparos egylet könyvtárában se legyen vagy egy példány, holott más lapok ott találhatók bekötve. 1887. év januártól kezdve azonban: „*Er-*

délyrészi Iparlap" czimmal folytatódott a lap, Tussai Gábor szerkesztésével; épp oly terjedelemben s árban jelenve meg a lap! . . . Ezen lap-számokból sem kaptam példányokat az iparos egylet könyvtárában, nem kaptam magától a szerkesztőtől, az ő utasítása nyomán a lapot kiállitó nyomdához fordultam példányok kapásáért, nem értem czélt, mivel nem volt a lapból eltéve; végre megkaptam az összes számokat az ipartestület levéltárában. A lap a kolozsvári ipartestület, iparos-egylet, hitelszövetkezet és kerületi betegsegélyző-pénztár hivatalos organuma volt. Az első szám január 15-én jelent meg, Tussai szerkesztő adott hosszabb programmszerü nyilatkozatot. Melitskó Frigyes: az ország második műegyetemének Kolozsvártt leendő felállitása ügyében irt. A tárcza szól *Bak Lajos* tekintélyes iparosról. Az 1838-ban Szarvason született ifjú, 1864-ben jött Kolozsvárra s néhány évvel rá megvette a mai telkét, berendezve szerény üzletét. Tizenhét éven át dolgozott mig annyira vitte, hogy 1886-ban felépitette mai emeletes házát és műasztalosi gyártelepét, a mely utóbbit a régi kis viz-motor helyett gőzgéppel s a legmodernebb fölszereléssel látta el. Az általánosság terén mozgó tárczaközleményen kivül, több ipart érdeklő apró közlemények vannak adva. A 2—3-ik számban önálló dolgozatot adott Tussai: az ipartörvény módositásáról, majd meg beható tanulmányt irt a — vámügyről. Igen érdekes tárczaközleményt találunk Nulinek Viktortól, vázolta a csizmadia ifjusági egylet kétszázhetvenéves multját. Ünnepélyel ülték meg a jubileumot. Tanulmányos volt a legifjabb Nagy János — hassonnevü kőfaragó mester — sirkő-raktáros — fiának a levele, mit külföldi tanulmány-utjáról irt az iparkamarához. *Benigni Sámuelről* is van tárcza adva, de ez életirat is csak az általánosság terén mozog, sok szó, de annál kevesebb részlet. A 4-dik számban a vezérczikk megint Tussaitól van, az ipartestület reformjáról irva: *dr. Haller Károlyról* meg tárcza van adva. Nagy Károly kereskedelmi akad. tanártól igen érdekes felolvasás van adva ily czimmel: „Hogyan hirdettek régen Párisban? . . ." A márczius 15-iki számban, a nagy napot méltató vezérczikken kivül, beható tanulmányt irt Tussai: a segélypénztárakról. A tárczában meg *Reményik Károlyról* van életirat adva. Reményik a kolozsvári ipartestület teremtője és elnöke. Azelőtt vezetője az épitő ipartársulatnak, a mely az ipartestület magva volt. Még azelőtt jeles főmérnöke Kolozsvár városának, a melynek területén több mó-

dern, diszes köz és magánépület tanuskodik arról, hogy Reményik Károly az épitész-mérnöki diplomát derekasan kiérdemelte Tőle Erdély más városában is találunk laktanyákat, iskolát, törvényszéket, megyeházat vagy magánépületet. Magyar a művészetében, körzője és irónja alól a legszebb nemzeti motivumok kerülnek ki. Létrehozta az „Otthont“ — a kolozsvári iparosok számára. „Itt veszszük — irja az életiró — különösen sok hasznát a Reményik angol vérmérsékletének, higgadt, gyakorlatias gondolkozásának, az ellentétek áthidalására, az összhang eltalálására, az ellentétes iránynak induló nézetek észrevétlen összeboronálására rendrendkivül alkalmas egyéni tulajdonainak. Ma elmondhatjuk, hogy iparosaink hivatalos érintkezése a testületben a lehető legkollégiálisabb, társadalmi érintkezésére pedig mindenki csak azt mondhatja: ezek egy sziv, egy lélek. Igazságtalanság volna, ha mindezt első-sorban nem a vezetés javára irnók. Annyival inkább, mert a kik viszonyainkat ösmerjük, tudhatjuk, hogy mindez nem ment oly könnyen, mások is megakarták már itt alakitani a testületet, de bele törött a bicskájuk, mert az eléjük ágaskodott nehézségek előtt mindjárt meghajoltak.“ A terjedelmes életiratot főbb vonásaiban itt ecsetelém. Reményik Károly előtt szép jövő áll, tekintve hogy még fiatal. A férfiak valódi munkálkodása, a 40—50—60-as évtizedeire esik. Reményik pedig legfeljebb ha csak még most lépett be a negyvenes éveibe. Szakzseniálitása följogosit mindenkit azon hitre, hogy e férfiu előtt az iparosság érdekébeni cselekvés tere most köszöntve be, az iparosok valódi vezére lesz, kimagasló alakja a kolozsvári iparosoknak. Az április havi két számban, ugyancsak Tussai irta a vezérczikkeket, szólva a segédekről és a tanoncz internátusról. Hevesy József négy számra terjedő, nagy szaktanulmányról tanuskodó dolgozatot irt az — épitő iparról. Terjedelmes két számban megjelenő ismertetés van adva a székely iparról. Ugyancsak Hevessy Józseftől van szemrehányó fölhivás intézve az iparosokhoz, a melyben elitéli a lap gyönge támogatását — az 1100 testületi iparos léte mellett. Hevesynek teljesen igaza volt midőn állitá, hogy az ország második fővárosa ipartestülete minden tagjára szégyen lenne a lapnak esetleges megszünése. A tekintélyes és lelkes iparos szava azonban nem keltett viszhangot, előfizetők nem nagyon igyekeztek sorakozni a lap köré! . . . Hatásos ismeretterjesztő táreza van adva, az ország huszonöt éves ipari haladá-

sáról, mióta a czéh-rendszer megszünt. A májusi két számban az egyik irányadó czikk: az ipartestület munkaprogrammjáról szól, beható kritika tárgyává van téve a testület eddigi munkálkodása; a másik czikkben valaki ügyesen szellőzteti a székely fiuk sorsát. Melitskó Miklós iparos-segédnek dicséretre méltó tanulmány közleménye van a tárcza rovatban, leirva a külföldi utjában szerzett tapasztalatait. A kamara küldte ki a jeles tehetségü ifjut, a ki fia Melitskó Frigyes vasuti mérnöknek. Bréda Ferencz a kolozsvári fazekas ipar hanyatlásáról irt. A juniusi két számban az irányadó czikkek szólanak: az ipartestületről, hangot adva annak, hogy az iparosok tömöritésére megtette ugyan a testület az első lépést, de az mindaddig nem teljes, a mig az ipartársulatok nagyobb része még külön müködik. A második irányadó czikkben az erdélyrészi kiállitás szellőztetődik, kivánatosnak jeleztetik, hogy a Hunyady Mátyás szobor leleplezésekor az létre jöjjön. A tárczában ismertetve van Mechwart András iparos munkálkodása, ki a Ganz-gyár igazgatója. Ruzicska Gyula behatóan irt az ipartestület és az iparos tanoncz iskoláról. Dr. Gyalui Farkastól tanulmányos leirása van adva a brüszeli kiállitásnak; dolgozatában a főiránuyt Gyalui, az erdélyi iparra fekteté, hogy mit állitottak ki iparosaink!... A második félév első havi számaiban az irányadó czikkek szólanak: „A végeladások" és az „Ipar törvény módositása." Ez utóbbi Tussaitól. A tárczában ugyan érdekes a Barnato pénz királyról adott életirat, az aranybányák tulajdonosa (Amerikában) t. i. tengerbe fulasztá magát egyik utazása alkalmával, de más lapból vétetett az egész át. Az augusztusi számokban, a fáradhatatlanul iró Tussai, bevégezte elkezdett czikksorozatát az ipartörvény módositásáról. Alkalmas czikk az is, a melyben iparosaink felszóllittatnak a párisi kiállitásban való résztvevésre. Vig Albert terjedelmes tanulmányt irt a kisipar és az ipari szakoktatásról. A tárcza rovatban van ismertetés adva a brüsseli kiállitásról; más helyen meg ezt olvassuk Kolozsvár első iparosáról farkasházi Fischer Vilmosról: „A brüsseli kiállitás magyar osztályát nem régiben meglátogatta a belga királyné, és hosszasan elnézte a kiállitáson a nagy feltünést keltett Fischer-féle mütárgyakat; elismerését fejezte ki a látottak fölött, melyek — úgymond — nemcsak felveszik a versenyt az egész müvelt világ készitményeivel, de nem egy tekintetben túl is szárnyalják azokat." Dr Gyaluy Farkas igen szép

és nagy készültségről tanuskodó dolgozatot irt a tárczában ily czimmel: „Középkori kolozsvári szobor Prágában.“ Gyalunak ezen föltünést keltő dolgozata eredetileg más lapban jelent meg, s onnét vevődött ide át. A szeptemberi számokban az irányadó czikkek szólanak: „Bajok az adó miatt“; a másodikban tárgyalva van a munkások napi renden levő bérharcza a munkásadók ellen. A tárczarovat is figyelmet keltő, de mert budapesti lapokból vevődtek át, szükségtelen felemlitésük. Ugyanaz mondható az október hóban adott tárczaközleményről is; ellenben a vezérczikk elsőjében behatóan van tárgyalva: az ipartestület alapszabályainak egy s más módositása, — a második számban meg az épitőiparról szól a vezérczikk A novemberi első szám vezérczikke szól: a vándor iparról, mely a szakkörök birálata alá bocsáttatott; a második szàmu vezérczikk czime meg ez: „Segits magadon“, örömmel van konstatálva benne, hogy az ország iparosai és kereskedői kezet fogtak, hogy mentsék meg és fejlesszék a hazai ipart. A deczemberi első számban azon iparosünnep leirása van adva a vezérczikk rovatában, a melyen kiosztàk a millenniumi kiállitásokon nyert kitüntetéseket — a kolozsvári iparosok közt. A deczember 15-iki szám tárczájában a „Nyomdászat“ — czimű munkája van Ruzicska Gyulának ismertetve. Ha az ez évi lap mérlegét egészében vizsgáljuk, az szellemi rèsz tekintetében teljesen kielégitő volt!... Én csak az önálló dolgozatokat emlitém fel, mellőzve azon dolgozatokat, mint melyek más lapokból voltak kivéve; és természetesen a sok szakgyülések s más közlemények felsorolására nem terjeszkedhettem ki. De mennyire elvitázhatlan a lap érdekes beltartalma és a „Hirek“ — rovatànak az ipar-kereskedelmet érdeklő élénksége; — mégis ki ritt már a második félévben az — ollózás. Eredeti dolgozatok nem igen küldetve a lapba, az egészen magára hagyott szerkesztő, kénytelen volt — a nagyon is igénybe vett munkaköre miatt — más lapok forrásaihoz fordulni. De ez mintegy jelezte azt is, hogy a lap fennállásának hónapjai megvoltak számlálva. Az eredeti dolgozatok hiánya ezt nagyon is jelzé.

Az 1898-iki év első számában a szokásos ujévi üdvözlő vezérczikket olvashatni, a 15-iki számban meg az ipartestületi belépési-dij emeléséről van szó a vezérczikkben. Ugyanezen számban nagyon érdekes tárcza-közlemény van adva dr. Török Imrétől: az ipari munkások egészségéről. Az iparosoknak tarta erről fel-

olvasást s adta egész terjedelmében ki a lap, három számon átjöve a dolgozat. A februári első szám vezérczikke, az ipartestületi közgyülésről szól, — a második számban meg a kereskedelmi tárcza költségvetéséről van szó, hogy mily mérvben van az ipar a törvényhozás előtt! . . . A márczius havi első szám vezérczikke, az országos költségvetés tárgyalásáról szól, helyeslőleg van az felemlitve: hogy a gyakorlati irányt kezdik fenn is követni az iparügyeknél; a második szám vezérczikkében Tussai, a márczius 15-ikét méltatja ipari szempontból, hogy ekkor mozdult meg a magyar társadalom. Az áprilisi mindkét számban, az erdélyi kiállitásról vezérczikkezik Tussai Gábor szerkesztő, annak, a Mátyásszobornak leleplezésekori létre jöttét óhajtva. A május havi első számban a szocziálistákról van szó a vezérczikkben; a második számu vezérczikkben ismertetve vannak azon uj iparágak, a melyeket az országos iparegylet meghonositani vél. Ugyanezen számban adva van a dr. Gámán József tanulmányos felolvasása is kilencz hasábon át, mit az ipartestületben tartott: az 1900. évi párisi világkiállitásról. Kimeritően ismerteti Gámán József, a párisi világkiállitás hazánkat és minket érdeklő ügyét, azzal a reménnyel fejezve be felolvasását: „hogy 1900-ban Párisban is találkozunk"! . . . A junius havi első számu vezérczikkben rövid bevezetés van adva az erdélyrészi kiállitásról s azután az ipartestületnek ez irányban értekezletét közli. A junius 15-iki számu vezérczikkben a jövő iparosairól van szó, hogy mily szellemben neveltessenek! Ugyanezen számban, Somlyai László mondja el beható kritikával veleményét: a betegsegélyző pénztáraknál tapasztalható hiányokról, a melyek orvoslása szerinte csak a törvényhozás utján vihető keresztül. A julius elsején megjelent szám vezérczikke a munkás gyülésekről szól, konstatálva azt: hogy sürün tartatnak ugyan gyülések s mondatnak beszédek, de azért a munkások ügye ma is csak ott áll, a hol ezek nélkül állott.

Ez volt a lap utolsó száma, elégséges előfizetők hiánya miatt megszünt! . . . Ezen félév is kiváló gonddal volt szerkesztve, a helyi ipari, kamarai ülések leirásán kivül egyéb érdekes közlemények is adattak, miknek felemlitését azonban mellőzém, mivel más lapokból vevődtek át, épp igy a tárcza közlemények is. Tehát eredeti dolgozatok alig voltak, azok egyrésze is vezérczikk alakjában jelentkezett. De hát eredeti dolgozatot nehéz kapni, ha nincs anyagi erő a dijazásra. Tussai gyakorlott tolla nélkül,

a lap még ennyi ideig sem állott volna fenn, de mint az ipari dolgokban szakavatott iró, képes volt legalább a vezérczikk rovatát önállóan látni el, s lapmunkatársak hiányában, lapja többi részét is választékosan állitá be. Egyébként Kolozsvártt kereskedő-iparos-lap előfizetők segélyével fennállani egy hamarjában alig fog, mivel kizárólagos szak lap olvasásra, mint melyben mellőzve van a politika: nincs még elég olvasó kereskedő-iparos közönség. Idővel mindez megváltozhatik, de akkor is csak úgy, ha *heti* lap fog kiadódni s pár éven az ipar-kereskedő testületek tetemes anyagi segélyt nyujtanak a lapnak, miszerint mentől több önálló dolgozat jelenhessék meg az irói dijazások folyamatba tételével. De erre a czélra elégtelen évi 2—300 forint lap segély. Hetenkénti lap megjelenésre pedig azért van szükség, mert a ritkán jelenő lapban kevésbbé van tér a közlemények adására, s az olvasó sem tud hozzá szokni lapjához a ritkán való megjelenése miatt.

Bár nem kizárólagos helyi intézkedésről van szó, de azért a kolozsvári ipari életre is éreztetni fogja jótékony hatását, felemlitem még a *budapesti országos iparegyesületnek* azon helyeslendő intézkedését, hogy a hazai iparosokat előmenetelre buzditani, az ipar előmozditása körül szerzett érdemeiket elismerésben részesiteni s ezek által a hazai ipart előmozditani óhajtván: *három irányu dicsérem kiadását határozta el.* Ugy szintén mindazon munkásokat és kézmüves-segédeket munkás éremmel kitüntetni elhatározta, a kik hosszabb ideig egy munka adónál dolgozván, szorgalmas és buzgó magaviseletük, elismerésre méltó jelességük, vagy a közvetlen felügyeletük alatt levő munkásoknak és tanulóknak okszerü vezetése, vagy oktatása által a hazai ipar körül érdemeket szereztek. Ezen érmek elnyerésére pályázni óhajtó iparosok és munkások szabályszerüleg felszerelt folyamodványukat az országos iparegyesülethez czimezve, lehetőleg a kolozsvári ipartestület utján 1898. szeptember 26-ig nyujthatják be. A pályázat feltételei a kolozsvári ipartestület titkári hivatalában megtekinthetők, a hol bővebb felvilágositás is szerezhető.

Intelligens kereskedő-iparos osztály teremtésére Kolozsvár város képviselőtestülete és tanácsa mindent elkövetett a multban és követ jelenben is. És bár igazza van dr. Békéssy Károly egyetemi magán tanárnak abban, mit „Kolozsvár Közgazdasági Multja és Jelene“-czimű munkájában állit (kiadva 1889-ben, 73.

lap), hogy Kolozsvár távol áll az ipar város elnevezéstől, mindamellett a haladás — legalább a szellemi téren — elvitázhatlan!... A fennemlitett munkában ily megjegyzésekre is akadunk: „A régi Kolozsvár lakói a saját produktumaikat fogyasztották, sőt az ország tekintélyes részét is iparczikkekkel látván el, szintén saját munkàjuk gyümölcseit takaritották meg. A mai Kolozsvár azonban idegen államok iparczikkét fogyasztja s nem saját termelőerejéből tartja fenn magát. Szomoruan igazolja ezt a város iparának jelenlegi állása, melyre a mezőgazdasági termelés után vessünk egy behatóbb pillantást." Békésy munkájában folyvást statisztikával dolgozva, itt is azzal bizonyitja be állitásának igazságát. Gyárakról jó formán nincs is mit beszélni, állitja a szerző! És ebben annyiban van igaza, hogy Kolozsvàrtt a gyáripar korántsem oly fejlett, mint számuk után itélni lehetne. A mennyire igyekszik ma már mindenki szert tenni a „nagyságos"-czimre, úgy el van terjedve a kolozsvári iparosság között is azon czimkorság: hogy czégül használhassák e szót: *gyár!*... Dolgoznak pár legénynyel, de azért a nagyhangu gyári czimre szert tesznek. Van egy nehány kivétel, de a zöm csak kedélyeskedik a gyár-féle elnevezéssel. A hivatalos kimutatásokban e folytán meglehetős számu gyára van Kolozsvárnak, a valóságban azonban csak egy nehány. Visszatérve a fennemlitett munkára, szerző állitja, miszerint a kolozsvári hirneves aranymüves, réz-, és ónmüves, posztókészitő és takàcs, fegyverkovács, kalapos, orgonakészitő, piparezelő, nyerges, gyertyaöntő-ipar, daczára annak, hogy egyik-másik szakmának még tengődik nehány képviselője, kipusztultnak tekinthető. Továbbá a csizmadia, czipész, szabó, épitész, kőfaragó, kőmüves, ács, asztalos, kádár, kerekes, kovàcs, lakatos, fényképész, könyvkötő, kövezetrakó, kutcsináló, mészáros, nyomdász, czukrász, kenyér-, zsemlyesütő, fodrász stb. iparágak, melyek a lakosság számához illő arányban képviselvék, s némely czikkekben a vidék szükségletét is fedezik, de a szó nyugati értelmében vett s idegen piaczokra dolgozó iparnak távolról sem mondhatók. A timármesterek külföldi bőrgyárakkal folytatnak nehéz küzdelmet; az aranymüvesek, órások, butorraktárosok, kárpitosok, kalaposok részint felhagyván mesterségükkel, részint csak javitásokra szoritkozva, külföldi czikkek elárusitóivá lettek; a lakatosok, mechánikusok, vizvezeték-készitők s még nehány iparos pedig egészben vagy részben külföld-

ről hozatott kész czikkek felrakásával foglalkoznak. A timárok helyett — bőrkereskedők, papirgyár helyett — papirkereskedők, a kovácsok, lakatosok helyett — vaskereskedés, a takácsok és posztócsinálók helyett — gyolcsárulók, a szabók helyett — ruhakereskedés, más czikkekben: divat- és diszáru, kötöttáru, szőnyegkereskedő, szatócs, zsibárusok gondoskodnak róla, hogy a fokozódott szükségletekhez képest a város és távol vidék selejtes, de tetszetős és mindenekfelett olcsó külföldi iparczikkekkel bőven ellàttassék. „Ha végig tekintünk — irja Békéssy — ama 107 féle ipari foglalkozás során, melyet a város statisztikája mutat fel, az oly iparágakon kivül, a melyeknek úgyszólván kényszerüségből fenn kell állaniok, a helyi szükségletek kielégitésére mindenütt, a hol nagy számu műveltebb közönség együtt él, daczára sok ügyes iparosnak, alig találunk valamit e városban, a mi rámutatna fényes ipari multjára, s az egészséges fejlődés feltételeit rejtené magában a jövőre. Talán hét kisebb szabásu műmalma? De az erdélyi részek feladata nem lehet a gabona termelése. Romániával való kereskedelmi viszonyunk pedig megbizhatatlan és hegyek közt kanyargó vasutunk nyers terményekre nézve dràga szállitàsi eszköz. Talàn a 86-ból egy pár derék, vagyonos és több segéddel dolgoztató asztalos mester, a kinek feldolgozásra hazarészünk gazdag és olcsó faanyaga kinàlkozik? Ugy de ezek még annyira sem juthattak az ipar feltételét képező egynemü czikkek készitésében, hogy az épület- és bútorasztalos-ipart egymàstól elkülönithették volna. Avagy a kocsigyàrtók, szijgyártók, kádárok, szőcsök, fazekasok, kerekesek, a kik közül nehányan magasabb igényeknek is megfelelő iparczikkeket állitanak elő? Kétségkivül mindenik szakma felvirágzàsának meg van az erdélyi részekben minden feltétele, de Kolozsvártt eddig egyik sem dolgozik 3—4 segédnél nagyobb munkaerővel s igy távol esik attól, hogy életképes ipart képviseljen; de megvan nagyobbrészt mindeniknek az egyfogatu szekere, a mi Kolozsvártt a legtöbb esetben azt jelenti, hogy az illető iparos a romlás utján van, mert ipara mellett szőlőmivelést és mezőgazdaságot folytat s igy természetesen egyiknek sem embere. Igy aztán érthető az is, hogy a kolozsvári egyetemen és màs hivataloknál a szolgai állomásokra mi okból pályázik mindig ijesztő arányban iparosmester“? . . . . Tiz év még egy ember életében is kis idő, annál inkább az egy város iparára nézve, hogy sem a

fennebbi munkában jelzett kép megváltozhatott volna gyökeresen; de a legfőbb föltétel, mely egy város iparának fölvirágzására vezethet, t. i. a *szakoktatás*, oly nagy mérvüvé lett Kolozsvártt az utóbbi másféltized alatt: hogyha még egyéb más is hozzáfog járulni, miről az utolsó fejezetben fogok szólani, Kolozsvár nemcsak a kis „Athén" nevet fogja czimei közt hordani, hanem idővel fölfogja venni az „*iparos*" város nevet is.

Mert Kolozsvártt ma már tekintélyes iparos osztály van, a kik kielégithetnék a város és távolabbi vidék igényeit is egyelőre még, a mig produktumaikkal még messzébb mehetnének: ha követni fogják azt az irányt, a mit az utolsó fejezetben fogunk röviden jelezni. És ha országos hirü iparosunk alig is van, melynek produktuma általános keresletnek örvendhetne, bár jól lehet ilyen is volna, ha anyagi helyzete arányban állana — zsenialitásával, de iparosaink munkái kielégithetnék a város és vidék igényeit, szükségletét: *ha produktumaik előállitásában alkalmazkodnának a helyzethez.* Ez esetben nem lenne annyi nehéz viszonyok közt élő iparosunk, és nem szoritnák le a térről őket külföldi versennyel.

Hogy Kolozsvàr iparosai mennyit haladtak szakmunkàjukban, azt bizonyitja a kiállitásokon nyert kitüntetettek nagy száma, a melyek az utóbbi három tizedekben tartattak országunkban és európaszerte: de csak egyszerü névsor adásával — a mely mint birtokomban van — ezen haladás nem illusztrálható . . . . Egy külön kötetes munkában kell idővel ezt bemutatni, még pediglen oly formán: *hogy a kiállitási bizottságok birálataiból készitendők az ismertetések*, a mely alapon egyik s másik iparosunk kitüntetéshez jutott. Ő hozzájuk fordulni ily dologban, nem lesz élethü kép adva az emberi gyarlósággal járó — túlszinezés miatt. Az ipar-kamara közvetitésével lehet csak igazságosan ily munkàt megirni, a mely hivatalos àtiratban kér erre vonatkozó bizonylatokat az illető kamara-testületektől, a hol a kiállitás rendeztetett, és egy-egy kolozsvári iparos nyert. De önként következik ebből, hogy ily munka terjedelmes kötetet fog kitenni. Épp ezért mellőzöm a kitüntetetteknek egyszerü névsor adását, mert az ily alakban nem sokat ér kulturai történeti szempontból! . . . Az ipar-kamara azonban egy ily munkát — ha nem is rögtön, — de idővel bizonnyal fog készittetni avagy késziteni. A kamara nélkül ily munka irására senki sem vállalkozhatik, *mert nem lesz élethü*,

az ezen jelleget nélkülöző munkában pedig nem sok köszönet van, kiszinezett könyvre nincs szükség, — az pedig ilyen lesz. ha az egyes kitüntetett iparosok fogják az irót adatokkal — fölvilágitásokkal ellátni. Van olyan kitüntetett iparos is, hogy 5—6—7 éremmel bir, — a valóság azonban úgy áll, hogy egy produktumával nyerte mind a kitüntetéseket a nélkül, hogy újat állitott volna ki! Érdem ugyan ily alakban is, de nem vehető oly számban, mintha újabb- meg újabbat teremtett volna. Egy ily munkában az ily jelenségekre is figyelemmel kell lenni, ez pedig csak hivatalos adatok utján tehető meg. De hogy valaha egy ily munkának meg kell iródnia, azt ismétlem, — mely azonban — a túl nagy anyag miatt — nagy terjedelménél fogva nem könynyen fog lehetővé vállni, az valószinü.

Jelzettem mindazon tényezőket, kik befolytak iparunk fejlesztésére. Hivatkoznom kell azonban még a *városi tanácsra* és *hirlapirókra is!*... Nincs az országban város, mely annyit költekeznék iparára mint Kolozsvár! 1785-ben Kolozsvár lakosága kilenczezer lélekből állott, a pár év mulva végbemenő nép számláláskor ütni fogja a lakók száma a 43.000-et. Ezen negyvenháromezer lélek annyi nevelő intézetet tart fenn, a milyent nemcsak Magyarország egy városa sem, hanem még külföld sem mutat fel. Évente 5—6000 tanuló nyer falai között nevelést., oktatást, széthordván innen egész Erdélybe a tudás és müveltség kincseit. Kolozsvártt kilencz gyermekkert és óvoda, 27 nép és elemi iskola, 10 felsőbb nép, ismétlő és szakiskola, 3 középtanoda, 2 akadémia (gazdasági-kereskedelmi), 1 tudomány-egyetem, összesen: 52 tanintézet áll fenn, melyek közül csak 9 intézet állami, a többit a város, felekezetek, testületek és magánosok tartják fenn. Páratlan jelenség ez ma széles Európában, hogy ily kevés lakóval biró város, annyi intézettel birjon, a melybe nem is vevém bele, a zene-tanoda s más ily intézeteket. Kolozsvár költségvetéséből évente 40—50.000 frt jut tanügyi czélokra, jókora összegek jutva ipari czélokra. Mindezen dicsérendő vonások részben a városi tanács javára irandók. Hódolnak azon elvnek, hogy ipar nélkül város nagygyá nem lehet. Az ez iránybani nagyobb szabásu mozgalmak Kolozsvártt a hetvenes évektől fejlődtek ki, szerencséjére az iparoktatásnak, hogy a város élén fenkölt gondolkozásu polgármesterek állottak, a kik kerék-kötői a haladásnak nem voltak. Hogy csak a hosszabb ideig — a város

élén álló — polgármesterekre hivatkozzak, úgy Simon Elek mint Albach Géza, különösen ez útóbbi, lelkes hivei voltak az ipari-kereskedelmi mozgalmaknak. *Albach Géza* polgármestersége nyomokat hagyott Kolozsvár város életében, a melyek előidézésében részesei voltak: *Szvacsina Géza*, *dr. Nagy Mór*, *Salamon Antal*, *dr. Szabó Gyula* városi tanácsosok is, utóbbi kezdetben főjegyző volt. Albach polgármestersége alatt történtek a nevezetesebb tanintézeti épitkezések, a melyek költségeik hordozásában a város élénk részt vett, — ez épületek mindég hirdetni fogják a város utódainak: az Albach, Szvacsina, Nagy, Salamon, Szabó neveket, kik ez időkben állottak városunk élén és szereztek hervadhatlan érdemeket maguknak, dicsőséget a városnak.

Néhai *Fekete Pál* meg a közgazdasági kérdésekben volt a városnak orakuluma. *Szvacsina Géza* 1898-ban foglalta el polgármesteri székét, kormányzatával új korszak nyilik a város életében Odaadóbb városi hivatalnoka soha sem volt a városnak; egyike a legnagyobb polgárainknak, a milyen volt a régi századokban *Lintzek János !* . . . Tevékenységi köre, mint a város fejének, megnagyobbodott, bizonnyal ennek hatása érezhető lesz a város minden ügyeiben.

De történeti munkámban nem szabad megfeledkeznem — daczára hogy én is hirlapiró vagyok — a hirlapirókról sem. Városunk e fáradhatlan gárdái szakadatlan szolgálják tollal, nem csak az országos, hanem a helyi érdeket is ! . . . Nincs Kolozsvártt egy rög az újabb tizedekben, sőt visszamenve egész a harminczas évekig, a melyhez a hirlapirói gárda neve ne tapadna. A mi csak Kolozsvártt hatvan év alatt létrejött, az mind e hangya-szorgalmu férfiak érdeme, kik tollaikkal megveték az ágyat, hogy aztán más ültesse bele a magot. A kolozsvári hirlapirók érdemei oly nagyok a város kultura haladása történetében, hogy annak további variálása felesleges. Az újabb időkbeni hirlapirók nevei, kik az ipar-kereskedelem ügyében sokat lenditettek : *Bartha Miklós* hatalmas tollával, *Békéssy Károly* szakképzettségével, *Sándor József* lelkes czikkeivel, *Tussai Gábor* értelmes dolgozataival, *Szentkirályi Kálmán* nagy tudásával, *Hegyessy Vilmos* a leggyakorlottabb hirlapirói tollával, *Salamon Antal* az ő gyakorlati észtehetségével, *Magyary Mihály* szerkesztői tollával, mellésorakozva *Ajtai K Albert*, *dr. Gyaluy Farkas* ~~kitartó~~ tollával, *Kuszkó István*, ki elévülhetlen érdemet szerzett az ereklye-múzem létre-

kutató

hozásával is, *dr. Váradi Aurél* Erdély leghatalmasabb publicistai tollával, *Korbuly József* szép kerekded czikkeivel, *Fekete Nagy Béla* rövid, de világos dolgozataival, *Petrán József* régi hirlapirói tollával, és még mások, kik részben már elhaltak, részben nem mint rendes hirlapirók szólaltak ipari-kereskedelmi dolgokban fel a helybeli lapokban. A kolozsvári hirlapirok önelégülten tekinthetnek az e téren kifejtett tevékenységükre, mert hirlapi felszólalásaiknak lett is eredményök.

A kamara tisztviselői.

Láthattuk a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara tevékenykedését, a mit pedig csak nagyjában vázoltam, lássuk most már külön-külön azon férfiak müködését, a kik a kamara rendes hivatott tisztviselői.

Erdélyben a kereskedelmi és iparkamarák száma három!... 1890. előtt csak kettő volt. A kolozsvári kamara területét jelenleg képezi: Alsó-Fehérmegye, Beszterczе-Naszódmegye, Kis-Küküllőmegye, Kolozsmegye, (Kolozsvárral), Szilágymegye, Szolnok-Dobokamegye, Torda-Aranyosmegye: összesen 1.183,000 lakossal. A kamarai illeték fizetésére köteles kereskedő és iparos 1898-ban összesen 19.317. A kamarai tisztviselők nyugdijazásának ügye csak a nyolczvanas évek elején nyert megoldást. A kolozsvári kamara nyugdijszabályzatát a közgyülés 1882. deczember 10-én állapitotta meg s a kereskedelmi miniszter 1883. április hó 3-án 8186. szám alatt hagyta jóvá. A *nyugdijalap* állampapirokban és készpénzben 1897. végén meghaladta valamivel a huszezer forintot.

A legelső elnök: *Dietrich Sámuel* volt, 1851-től 1860-ig. A legnehezebb időben állt a kamara élén!.. Nevét azonositá a vasut ügyével. Másféltizeden át vajudott a kérdés az erdélyi vasút dolgában s a Nagyvárad-Kolozsvár-Brassói vonal érdekében, ennek diadalra vitelében élénk tevékenységet fejtett ki a kamara, s még akkor sem adta fel a harczot, a mikor az ellenkező áramlatnak sikerült Aradtól-Gyulafehérvárig épités alá hozni a verseny-pályát s másfelöl a lemberg-csernoviczi vonal északról túlszárnyalással fenyegette a brassó-bukaresti összeköttetést. A kamara levéltára egész halmazát tartalmazza az az ügyben készült iratoknak s fölterjesztéseknek, a melyek tanusitják, hogy a kamara az ez ügyben megkezdett küzdelemmel csak akkor hagyott fel, a midőn az alkotmány visszaállta után, a keleti vasút társaság vette át az addig fennállt bécsi és kolozsvári vasúti bi-

zottságoktól az ügy tényleges vezetését, illetőleg kezdetét vette a pályának azon irányban való épitése. a melyben kis eltéréssel eredetileg szervezve volt. A pálya fokozatos megnyitása a hetvenes évek elején, husz éves kitartó küzdelemnek vetett véget. A kolozsvári kamara e küzdelemnek az erdélyi részekben kezdet óta központját képezte. Éltető lelke és buzgó harczosa volt ez eszmének elejétől végig első elnöke: Dietrich Sámuel. Második elnöke a kamarának volt: *Sigmond Elek* 1860-tól 1868-ig. A szabadságharcz lezajlása után költözve Kolozsvárra, ő állitá Erdélyben az első nagyobbszerü szeszgyárat Kolozsvártt, a melyben a lepároltatásnál a gőz szerepelt. 1851-ben keletkezett az első, 1853-ban a második ily gyára, a melyek úgyszólva alapját vetették meg ez országrészben a szeszipar okszerü fejlődésének. De tevékenykedése itt sem állapodott meg!... 1855-ben megnyitá Kolozsvártt az első gőzmalmot. E vállalkozása még kihatóbb volt a mezőgazdaságra, valamint a malomiparra, mint a szeszgyár. Kezdeményezése alapján az erdélyi részekben számos műmalom keletkezett, melyek ez országrészt ellátván finomabb lisztnemekkel, nemcsak a lisztkereskedés nyert addig itt nem ismert lendületet, hanem az értékesebb buza-fajok termesztése is, mert maga meghozatván a sulyosabb bánáti buzákat, a gazdaközönség közt kiosztotta, annak termesztésére buzditott; s ma már, ha az aratás kielégitő, az erdélyi részek képesek az itteni műmalmokat a kellő mennyiségü nyers anyaggal ellátni. Gyári vállalkozásain kivül is az ipari téren forgolódott folyvást, majd mint bérlő, serfőző és nagyszerű sütőde felállitója. Sigmond Elek valódi iparos volt, szakértelmiségénél fogva a városi képviseletnek állandó tagja volt, 1877-ben halt el. *Finály Henrik* volt a harmadik elnöke e kamarának: 1868-tól 1882-ig. Finály tollával vívott magának országos nevet, majd minden dologhoz értve, a kereskedelem-ipar téren is otthonos volt, több szakdolgozattal sőt munkával is gyarapitá ily ágbani irodalmunkat. Az ő irodalmi tevékenykedése azonban az egyetemen folyva le, ennek ecsetelése nem ide tartozik, azt majd olvasni fogjuk az életirat irásával megbizott hirneves kolozsvári egyetemi tanár és történész — *dr. Márky Sándor* tollából, — azt azonban felemlitem: hogy a magyar kereskedelmi tankönyv-irodalomban úttörő volt hazánkban, 1853-ban jelent meg tőle: „A polgár és kereskedő számvetése"; 1855-ben meg: „A váltórendtartás az új váltótörvény

értelmében." 1897-ben halt el! . . . A kamara negyedik elnöke 1882 től fogva: *Sigmond Dezső*. E férfiu egész lényében vállalkozói szellem. Nem irò, de nagy üzleti prakszissal birva és határtalan tevékenységgel léve megáldva, felküzdheté magát ily tulajdonságokkal a kolozsvári kereskedő-iparosok vezérévé. 1844-ben született és igy még csak a férfidelén van, sokat tehet még a városi közügy terén, ha továbbra is erre szenteli idejét és erejèt. 1873 ban vette atyjától át az iparvállalatokat, mely szesz, műmalom, sörgyártás és állattenyésztéssel és hizlalással összekötött mezőgazdaság, ezek képezik főbb ágait a vállalatnak, melyben évenkint 171 ezer metermázsa kerül feldolgozás alá Az évente termelt szesz 50.000 hektoliter, melynek egy része finomitott alakban külföldre kerül eladásra. Vállalata Kolozsvár kereskedelmi forgalmának egyik legtekintélyesebb részét képezi; közel háromszáz embert foglalkoztat a vállalat. Ily nagy üzlet vezetés mellett, tud egyéb tevékenykedésre is időt szakitani; a kamarai elnökségen kivül elnöke a kolozsvári ipariskolák és ipartanműhelyek felűgyelő bizottságának; alelnöke az erdélyi gazdasági egylet állatkiállitási szakosztálynak, a kereskedelmi akadémia felűgyelő-bizottságának, az erdélyrészi háziipar-fejlesztő egyletnek A kereskedelmi akadémia létrehozásában élénk részt véve, az érettségi vizsgálatokon ismételten szerepelt, mint a kereskedelmi miniszter biztosa. Mint mezőgazdásznak pedig az egész erdélyi részekre kihatò ösmert neve van. Az ő kezdeményezése folytán jöttek létre a kolozsvári áruraktárak, az ő és báró Bánffy Ádám közreműködése által létesült a kolozsvári évenkint megtartandó tenyészállat-kiállitás, mely az erdélyi gazdák hazafias részvétele által támogatva, különösen hivatva van arra, hogy az erdélyi részek anyagi jóllétét a marha tenyésztés emelése által fejlessze. A kereskedés-ipar-közgazdaság terén elismert szakember hirében állva, nincs oly szakértekezlet fenn Budapesten, melyre Sigmond Dezső föl ne hivatna. 1898 nyarán is volt országos jelentőségü szaktanácskozás Budapesten, Dániel Ernő báró miniszter elnökölt a Vámértekezleten. Sigmond Dezső természetesen hivatalos volt az értekezletre és irásban nyujtá be észrevételeit a tarifára nézve. Kol zsvárról *Sigmond Dezső*, *Gámán Zsigmond* és *Weisz Mór* hivattak fel az értekezletre Ez útóbbi kiváló szakember és nagy beszédet tartott a vámértekezleten. Sok hirlapi-dolgozata van Weisz Mòrnak — közgazdasági

kérdésekben, az 1867-iki párisi kiállitásra, az iparos egylet tanulmányútra küldé, s azóta folyvást szaktekintélye a kolozsvári kereskedő-iparosoknak. Oly sok oldalu tevékenység után, minőt Sigmond Dezső kifejtett, 1884-ben Kolozsvár szabadelvüpárti választópolgárai bizalmukkal ajándékozták meg, és két országgyülési czikluson át képviselte a várost Szónok nem léve, hanem a tettek embere, beszédek tartására nem vállalkozott. Munkakörben növekedve és élve, becsüli az emberben a munkakedvelést, közönnyel viseltetve a tétlenkedők iránt. 1898. julius 30 iki számában hozta a hivatalos lap: hogy Sigmond Dezsőnek a király a III-ad osztályu vaskorona-rendet adományozta, mely kitüntetést a közügyek terén kifejtett tevékenységért kapta.

A kamara alelnökei voltak: *Rajka Péter* 1851-tól 1856-ig. A zseniális gépészről megemlékeztem már más helyen. Utánna következett *Kőváry László* hirneves történész 1856-től 1860 ig. Nemcsak tollával szolgálja még jelenben is a 78 éves örök ifjú kedélyü és tevékenységü férfiú hazáját, hanem részt vesz a közügyekben is Mint iró utolérhetlenül áll ez erdélyi részekben termékeny tollával, kis könyvtárra megy dolgozatainak a száma, a nélkül, hogy ne tudna magának időt szakitani a társadalmi mozgalmakbani résztvevésekre is. Kőváry az irodalom-történeti munkákban van és lesz még számtalanszor méltatva, ott hagyott ő maradandò nyomokat, de a miknek szellőztetése hatásköröm kivül esik!... *Ákoncz János* 1860-tól 1868-ig volt alelnök, mint láthatòk munkám folyamán. Tevékeny ember volt, szerény természetével mindenki rokonszenvét megnyerte a kikkel érintkezett. *Bogdán István* 1868-tól 1888-ig volt alelnök. Nem volt nagy szabásu ember, annálkevésbbé valami elismert tehetség, de ezen hiányokat pótolta rendkivüli tevékenységével. Valódi befütött katlan volt, örökös járás-kelésben volt. Az elismerés koszorúját vivta ki azon tényével is, hogy a midőn a középkereskedelmi intézet, mely később akadémiává lett, már-már a megszűnés örvénye előtt állott, nem birva még sem állami, sem városi segèlyel, Bogdán István nehányad magával annak megmentésére sietett. s a kereskedő olvasó egylet helyiségében szorita helyet be a tanitás folytatására. De mert személyét eléggé méltattuk könyvünkben, áttérhetünk a másik alelnökre!... *Krémer Ferencz* 1868-tól 1874-ig volt alelnök. 1868-tól kezdve a kamarának mindég két alelnöke volt: egy az iparos, egy a kereskedő osztályból. Krémer nem-

csak tekintélyes iparos volt, hanem nagy szellemi tudással is volt megáldva. 1841-ben külföldre ment és tizennégy évig volt künn; ez idő alatt bejárta Törökországot, Kis-Azsiát, Egyptomot, Németországot, dolgozott Lodonban, mint szabò, hogy az 1851-iki világkiállitást megláthassa és egyúttal a társulás szellemét elsajátithassa. 1852-ben bejárta Észak-Amerikát, Mexikót, s 1853-ban sok viszontagság után Kolozsvárra érkezvén, felvétette magát a német szabó czéhbe. Hat év mulva czéhmesterré választatott. Ez évtől kezdve azonban a magyar szellem a német czéhek közè is behatolt, úttöröje Krémer Ferencz volt, inditványára a jegyzőköny magyarul vezettetett. A kolozsvári iparos olvasó-egylet alakulása a Krémer Ferencz nevével áll legszorosabb kapcsolatban, de kivette a maga részit az iparos kölcsön-pénztár felállitásában is. Alig merült fel országos vagy vidèki ipari mozgalom, a melyben Krémer részt nem vett volna. A kiállitásokon való résztvevèsre buzditá Kolozsvár iparosait. Részt vett az 1872-iki ipartörvény létesitésére ès később ennek módositására vonatkozó tanácskozmányokban. Tekintélye növekedtével többször részesült azon kitüntetésben, hogy a városi tanács szakvéleményt kért tőle. Közszolgálatban a pontosság és lelkiismeretesség jellemezte. Erélyes elnöke volt az iparos egyletnek. De nemcsak iparos társai között, hanem a közélet más terén is ott volt Krémer! ... 1859-ben részt vett a „Kisegitő pénztár-egylet“ alakitásában, 1865-ben a „Viktória“-biztositó-társaság alapitásában; 1869. óta a városi képviselet tagja volt; 1873-ban az ág. hitvallásu egyház gondnokává választatott. Szegény sorsból elsőrendű mesterrè avatta magát. A kolozsvári iparos osztály örök hálára van lekötelezve emléke iránt, ki a kor intő szòzatára figyelmeztette s a társulati élet előnyeivel és nemes élvezeteivel megismertette. Az iparos egylet igyekezett az 1874-ben elhunyt elnök iránti háláját kifejezni, s mig egyfelől olajfestésü arczképèt Vastag György müvèsz által elkészittette, addig másfelől életrajzának elkészitèsével megbizta Tömösváry Miklós, Szucsáki Imre, Nyárádi Lajos egyleti tagokat. Tömösváry szerkeszté az életiratot. Továbbá a jó barátok adakozásábòl 264 forint gyült be, melyből az arczkép költsègei fedezése után megmaradt 103 forint. Ezen összeget „Krémer Ferencz alapitvány“ czim alatt kezelik, az iparos egylet gyakorolja a felügyelési jogot. Az iparos egylet nagytermében három arczkép függ a falon: *Krémer Ferencz*, *Benigni*

Sámuel és *Kirmáyer Károly*! . . A két első tevékenységével vívta ezen megtiszteltetést ki, az utóbbi áldozat készségével. Csak az iparos egyleti ház épitésére is 2500 forintot adományozott Kirmáyer Károly épitész. Általában az iparosok közt több anyagi áldozó hazafi találtatik, mint a kereskedők közt. Ez utóbbiak e tekintetben nagyon fukarok, alig-alig adnak ebben életjelt magukról, mig az iparosok közül többeknek van nevük följegyezve a nagyteremben lévő hosszu falba illesztett márvány-táblán hogy ki mivel járult a ház épitéshez. 500—300—200—100 stb. adományok vannak. A kereskedők közt sok gazdag van, de nem pénz áldozók. Nem voltak a multban, nem azok a jelenben sem.

Krémer halála után, *Benigni Sámuelt* választák az iparkamara alelnökének. Máig is alelnök 1874-től fogva! . . . Egy rendkivüli tevékeny férfiú! . . . Nem fokonként vivott állást magának ki az iparosok körében, hanem egyszerre vevé kezébe a vezéri pálczát. Egész 1874-ig semmi szerepet sem vitt, pedig kora már följogositotta volna, 1844-ben születve ugyanis De a vele született ambitiónál fogva, a másodrendü helyet nem szerette; érezte képességét arra nézve: hogy iparos társainak vezetője lehessen; s mivel ily hivatást Krémer mellett be nem tölthetett, inkább a háttérben maradt. Ez a nyitja annak, hogy Benigniről egész 1874-ig semmi szereplés sincs följegyezve. Krémer halála megnyitá a tért számára is Alighogy a kamara alelnöki székét elfoglalta, rá egy év mulva az iparos egylet elnöke lett. Ezzel hivatalos alakban is kikiálták vezérüknek Benignit az iparosok, a mely tény mutatja, hogy a mig a háttérben is volt, fölismerék már benne a természet által adott praktikus észbeli tehetséget s e folytán vezető szellemet, a mi vezéri szerepre utalá őtet. És e föltevésükben az iparosok nem is csalódtak! . . . Benigni a beléje helyezett bizalomnak teljesen megfelel, az elismerés koszorúját már éltében ki lehet szolgáltatni neki, neve összeforrt a kolozsvári iparos osztálylyal Az ő elnöklete alatt épült fel az iparos egylet szép palotája, lett virágzóvá az iparos olvasó egylet és gazdaggá az egylet könyvtára, az alig 4—500 kötetből álló könyvtár ma már áll háromezer kötetből, a miben *Kubicsek Domokos* volt könyvtárnoknak is nagy érdeme van. Benigni föllépte előtt alakult ugyan az iparos kölcsön pénztár, de csak vajudott, mig végre annak 1875-ben ő lett vezérigazgatója, és rá egy év mulva megváltoztatta czimét a pénztár s mint

„A kolozsvári iparosok hitelszövetkezete“, biztos betéti alappal. erélyes felügyelő-bizottsággal, ma is virágzó állapotnak örvend. Ugyancsak az ő elnöklete lendité fel az *iparos agg-menház* ügyét is, mely egylet 1876-ban alakult, és ma már közel 30.000 forint tőkével rendelkezik Diszelnöke továbbá: az 1896-ban alakult ipartestületnek; a polgári dalegyletnek elnöke alakulásától kezdve, tehát 24 éve; az iparos ifjak önképző és betegsegélyző egyletnek is elnöke; kerületi betegsegélyző egylet elnöke, mely egylet nemes hivatását Kolozsmegyére is kiterjeszté. Mint az iparosok vezére, és iparkamarai alelnök, minden helyi kereskedés és iparmozgalmakban benne van. De azért szakit más ügyekbeni résztvevésre is időt, 1874-ben jutott be a városi képviseletbe, s buzgó természeténél fogva ott is betölti helyét.

Hasonló tevékenységi stilusra tett elismert czimet *Weisz József*, a kereskedő társulat jelenbeni elnöke s az iparkamara alelnöke 1888-tól, midőn elődje Bogdán István elhalt. Weisz József épp ellentéte Bogdánnak, a kinek örökébe lépett. Nincs örökösen itthon miként elődje, és nincs mindenütt jelen; hanem elzártan a világ zajától görnyed iróasztala mellett és dolgozik. A kereskedő társaság kebli ügyeit lelkiismeretesen kezeli és végzi teendőit, a választmányi ülések elé kerülő teméntelen szoros kebli érdekü ügyeket mindég letárgyaltatja, hogy késedelmet semmi ne szenvedjen; a társulat által fenntartott iskoláért odaadással elkövet mindent, a koródának mint anya a gyermekének úgy viseli gondját, és mindezeket teszi a legkisebb zaj nélkül. A látványosságoknak nem léve soha bámulója, a háttérben szeret mozogni s mégis maga végezni az ügyeket. Neve ily természettel ritkán fordul lapokban meg, nem léve a reklam embere, de annál jobban tudják a kereskedők: hogy ki Weisz József!... Nem a mai korba való természetü ember, mert nem szeret hangosan szerepelni; de munkálkodása azért eléggé látható. A társulati jegyzőkönyvek tanuskodnak — a mi a nagy közönséget nem érdekli — határtalan munkabirásáról, a pénzügyi körök meg Weisz József kötelességtudásáról sokat tudnának beszélni. 1867-ben jött Weisz József Kolozsvárra, élénk részt vett azon mozgalmakban s főtényezője volt a kereskedő segédek azon törekvésének, hogy egyesületté társuljanak!,... 1871-ben önállósitja magát, mint kereskedő, pár évvel később már a kereskedő társulat alelnöke lett. Ezen állását 1888-ig vi-

selé, s akkor első elnökké választák. A kereskedelmi és iparkamarában is ez évben foglalá el alelnöki székèt és viseli ez állást közelmismeréssel mind e mai napig. 1881-ben a helybeli Osztrák-Magyar bank fiókjánál váltó-biráló lesz 1886-ban az akkori „Népbank“ vezérigazgatója lesz, melyet kiváló szorgalmával és szakismeretével már a kővetkező évben kiemel a kisebb bankok köréből. A népbank részvény-tőkéjét fölemeli 25.000 forintról 100.000 forintra, s mivel üzletköre a népies jellegét kereskedelmi jellegüvé változtatja, a Népbankból — „Kereskedelmi bankot“ alapit 250,000 forint befizetett alaptőkével A kereskedelmi banknál, mint vezérigazgató értékesiti szakismeretét ma is; hogy hogyan tölti be ez állását, erre nèzve beszéljenek magok a számok. Az intézet betét-állománya 120,000 forint, váltó tárczája 200 000 forinton felül van, tartalékalapja az 50.000 forintot meghaladja. A régi jóhirnevü „Erdélyi pincze-egylet“ — 1889-ben az akkori vezérigazgató visszaélései következtében, a bukás szélére jutott: mikor is az egyesület megszorult igazgatósága Weisz Józsefet kérte fel: hogy nagy szaktudásával, vasszorgalmával tegyen kisérletet, az erdélyi részekben oly nagy hézagot betöltő egyesület megmentésére. És Weisz Józsefnek ez sikerült, mert az ő vezetése alatt ez intézet virágzóbb lett, mint valaha. Ha Weisz soha egyebet nem tett volna ez egy lépésénél, már akkor is hervadhatlan érdemet szerzett Ez időszerint a kormány támogatásaban is részesül az intézet, és borai a külföldiek előtt nem ismeretlenek. Weisz József most van a legszebb férfikorában, és igy még évtizedeken át szentelheti szakismeretét és fáradhatlan munkásságát a közügynek.

A kamarának *titkára* negyvenhét év óta csak kettő volt!... Első *Posch József*, 1851-től 1854-ig viselve ez állást. Nevet maga után nem hagyott, mivel akkor a közönség még sokkal elfogultabb volt a kamara intézménye iránt, hogysem méltányolta volna a tisztviselők munkálkodását. Pedig a kamara már első éveiben is megfelelt hivatásának Posch azonban nevét nem azonositá a kolozsvári kamarával, miként ez történt utódjával. Ő a szó valódi értelmében hivatalnok volt, de nem szellemet beleölő munkása a kamarának. Elvégzé hivatali teendőit gépiesen, a nagy szakismerettel biró Dietrich elnökre bizá a kiviteli módozatokat. Nem vállalkozott a munka megosztására; de mert tényleg viselte a titkári hivatalt, meg kellett erről emlékeznem. Az azonban elismerendő, hogy idegen hangzásu nevével ellenkezőleg,

kifogástalan hazafi volt; az ötvenes években pedig ez nem kis akadály volt a hivatali állásban.

Egy férfiu lépett az erdélyi közélet mezejére, és e férfiu *Gámán Zsigmond!* .. 1854-től fogva mind e mai napig viseli a titkári állást, s daczára a hetvenéves életkorának, még most is teljes ifjú erővel van megáldva a természettől, úgy hogy nyugdij igényeit máig sem kivánja érvényesiteni, mert hivatásának képes még jelenben is megfelelni, Benczenczi és nagykállévai Gámàn Zsigmond született 1829-ben Kolozsvártt. Már diák korában foglalkozott irodalommal s e szenvedélye a későbbi években is nyilvánult, dolgozatainak hosszu sora van adva, a Sinnyei által szerkesztett: „Magyar Irók Élete és Munkái"-ban. Több szinmüvet is áttett magyarba, a mik az 50-es 60 as években nagy tetszéssel adattak a budapesti és kolozsvári szinpadokon. A szabadságharczot, mint annyi sok hazafi, Gámán is végig küzdé, 1854-ben elfoglalva helyét a kamarában, azóta része van mindabban, a mit ez intézet 44 év alatt létre hozott. Ha ennek részletezésébe belé mennék, testes munkát tenne az ki. Nevezetesen főtényező volt az 1857-iki első erdélyi országos kiállitás rendezésében. Munkás részt vett a Kolozsvártt alapitott pénzintézetek szervezésében is, és az erdélyi vasútügy kérdésének a megoldásában. Az ipar fejlesztés érdekèben több irányban müködött. Egyfelől az ipar-társulatok szervezèse, az erők tömöritèse körül buzgolkodott, másfelől az egészen parlagon heverő iparoktatás ügyét karolta fel; előbb a vasárnapi, később az esti oktatás érdekében járt közre s e téren elért sikereit bizonyitja az, hogy Kolozsvárnak már pár tizede óta oly ipariskolái vannak, a melyek a fővárosnak is mintául szolgáltak. Az ő kezdemènyezésére lőn bevezetve az iskolába a rendszeres vallás oktatás és a munka kiállitás. Mint közgazdasági előadó hozta ja vaslatba a gyakolati mihelyoktatásnak az elméletivel való összekapcsolását s ez alapon lett szervezve az épitő-, fa- és fémipari tanmühely, mely most állami kezelèsbe ment át. Közgazdasági előadói jelentéseit az illetékes körök mintaszerünek nyilvánitották, de legnagyobb irodalmi érdeme van azokban a közgazdasági èvkönyvek szerkesztésében, a melyeket a kereskedelmi és iparkamara nevében megirt s a melyek a kamara-kerület forgalmi s ipari életének hü tükrei. Ehez járulnak azok a vélemények és emlékiratok, a melyeket a kamara nevében alkalom-

adtán szerkesztett, mint a különböző vám- és kereskedelmi szerződések feletti vèlemények. A kamara nagy agitatiot fejtett volt ki a határszéli iparoknak a romániai vámháboru által fenyegetett helyzete èrdekében ; ekkor Koloszvárt e készitmènyekből a kultur-egylet által nagyon sikeres kiállitás rendeztetett E teendőknèl kijutott Gámánnak a mukából bőven !... A kamara a titkár hosszas ès sikeres szolgálatait méltánylandó, 1882 ben a város összes intelligentiájának résztvevésével jubilleumi ünnepélyt rendezett, a melyet 1891-ben megismételt, s ez évben azzal tetézett, hogy midőn a kamara eddigi elnökeinek arczképét megfestette, a Gámánét is megörökiteni kivánta, ünnepélyes disz ülésben leplezé azt le. Azzal a lankadatlan buzgósággal végzi kötelességét, mint kezdet óta, aminek tanusága az is, hogy az ezredéves kiállitáson való részvétet a kamara-kerületben oly sikeresen buzditotta és vezette. hogy az a legszebb eredményeket tüntette fel. A társadalmi és közügyek terén teljesitett szolgálatai közt elég legyen reá mútatnunk, hogy a város törvényhatósági bizottságának évtizedek óta választott tevékeny tagja, a Fröbel gyermekkert s kertèsznőket képző intézet egyik alapitója, mint közgazdasági előadó szervezte a mezőgazdák számára a vasárnapi felolvasásokat, a vasárnapi mezőgazdasági olvasóköröket, a helyi gazdasági egyesületet, s ez utóbbi útján részt vett a mezőgazdák hitelszövetkezetének alakitásában Hogy Gámán szakképzetségére mily sulyt helyeznek fenn, mutatja az, hogy az országos iparoktatási tanácsnak szervezeti szabályzata alapjáu, a vallás és közoktatásügyi miniszter 1898. julius havában a tanács egyik tagjává Gámánt is kinevezte, mely megtisztelő állás hat évi időtartamra terjed Ugyancsak az 1898 julius 30-iki hivatalos lap száma hozta azon királyi kitüntetést : hogy Gámánnak a Ferencz József-rend lovag keresztjét adományozta Hat év mulva lesz ötven éve, hogy Gámán elfoglalta titkári állását, bizonnyal azon egész Erdélyre kiható jubilleumot is ugy fogjuk megülni, miszerint Gámán Zsigmond ép erőben áll még a kolozsvári kamara èlén, mint mely testületnek tolla — fèlszázadon át.

Titkár segédek : *Benedek Lajos és dr. Gámán József.* Az első 1854 óta szolgálja a kamarát, végig küzdé a szabadságharczot, s mint egy volt honvédhez illő, állását derekasan betölti. Nagy haszna van már Benedekben a kamarának abban is : hogy több európari nyelvet nemcsak beszél, de hibátlanul ir.

Fogalmazványai korrektek és igy nem csoda, ha nem sürgeti senki nyugdijba menését, bár jóllehet a hetvenes évekbe belépett. Élénk munkálkodása azonban arról tanuskodik, hogy a tollat még ő sem készül letenni. Névtelen hősként fog meghalni idővel, miként a 48-beli honvédekkel történt, — de ha a nagy közönség előtt nem is szerepel, munkásságáról élő bizonyságot fog tenni a kamara levéltára. Dr. Gámán József még a fiatalság éveit élvezi, de készültsége arról tesz bizonylatot, hogy idővel atyja nyomdokába fog lépni, a kolozsvári kamara története a multban össze van forrva a Gámán névvel és lesz a jövőben is. Gyakornok: *K. Balázs Gyula.*

A kereskedő-ipar üzletek.

(1898-ban.)

Kolozsvártt tekintélyes számmal vannak, a kereskedő-ipar üzletek. Összeállitám a jelentősebbeket, de mert senki segélyét igénybe nem vettem, sem fölvilágositást nem kèrtem, megeshetik hogy itt-ott hiba is lehet, s az illetőnek csak a neve van a czégen, a nèlkül, hogy már az üzlet az övé lenne; az ilyen jelensègek Kolozsvár üzlet-világában sűrün fordulnak elő. Pár netaláni tévedès azonban nem rontja le az alábbi névsor hitelességét. Inkább az történhetett meg, hogy olyanok maradhattak ki, a kik érzik magukban, hogy bele jöhettek volna a névsorba De hát ismétlem, én senkihez e tárgyban kérdést nem intèztem, önállóan jártam el a névsor összeállitásában; ès megvagyok győződve, hogy névsorom korrekt, daczára, hogy a túl nagy zömöt kihagytam. Czélom nem az és nem is lehet: *hogy a Kolozsvártt lévő 2159 kereskedő-iparüzlet* névsorát adjam, mert ez a munka komolyságának rovására történne; hanem az első rendü és jelentősebbeket közleni csak. Ez utóbbi a munkám keretéhez tartozik, az első nem.

Füszerkereskedők: Biásini Sándor, Barcsay Manó, Gergely Ferencz, Hirschfeld Sándor, Haraszthy Jenő, Jeney Lajos, Konya Sándor, Szele Márton, Somlyai László. Mind elsőrendü nagyüzletek. De jól felszerelt, jelentős üzletek a következők is: Adler Sámuel, Bojáky Sándor, Bo kovitz József (egyuttal nyomdatulajdonos is), Flora Gyula, Esztegár Kristóf, Havas Lázár, Havas Ármin, Keresztessy Istvánné, Marusán Bogdán, Moldován József, Magyarossy Gyula, Papp László, Papp Antal, Papp Ernő, Poszler Miklós, ifju Pere István, Papp Kristóf, Temesváry Károly, Révész B., Oláh Rudolf, Zsilinszky Antal, Végh Sándor, Veress László, Wertheimer Vilmos (tüzifa kereskedő is egyuttal.) *Az itt közölt 33 névsoron kivül*, még nagyon sok a füszer kereskedés,

ezen üzletből van a legtöbb Kolozsvártt. De a többi nincs úgy berendezve, hogy kiirhatnám történeti munkámban.

Szövetkereskedők közül első rendüek: Buzeskó testvérek, Császár Dávid, Csatt Ilyés, Dániel Antal, Fogel Antal, Juhos József, Király Gyula, Lányi Benő, Meskó Lukács, Medgyesi és Nyegrucz, Izay Árpád, Schnell József, Tamási Tamás és fia, Rigó Lajos, Poszler ès Társa, Voith Miklós. A szövetkereskedő üzletek nagyon elegánsan vannak Kolozsvártt berendezve, a közölt *16 üzleten* kivül többet azonban munkámba nem vehettem fel.

Papirkereskedôk: Keresztessy Pál, Polcz Albert, Rigó Árpád, Stieff Jenő és Társa. A két első régi üzlet, a Stieffè csak alig másféléves, ez egyik legelegánsabb üzlete ma Kolozsvárnak. A kereskedés ezen ágából összesen *4-et* közlök

Fényképészek: Csiszhegyi Sándor, Dunki fivérek, Kató József, Mérges J., Veress Ferencz. Mind elsőrendü fénykepészek, köztük Veress európai hirü Ezen rovatban közlék *5-öt.*

Lakatosok közül a legelső rendüek: Demjén Ágoston, Fekete Sándor, Geng Adám, ifju Knauer József, Seemann József, Ezen *öt* iparos kezeli ma Kolozsvártt a valódi mű-lakatosságot, nagy tökélyre vive azt.

Asztalosok: Csukai Sándor, Molnár Benedek ès társa (asztalos társaság), Komáromy János, Wittmann és Rindt. *Négyen* üzik nagyobb szabásulag ez iparágat, más különben az asztalosok száma meglehetős nagy városunkban.

Bőrraktárosok: Bergner Mór, Lux Kálmán (bőrkereskedő), özvegy Tauffer Józsefné (bor és bőrkereskedő.) Összesen *hárman* vannak elsőrendüek

Timárok: Akeszmán Albert, Bagaméri István, Bagaméri Károly. A mily virágzó volt egyidőben ez iparág, annyira hanyatlott az ujabb időben. Számuk ugyan elég tekintélyes most is, de a jóllét nem áll egy arányban azzal.

Kocsigyártók: Gergely Kálmán, Klimes Károly, Reiner és Bodnár, Szeszák Ferencz, Udvary András Gergely János pedig kerekes. A kolozsvári kocsigyártás hires volt valaha, de e fent közöltek hasonlóan mesterek ez iparágban.

Látszerészek: Lucze Ferencz, Miháltsek Ferencz, Ring Filep. Ez iparágnak alig van kèpviselője Kolozsvártt.

Kályhakészitők: Gál B. János, Kozel József (kályharaktáros), Spaller Károly. A Gál készitményei országos hirüek.

Ékszerészek: Adler Antalné utódja, Páczenszky József (órás is), Dietrich Gyula (aranyműves és ékszerész), Dunky Béla (órás), Fratta Géza (aranymives), Szathmáry Elek (1829-ben alapitá atyja az üzletet), Sárga János (ékszerész, órás), Husznik János (órás és ékszerárus). Volt idő, midőn a nemzeti fejedelmek alatt, kiválóan kezeltettek ezen iparágak; jelenben azonban a régi dicsőségnek csak halvány árnyéka szemlélhető. A helybeli ékszerészek közül alig egy pár ad saját maga által készitett produktumot, a többi csak — árusitó. A Fratta, Dietrich készitményei azonban feltünő szépek. Üzletük a fennt közölteknek mint elegáns, nagy városias jelleget kölcsönöznek Kolozsvárnak.

Szabók: Grébé Henrik, Hübel és Wesselovszky, Harkó Lajos, Kádár Imre (női szabó), Keleti János (női szabó), Krausz Adolf és fia (egyenruha készitő), Lidák József (polgári és katonai egyenruha készitő), Marczinkievich Ignácz, Mészáros Károly (női szabó), Tanczer János (női szabó), Reil és Tokos, Ütő és Futó, Weisz Adolf. Mint mindenütt, ugy szabó Kolozsvártt is sok van, de a fentebbi *13 névvel* bemutattuk az első rendü szabókat

Gyapotnemü kereskedést üznek: Ákoncz Sándorné, Kovács József (gyapot és férfi divat kereskedő).

Divatáru kereskedők: Bittó Rezső, Hirscfeld Györgyné (női pipere árus), Csiky Mihály (női divatkereskedő), Klenk Emilia (női pipere árus), Kovács Péter fiai (diszmü kereskedés), Jeszenczky Ferencz, Novelli Lajos, Scheffer András (férfi divat ker. és elsőrendü szabó), Schuszter Emil, Poschler Gyula, Püspöki Miklós. Kolozsvár bolti kirakatainak a legszebbikei ezen üzletek. Számuk azonban még ennél is több.

Vaskereskedők: Hirschfeld Károly, Reményik Lajos, Reményik Viktor, Szegedy Zoltán. A Reményik czég nagyon régi, már a 40-es években elkezdé a vas üzletet, az öreg Reményik, a mit fiai még nagyobbá fejlesztének és az egész Erdély-részi részekre kiterjed üzletük.

Könyvkötők: Czerni Antal, Hancz György és fia, Incze Elek tünnek fel diszmű kiállitásaikkal.

Aranyozó: Kass Antal.

Varrógép és kerékpár kereskedők: Bernáth Ede Sándor, Grosz Frigyes Mindkettőnek jól berendezett nagy üzlete van.

Kárpitos-butorkereskedők: Gál Antal és Molnár, Csernyánszky

Lajos és Szöllősy, Lederer Ernő, Máyer Géza, Messtitz Mihály, Szász és Schrammer Gazdagon felszerelt üzletek.

Könyvárusok: Gibbon Albert, Stein Gábor. Ez utóbbi czég, a néhai Stein Jánós nevével már a 40-es években létre jött.

Gyógyszertárak: Bogsch Lajos, dr. Czetz Dénes, dr Hintz György, dr. Issekutz Arthur (a régi Volf-féle patika), Székely Miklós, Takács József. Mind időt töltött gyógyszertárak.

Szőcsök: Bányai Sámuel és fia, Vincze József.

Kesztyüs: Hubay Károly. Egyike a legszebben berendezett üzleteknek.

Kézmüáru kereskedö: Püspöki Miklós.

Szijgyártók: Benyovits István, Klaszovitt György, Simon Endre. Iparosaink ez iparágban remekelnek.

Kalapos: Bolgai Gyula. Nagy kereskedést folytat.

Vászonkereskedők: Sárga Kristóf, Sárga Gergely, Stein Bertalan. Gazdag üzleteik a fővárosba beillene.

Kőfaragòk: Nagy Testvérek (sirkőraktárosok is), Reimann Károly (sirkőraktáros is), Smiel Dávid és Gerstentrein Tamás. A kézi munka ügyessége nyilatkozik ez üzletekben.

Czipészek: Hegedüs Ferencz, Ferenczi Ignácz, Lengyel Károly, Leitner János, Matutsek József, Pataky A., Schwartz József, Veres Lajos. A czipész ipar nagyon fejlett városunkban és számos képviselője van.

Üveg és porczellán kereskedők: Andráschofszki Lajos, Eischer Vilmos, dr. Frankis István, Hunvald Lipót, Lászlóczky Lajos, özv. Müller Józsefné, Somlyai Mihályné, Régeni György. Mind jól berendezett üzletek, sőt Hunvald ez iparágban országos névvel bir.

Mészárosok: Alexi György, Benigni Sámuel, Biró Lajos, Feszt Sándor, Fajk István, Kárl Ferencz, Lászlóczky testvérek, ifju Lászlóczky Péter, Lászlòczky Dániel, Lévay János. Macskásy Lajos, Rignát Sándor, Nikk Lajos. Ez iparágat sokan üzik.

Liszt kereskedők: Becsey Hugó, Breiher Dávid, Petrovics György, Vécsey Sámuel, Voith Péter.

Ácsok: Kaukál és Györfalvi, Kovács István.

Szoba festők: Haas János, Adorján Béla, Visky Imre, Székely Kálmán. Van közöttük olyan is, a ki az 1885-iki országos Budapesti kiállitáson nyert.

Aszfaltirozók: Pollák Samu (czémentöntő és elismert aszfaltirozò), Tessitori és Guriratti (czémentöntők).

Műkertészek: Farkas Antal, Moldován Miklós, Schultz Rezső, Zobátz Ferencz.

Ruhakereskedők; Buday J.-Szucsáky, Eibensütz M. (ezelőtt Ransburg és fia), Jákobi Lajos, Eisenberger Abrahám, Eisen Izidor.

Halárusok: Békéssy Kálmán, Keller Márkus, Marinka János (malombérlő is), Neff Ádám (kitünő rozsolisai vannak, füszerkereskedő is), Péterfy Mòr, Taub Náthán, Vincze László. Önként következik, hogy szatócs-italárus roppant sok van Kolozsvártt.

Zsemlések — pékek: Losonczy Albert, Mattai Kálmán, Seemann Ágoston, Walther Ferencz.

Vendéglősök: Nagy Gábor (központi szálloda), Tauszik Alajos (New-York), Sebessy Pál (angol királynő). Vinkler Jakab (Biásini vendéglő). Elsőrendü éttermek továbbá: Ács Ferencz, Csermák Ferencz, Gráf János (vasuti vendéglő), Herczegh Albert (fa és füszerüzlete is van), Rácz János, Gál Simon, Józsa Bertalan, Krisztián Vilmos. Az első négy szálloda uriasan berendezett helyiség, lakszobákkal-éttermekkel.

Rozsilis kereskedő: Szilágyi Eleonóra (Pap Aronné). Egyike a legrégibb üzleteknek és a legjobb sziverősitőket bocsájtja az üzlet forgalomba.

Bazár kereskedők: Diószeghy József, Kohn Lajos, Lakatos József.

Kőmivesek: Fazakas János, ifju Nagy István.

Czukrászok: Grobois János, Gyurka Béla, Imberi János és fia, Nyiszli Viktor, Tauffer János, özv. Tauffer Adolfné. Mind elegánsan berendezett czukrászdák.

Kávéházak: Kikáker Boldizsár, Nagy Gábor, New-York kávéház, Moldován Dániel (Grand), Gàrdonyi Imre „Hungária"-kávéház, Biásini vendéglő-féle kàvéházak az elsőrendüek. Ezen kivül még van több is.

Fodrász üzletek: Terkál Béla, Kirs Lajos, Spacsek Ferencz, E három a legelső rendü, máskülönben számuk 42-re megy.

Gépraktáros: Káhlé János

Hirlapárusitók: Böckel Károly, Schwartz Lipot.

A *vizvezetéki és csatornázási vállalkozók*: Bányai Kálmán és Társai.

Faüzletek: Betegh Péter, ifju Varga Dániel.

Borüzletek: Erdélyi pincze-Egylet, Deák József, Bognár és

Szántó, Engelmann Hermann Továbbá: Schneider Gusztáv Adolf: pilseni sörraktáros. Nagy sörraktáros több is van Kolozsvártt.

Zongora raktár; Hey Károly, Thék Endre.

Temetkezési intézetek: özv. Czetz Péterné, Czetz János, Gergely Kálmán. Az emberi halandóságnál fogva, ez a legjobb vàllalat; de azért hasznos intézmény, sok gondtól vannak a gyászolók megmentve

Harangöntő: Andráschófszky Efraim. Országos hirüvé tette iparát.

Vegyesek: Szántár Ferencz (bélkészitő), Klein Dávid (paplan, mátrácz varroda),. Körösy János (butor-lakkirozó), Balogh Gerő (czimer-festő), Zdimál Károly (fa műfaragó). Keresztény Pál (kefekötö), Homoray Albert (műfaragó, szobrász), Jeloess József (szobrász), Dávid Ödön (ruha festő és tisztitó), Szántó Bertalan és Gusztáv (dohánytőzsdés), Schwarcz Adolf (terménykereskedő), Káhle János (Tauffer Ferencz utóda) magy. kerékpár-gèpraktáros, és még többféle üzlet.

Gyàrosok: Andráschofszki Dániel (eczetgyáros és rézmives), Áron Mihály (szeszgyáros), Ifju Varga Dániel ès Babos Sandor (papirlemez-gyáros, de óràs-èkszerész is), Brèver János (kalapgyáros), Charles Georsi (gáz-gyár), Cziriák Károly (szappangyáros), Fischer Vilmos (porczellán-gyáros), Bak Lajos (műasztalos és gyáros), Hevessy József (műasztalos és gyárüzlet), Heinrich József (szappangyáros , Hirsch Ödön (szeszgyáros), Henter Adolf (szappan- ès gyertyagyáros), Kazay Rezső (az áll. dohány-gyár) igazgatója, Koncz Ernő (épitész, téglagyáros), Kiss Sándor (olajgyáros), Müller Gyula (kefegyáros), Léber Gyula (Első erdélyi sodrony szövet-gyár), Pariser Pál (téglavető-társaság igazgatója), Simonffi István (gépgyáros), Solymossy és Kosch (gépgyárosok) Szliács-Halászi (első magyar agyagáru- és kályha-gyárosok), Sigmond testvérek (szeszgyár, italárus, malombèrlet), Báró Bors és Társa czimmel, több tagból álló társaság folytat egész Erdélyben nagy szeszital kereskedést. Kolozsvárott nagy eczet-gyáruk van. stb. stb.

Ha el is hallgatunk néhány szikvizgyár, szeszgyár s serfőzdéket, gyára van Kolozsvárnak elèg, csak az anyagi tőke hiánya miatt a tul zöme nem nagy berendezett gyár! . . De ha összehasonlitjuk például a 40-es évbeli viszonyokkal, tagadhatlan haladás. És e szám még több lenne, ha az illetőket más

rovatba nem tettem volna. Sőt van ugynevezett suvikszgyár is egy kis házikóban. De ha a fennebb közöltek nem is mind nagy gyárosok, èrtelmes szakemberek A 40-es években alakuló félben lévő papirgyàri vállalat megbukott; a lelkesedéssel alakitott czukorgyár megbukott; hasonló sors érte a bakkancs-gyárat is. Kisebb méretű fénymázgyár, csontliszt-parketgyár, keményitő-albumin, enyv-gyárak mind elbuktak; de el a nagyobb méretü gyufagyár is, pár év mulva Kolozsvárnak azonban lesz gyufagyára. Az 50-es években a 25 szeszgyárból 17 szünt meg, mig most a gyárak fenn tudnak állani, a mi a város ipara javára irható.

De azon 290—300 közt levő szám is, a mit a túllapokon közlék, bizonyitják, hogy Kolozsvártt meg van a talaja a kereskedés-iparnak, csak alkalmazkodjék úgy a közönség, a helyi iparviszonyokhoz, mint a kereskedő-iparosok is a közönség igényeihez. Ezen nem alkalmazkodásra vezethető az vissza, hogy olyan iparosok nevét kellett kihagynom, a kik országos kiállitásokon is nyertek, de üzletök egy a pangással E rovatban én pedig csak a jelentősebb üzleteket vehettem fel De viszont, ha valaha megirja valaki a kolozsvári ipar produktumait, mit e félszázadban haladott, akkor a jelentősebb üzletek névsorának nem lesz helye azon munkában, egy ily könyvben csak a kézi ügyesség és észbeli tehetség lesz bemutatva, bármily kis üzlete is legyen máskülönben az illetőnek.

I p a r.

Azt mondják, hogy e kor, melyet némi önzéssel magunkénak mondunk, az anyagi èrdekek, a materiálismus kora; s ha e nevezetet a mult században divatozott bölcselet értelmében veszik, igazuk is van. A mult század materialismusáról azt tarták, hogy a szerfeletti anyagi élvezetek által az emberi szellemet eltompitván, képtelenné teszi mindenre, a mi nemes és magasztos, ma pedig éppen ellenkezőleg azt tartják, hogy az anyagiak eszélyes felhasználásából származnak a nemesebb élet, a szellemi élvezetek. És az életrekapó eszmék készitik a mindennapi élet előtervét. A mai értelemben vett ipart a mult idők nem ismerték, az az ujabb idő gyermeke; sőt nem ismerik még jelenleg is nem egy országban; az csak azon népnek házi barátja, melyek a mivelődèsben előre haladtak!... Az államok anyagi czélja hozza magával, hogy a jövedelmi források szaporitása, a termékek sokasitása, a kèszitmények nemesbitése által növelje az államhatalom, az ország gazdagságát; ezen czél felé az utat egyengetni szintugy kötelessége a kormányoknak, mint kötelessége a népnek az odajutást teljes erejök szerint előmozditani. És miért ne is tennék ezt?... Hisz a legközelebbi haszon csak reájok háramlik. S valóban nem is találhatni oly népet Európában, mely az iparnak oltárokat ne épitett volna, vagy épiteni ne kezdene, a miért az ipar egy oly európai nagy hatalmasság lőn, hogy már akárhányszor a béke vagy a háboru mérlegét tartja kezében, sőt világuralom után törekszik. Az ipar, a különböző alakban mutatkozó anyagi munka, müveli a földeket, ez gyárt és tölti el a piaczokat árukkal. A politikát erősebb karokkal vezérli, mint maga a diplomatia.

Mi szintén azon országok közé tartozunk, melyek a jòllét e hatalmas faktorának nagy hatalmát csak másoknál bámuljuk, de kezeinkre keriteni nem iparkodunk testestől lelkestől. Nem akarjuk állitani, hogy kizárólag az iparosság, az anyagi érdekek állitandók az államok egyedüli végczéljául, mert tudjuk, hogy

azon esetben az eszmék életét halál fenyegetné, a szabadság és hazafiság veszélyes kórságba esnének Hanem minthogy arról is megvagyunk győződve, hogy a hol az annyagi érdekek fejlesztését ha nem is nagyobb, de épen akkora előszeretettel ápolják, mint a szellemiekét, a közjóllét erőteljes felvirágzása kimaradhatlan; szivünk mélyéből óhajtanók, hogy az ujabbkori értelemben vett materialismus minálunk is mentől több lelkes követőkre találjon. Egy nemzet nagyobb hatásu emeltyüjét birja jóllétének polgári iparosságában, mint aranybányái dús ereiben, vagy sóaknái mérhetlen terjedelmü rétegeiben. Az ipar az anyagon uralkodó értelmisèg, s ha alkalmat nyujtanak neki, oly materialismust alapit meg, mely viruló szellemi élet öntudatára vezérel. Ha tehát elismerjük, hogy az emberi törekvés nemes czélja abban van kitüzve, hogy e földön az emberi jóllétet munkálja, az élvezetet szaporitsa, s a nyomort kevesitse, hogy megelégedést termő növényeket ápoljon, s a boldogtalanság burjányait gyomlálja, ugy-e magasztos czélra vezető eszközök mindenikèt ugy kellene tekintenünk, mint a gondviselés jótékony ajándokát, és tárt karokkal kellene fogadnunk A mely népek az ipar s jelesen a müipar áldásait megragadták, jóllétben magasan állanak, és mi nem birjuk kezeinket a jóllèt ezen hatalmas emeltyüje után kinyujtani!!.. Azt mondják, az indiánok azon maximával tartanak: jobb menni mint futni; jobb állani mint menni; jobb ülni mint állani; s végre jobb heverni mint ülni. Lehet, hogy közöttünk is nem egy van, a ki ezen maximával tart; de fajunk geniusát sérteném, ha az indolentiát nemzetünk öröklött átalános tulajdonának állitanám!... Az ember maga is anyagból áll, az anyag pedig nyugalomra, helytállásra törekszik; de van egy erő, mely a tehetetlenségen diadalmaskodni tud, s ez — az akarat ereje!... Hogy a magyar a jó, nemes és üdvös iránt nem csak fogékonysággal, hanem azok lètesitésére akarattal is bir, azt senki kétségbe nem hozván, támogatására nincs miért szót tennünk Honnan van hát, hogy iparát viruló életre deriteni eddigelé nem birta?

A ki a magyar nemzet életviszonyaiba nem avatott, szellemével nem ismeretes, meglehet, azt hiszi rólunk, hogy mi a népek szerencséjét csak ott hisszük lakozhatónak, hol ügyesség és ismerethiány, hasztalan, eredménynélküli munkásság ütik fel sátoraikat! .. S meglehet ebből akarná megfejteni, hogy hazánk

természetadta terményeit miért nem akarja az ipar-kultura kezei közé venni. Azonban az ily vád az újabb tizedekben semmi nyomatèkkal sem birhatván, az abból vont következtetéseknek is magában össze kellene omlania. Valóban a baj okai egyebütt keresendők Ha őszinték akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy a régibb tanrendszer szerkezete mellett iskoláink nem eszközölhettek teljes organikus kifejlődést nemzeti testünkben ; képezett egyéneket a lélek pásztorlására, az élet védelmére, s a vagyon oltalmára, de a vagyon teremtésére képezni ki az ifjat nem tartozott körébe. Honnan jött az, kogy csaknem minden iparvállalat hazánkban, mindamellett, hogy felkarolására, ápolására elég hazafi akarat nyilvánult és zseb nyilott meg, pangásra jutott vagy épen megbukott? Onnan, mert régebbi iskolai rendszerünkben a természet-tudományok elhanyagoltatván, azoknak alapján műtani szakismerettel nem fegyverkezhettük fel magunkat s vállalataink vezetèsét legtöbbször rossz akaratu idegenre voltunk kénytelenek bizni, a kinek eljárása milyenségét még csak megitélni sem birtuk. Meg csalhattak, mert nem értettünk a dologhoz. Honnét volt az, hogy azon valóban tömérdek pénz után, melyet vagyonosabb hazánkfiai javitott vagy ujonnan feltalált eszközökért adtak ki, oly kevés munkakimélő eszköz tudott hazánkban règebbi időben meghonosulni? Onnan, hogy régebb a reál-tudományokat iskoláink mostohán kezelvèn, embereink nagyobb része nem birta az alapot, mire valami újat lehessen épiteni. A magyar faj természetes észtehetségei tekintetében egy nemzet előtt sem szégyenelheti magát. S ha eddigelő müvelt gépészszé és tudományos müiparossá mégis aránylag oly kevés magyar vált, ez hiányos nevelésünkből, a reál-tudományok elhanyagolásából eredett.

Azonban e baj ujabb alkotmányos éránk óta fel lőn ismerve, s orvoslására nevezetes lépések történtek, az uj iskolai rendszer pedig elüt a régitől, ipar szakoktatásban városaink nagy részében most már van tér a képzésre, hogy hazánkban is kèpzett magyar iparos osztály álljon elő. Hogy Kolozsvártt e tekintetben mily nagy lépések tevődtek, azt munkánk folyamán láthatuk. És igy biztosra vehető, miszerint a kolozsvári ipar fölvirágzásnak fog indulni: *ha úgy az iparosok, mint a közönség megérti egymást!*... A közönség legnagyobb része nem igen veszi figyelembe és számitásba az iparczikkek belbecsét és tartósságát, sőt a műipari tökély fokozatát sem, hanem többnyire elsőséget ad

az *olcsóbb*, kivált *tetszős külsejü* czikkeknek. De ezen körülménynél fogva, kivált olcsóság tekintetében nehéz a leginkább kézileg és egészen tiszta anyagból előállitott iparczikkeinknek versenyezni a külföldiekkel, minélfogva — a mit eléggé láthatunk — sok derék kolozsvári kis iparos keresete a legszükebb térre szoritkozik; *de leleményesség által* ellensulyozhatják az olcsóságot, mit főleg a gépek, illetőleg a gőzerő által érvényesitenek a gyáriparosok; de a nagy költséggel előllitott gépeknek egyik legfőbb hiányuk, hogy csak csupán egy mintára képesek dolgozni, holott a leleményes kisiparos *mindennap más, meg más mintákat létesithet,* s igy legalább a jó izlésü közönségre mindig biztosan számithat. Érvényesitheti ezt minden iparágban, de kiváltképpen a ruházati és butorzati czikkek előállitásában, melyek ez idő szerint épen legjövedelmezőbb ágait képezik az iparnak egész Európában Tehát a legfontosabb és részben a többi iparágakra nézve az oly nagy rémületet okozott gyáriparczikkek versenyének hatalma nem oly veszélyes, ha kisiparosainkban feléled a — leleményesség. De sajnos, hogy ezen leleményesség a kolozsvári iparosoknál csak a kiállitásokra készitett ipar produktumaiknál mutatkozik.

Az olcsóság mellett van azonban még egy igen kitünő tulajdonsága a külföldi iparczikkeknek, mely versenyképesség tekintetében még az olcsóságnál is nagyobb szerepet játszik, ez: *az izléses kiállitás, a tetszős forma,* mely főleg a kézmüiparczikkeknél a legelengedhetlenebb kellék, mely egymagában minden egyéb hiányokat, többek közt az anyag silányságát is képes pótolni. Tehát az olcsóság mellett kiváltképen az izléses kiállitás, a tetszetős forma szerzi meg a külföldi iparczikkek számára ama *hatalmat*, melyet azok versenyében látunk, a mely hazai s igy kolozsvári iparczikkeinket még saját piaczunkon is háttérbe szoritja, s mely képes volt a hazai közönséget is annyira meghóditani, hogy saját nemzeti jólétét és gyarapodását feledve, milliókkal adózik évente a külföld csábitó ipartermékeinek élvezetéért! . . . Azt irja Jakab Elek örök emlékben élő nagy történészünk „Kolozsvár története“ czimü terjedelmes munkájában (a 3. kötet közel 3000 lap, de sajnos a tartalom részletezésének hiánya miatt nehezen lehet valamit benne megkapni), hogy a midőn a kolozsvári iparos czéhládák irományait tanulmányozta három éven át, az öreg Pataky, tekintélyes iparossal egyszer be-

szédbe ereszkedett a kolozsvári iparviszonyok felől, s azt mondá a legnagyobb bajnak Pataky, miszerint mindenféle iparos elem bebocsáttatik a városba s ez megneheziti a szolid ipar megélhetését! . . . . Elavult nézet volt, épp mint azoké, kik a szabad ipar kimondását veszélyesnek tarták hazánkra nézve, a mig a magyar ipar meg nem erősödik. A kor szelleme, zártkörüen üzött ipart többet nem protezsálhat. A nagy versennyel szemben a baj az, hogy iparosaink túl nagy zöme és igy a kolozsváriak is, csinnal állandóan nem dolgoznak. Akárhány szép produktumot állit kiállitásra ki, mint az eredmény mutatja, nyer is kitüntetést ott, de ezen ügyességét nem állandósitja munkáiban, hanem csak — hiuságból — kivételesen tevé, — és igy természetesen nincs elég vásárló közönsége, daczára, hogy a kiállitásokon nyert érdemei diszelegnek czégtábláján, boltja kirakatában. Az *izléses kiállitást, a tetszetős formát* állandósitani kéne iparosainknak. A szép és csinos müvek előálitása még ma is csak kivételkép történik Kolozsvártt. Már pedig a város iparos jelleget csak akkor fog magára ölteni, ha nemcsak egy nehány jò iparos, hanem mindenik állandóan készit szép és csinos müveket. Csakis akkor, ha iparunk ily általános mérvü fejlettségnek örvendhet, csakis akkor lesznek iparosaink képesek a külföldi versenynyel szembe szállni s a magyar ipar legtermészetesebb fogyasztó közönségét a szó teljes értelmében vissza hóditani, illetve megnyerni őket. Erre meg van adva a tér Kolozvártt szakiskolákkal, igyekezzenek önálló üzletükben is megvalósitani a tanultakat. Tartsanak lépést az izlés haladásával és kisérjék figyelemmel a divat mozgalmait ; s ha alkalmazkodni fognak a fogyasztó közönség igényeihez oly mértékben, a minőben saját jòl felfogott érdekökben az kivánatos lenne, akkor jól megélhető állapotban fognak mindnyájan lenni. Azzal jöjjünk tisztába, hogy önálló vámterület életbe léptével sem lesz sorsunkon javulás, ha az itt hangoztatott elveknek nem fognak hòdolni. Mert Ausztriától magas vámtarifákkal nem zárkozhatunk el a — földmives osztályért. A mező-gazdasági nyers anyagainknak legfőbb piaczcza Ausztria, és igy szigoru vámhatárt nem vonhatunk a két állam közé, nehogy túl is magas vámokkal sujtsák gabonáinkat. A két állam tehát kedvezményes vám-szerződést kell kössön egymással, és igy az osztrák ipar azontúl is befog todulni hazánkba. S ezé lesz a győzelem, *a mely olcsóbban és szebben állit elő.*

Hogy a magyar iparos is olcsòvá tehesse iparczikkeit, ide is *szakértelem kell!* . . . Jelenben az a baj, úgy az országban, mint e folytán Kolozsvártt is: *hogy a nyers anyagok kikészitése módjához kevesen értenek.* Ennek pedig folyománya az, hogy iparosainknak sokba kerül az *előállitási költség* Mert az iparhoz szükséges nyers anyagokat sokkal drágábban szerzi be, mint a külföldi iparos, daczára annak, hogy az ipari nyersanyagoknak elég bővében vagyunk. De hát ennek nyitja az, mint emlitém, hogy a kikészités módjához kevesen értenek, s igy a hazánkban levő nyersanyagok legnagyobbrésze külföldre vitetik és a kivánt mennyiségben onnan átalakitva kerül vissza; tehát mig a tovább értékesitő külföldi iparos a nyers anyagért csak a kikészités költségeit fizeti, a magyar iparosnak fizetnie kell *a ki és beviteli dijakat is.* Ha mindezen visszásságokon változás fog beállani, Kolozsvár ipara elfogja foglalni a maga illő helyét. Iparosaink törekedjenek az általunk vázolt irányban haladni, az állam és Kolozsvár városa is igyekezzék szakintézeteit egy szinvonalon tartani a külföldi hasonnemü intézetekkel, a szükséges anyagra nézve vámmentesség, ingyen avagy olcsó telep, mérsékelt árú épitőanyag, a Szamos folyò hajtóerejének felajánlása és másnemű kedvezmények által gyári vállalatok létesitésében a legszélsőbb határokig menő kedvezményeket nyujtani, községi adómentesség sat. Ugy a gyáripart, mint a kis ipart egyaránt fel kell karolnunk ès akkor Kolozsvár valódi fővárosa lesz az ország keleti részeinek.

De ezekkel szemben a közönségnek is van kötelessége a magyar iparra vonatkozólag. Mind hiába való a magyar iparos törekvése, ha produktumainak hátat fordit a közönség tulzőme. Az iparos ifjak közt midőn évekkel ezelőtt — felhivásra — egy másfèl órán át tartó felolvasást tarték a magyar iparról, mit az „Erdélyi Hiradó“-czimü Kolozsvártt megjelenő lap több számon át egész terjedelemében kiadott, már akkor hangoztatám s most is teszem: hogy szakitson a magyar közönség azon rosz szokással, miszerint oly buzgó vásárlója a külföldi iparczikkeknek!... Ne feledjük, a nemzeti vagyont fogyasztjuk mindanyiszor, valahányszor külföldi iparczikkekért adjuk pénzünket; mert hazánk lakosságának együttes vagyona képezi Magyarország nemzeti vagyonát, s a hány millió e vagyonból külfölde vándorol, annyi millióval lesz az mindig kevesebb, oly arányban lesz nemzetünk

szegényebb. Kövessük az oly tragikus halálal kimult Erzsébet királynénk tanácsát, ki az 1885-iki Budapesti országos kiállitáskor azt mondá magán beszélgetéskor egyik közéletünk férfiának: „a hazai ipart a társadalom minden osztályának föl kellene karolnia“!... Ily tanács követésével, a külföldi ipar invaziuma önként megfog szünni. Mint hangoztathatjuk szóval a magyar ipar fölvirágzását, ha az életben aztán másként cselekszünk. Oda jutottunk tehát a hol kezdtük fejtegetèseinket: *hogy úgy a magyar iparosnak, mint a közönségnek kölcsönösen meg kell egymást értenie.* És értsék meg a kereskedőink is, miszerint ideje elszokni a kényelmes megrendelésektől a külföldön, s egy kissé tekintsenek körül a hazai ipar piaczán és boltjaikat ne töltsèk idegen árukkal meg, hanem kinàljanak hazait a könönségnek, lassan-lassan hozzá szoknának emezek vásárlására. A kolozsvári kereskedésekben mindent lehet látni, csak hazai árut nem. Igy van ez az ország más városai egy részében is az igaz, de ez nem ok a rosz szokás követésére.

Végül köszönetet mondok azon féfiaknak, kik munkàmhoz felkérésemre sziveskedtek adatokat szolgáltatni Első helyen áll a kereskedelmi és iparkamara fáradhatlan titkára *Gámán Zsigmond*; továbbá *Török Lajos*, az iparos egylet tevékeny könyvtárnoka; ifju *Jakab Lajos*, az iparos testület segéd titkára; dr. *Békéssy Károly*, majd meg *Sándor József*, a kultur egylet alelnöke; *Pákey Lajos* az ipar-múzeum igazgatója; dr, *Léhmann Róbert* keresk. akad. tanár; *Veisz József* a kereskedő társaság elnöke; *Hirschfeld Sándor* a kereskedő társaság egyik irányadó férfia; *Hirschfeld Károly* első rendü kereskedő; *Magyar Endre* fa- és fémipari szakiskola igazgatója. Azon tudattal végzem munkámat, hogy tőlem telhetőleg igyekeztem Kolozsvár Kereskedelme és Iparának Történetét összevont alakban adni, bárki könnyen áttekintheti az e téren történteket, a melyből meggyőződhetni: hogyha a közös jóakarat ily czél érdekében általánossá lesz városunkban: Kolozsvár megint megkaphatja a régi századokban kivívott, de elenyészett nevet: *kincses Kolozsvár!*... Gazdaggá egy várost csak az ipar-kereskedelem tehet, annak virágzása nélkül a jóllétet a lakosságnak nélkülöznie kell.

4.50

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 21 25 10 020 5